

Univerzita Hradec Králové

Pedagogická fakulta

Ústav primární, preprimární a speciální pedagogiky

Primární prevence kyberšikany na 1. stupni základní školy

Diplomová práce

Autor: Natálie Dvořáková
Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy (1.stupeň)
Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy
Vedoucí práce: Mgr. Martin Kaliba, Ph.D.
Oponent: doc. PaedDr. Martina Maněnová, Ph.D.

Hradec Králové

2023

Zadání diplomové práce

Autor: Natálie Dvořáková

Studium: P18P0173

Studijní program: M7503 Učitelství pro základní školy

Studijní obor: Učitelství pro 1. stupeň základní školy

Název diplomové práce: **Primární prevence kyberšikany na 1. stupni základní školy**

Název diplomové práce AJ: Primary prevention of cyberbullying at elementary school

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Diplomová práce je zaměřena na problematiku primární prevence kyberšikany žáků na 1. stupni základních škol. V teoretické části jsou definovány základní charakteristiky šikany, kyberšikany a jejich specifika u dětí mladšího školního věku. Dále se práce zabývá druhy kyberšikany, jejími prostředky, projevy a příčinami vzniku. Pozornost je věnována také výskytu a možnosti prevence kyberšikany v kontextu edukace žáků na 1. stupni ZŠ. Cílem praktické části je vytvoření preventivního programu pro 4. a 5. třídu. Program bude realizován na základě analýzy zkušeností a znalostí pedagogických pracovníků a žáků 4. a 5. tříd. Klíčová slova: Šikana Kyberšikana Agresivita První stupeň ZŠ Prevence a řešení kyberšikany

ČERNÁ, Alena. Kyberšikana: průvodce novým fenoménem. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4577-0. ŠEVČÍKOVÁ, Anna. Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu. Praha: Grada, 2014. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-5010-1. PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. Pedagogický slovník. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.

Zadávací pracoviště: Ústav primární, preprimární a speciální pedagogiky,
Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Martin Kaliba, Ph.D.

Oponent: doc. PaedDr. Martina Maněnová, Ph.D.

Datum zadání závěrečné práce: 3.12.2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala pod vedením vedoucího diplomové práce samostatně a uvedla jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne.....

Podpis autora.....

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomová práce je uložena v souladu s rektorským výnosem č. 13/2017 (Řád pro nakládání s bakalářskými, diplomovými, rigorózními, dizertačními a habilitačními pracemi na UHK).

V Hradci Králové dne.....

Podpis autora.....

Poděkování

Největší poděkování patří vedoucímu mé diplomové práce, Mgr. Martin Kaliba, Ph.D., za odborné vedení, trpělivost a čas, který mi věnoval a cenné rady, které mi pomohly při zpracování této práce. Ráda bych poděkovala také svým blízkým, kteří mi byli oporou a povzbuzovali mě v těžkých chvílích při zpracování této práce.

Anotace

DVOŘÁKOVÁ, Natálie. *Primární prevence kyberšikany na 1. stupni základní školy*. Hradec Králové. Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023, 115 s. Diplomová práce.

Diplomová práce je zaměřena na problematiku primární prevence kyberšikany žáků na 1. stupni základních škol. V teoretické části jsou definovány základní charakteristiky šikany, kyberšikany a jejich specifika u dětí mladšího školního věku. Dále se práce zabývá druhy kyberšikany, jejími prostředky, projevy a příčinami vzniku. Pozornost je věnována také výskytu a možnosti prevence kyberšikany v kontextu edukace žáků na 1. stupni ZŠ. Cílem praktické části je vytvoření preventivního programu pro 4. a 5. třídu. Program bude realizován na základě analýzy zkušeností a znalostí pedagogických pracovníků a žáků 4. a 5. tříd.

Klíčová slova:

Šikana, kyberšikana, agresivita, první stupeň ZŠ, prevence a řešení kyberšikany

Annotation

DVOŘÁKOVÁ, Natálie. *Primární prevence kyberšikany na 1. stupni základní školy*. Hradec Králové. Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2023, 115 s. Diplomová práce.

The diploma thesis focuses on the issue of primary prevention of cyberbullying of pupils at the first stage of primary schools. The theoretical part defines the fundamental characteristics of bullying, cyberbullying, and their specifics among children of younger school age. Furthermore, the thesis deals with types of cyberbullying, its means, manifestation, and causes. Attention is also paid to the occurrence and possibilities of preventing cyberbullying in the context of pupils' education at the first stage of primary school. The practical part aims to create a prevention program for the 4th and 5th grades. The program will be implemented based on the analysis of the experience and knowledge of teaching staff and pupils of the 4th and 5th grades.

Keywords:

Bullying, cyberbullying, aggressiveness, first grade of elementary school, prevention and solution of cyberbullying

Obsah

Úvod.....	10
TEORETICKÁ ČÁST	12
1 Šikana.....	12
1.1 Definice šikany	12
1.2 Stadia šikany	14
1.3 Postih pro pachatele	15
1.4 Prevence a řešení šikany ve školách	16
2 Kyberšikana	19
2.1 Definice kyberšikany	19
2.2 Rozdíl mezi klasickou šikanou a kyberšikanou	20
2.3 Formy a projevy kyberšikany	21
2.4 Účastníci kyberšikany	23
2.5 Prostředky kyberšikany.....	26
2.6 Příčiny vzniku kyberšikany	29
2.7 Legislativa v oblasti šikany.....	30
2.8 Kyberšikana u dětí mladšího školního věku	31
2.9 Výzkumy mapující kyberšikanu u dětí	36
3 Prevence a řešení kyberšikany	40
3.1 Prevence v rodině.....	41
3.2 Řešení doma.....	42
3.3 Prevence ve školách.....	43
3.4 Řešení ve školách.....	45
3.5 Projekty řešící kyberšikanu.....	47
VÝZKUMNÁ ČÁST	50
4 Metodologie výzkumu	50
5 Analýza a interpretace.....	55

5.1 Analýza dokumentů	55
5.2 Rozbor polostrukturovaného rozhovoru s pedagogickým pracovníkem	61
5.3 Zjištění zkušeností žáků s kyberšikanou.....	64
5.4 Preventivní program	79
6 Diskuse.....	82
6.1 Zodpovězení dílčích otázek	82
6.2 Zodpovězení hlavní výzkumné otázky	84
6.3 Limity výzkumu.....	85
Závěr	86
Seznam použité literatury	88
Seznam tabulek a grafů.....	92
Seznam příloh	93

Úvod

V současné době se každodenně setkáváme se slovy jako informační technologie, internet, sociální sítě, mobilní telefon a mnoho dalších. Pojem, který zůstává často opomíjen, i když souvisí se všemi výše zmíněnými slovy je kyberšikana. Diplomová práce je zaměřena právě na tento sociopatologický jev, který můžeme zjednodušeně definovat jako šikanu prostřednictvím komunikačních technologií.

Kyberšikana může potkat každého jedince, který vlastní mobilní telefon, počítač či jinou komunikační technologii. Setkávají se s ní tedy děti i dospělí. Diplomová práce se zaměřuje na žáky 1. stupně základní školy. Je tomu tak, protože právě v této době žáci získávají první zkušenosti s moderními technologiemi a stávají se plnohodnotnými uživateli internetu.

Téma bylo zvoleno z důvodu osobní zkušenost autorky. Na základní škole se stala přihlížející kyberšikaně. Sociální sítě byly pro děti novinkou a nevěděli, jak se na nich mají chovat. Nikdo žáky v té době neponaučil a neseznámil s pravidly, které se od uživatelů internetu očekávají. I proto chceme diplomovou práci přispět k osvětě tématu kyberšikany.

Dalším důvodem byla naše předtucha o tom, že je kyberšikana jakožto nebezpečí pro žáky 1. stupně i v současné době často opomíjená. Mnohdy je kyberšikana ve stínu šikany, která může působit na učitele nebezpečněji. Učitelé i celá škola může zanedbávat prevenci kyberšikany i z důvodu, že se většinou neodehrává na pozemku školy, ale mimo školu, nejčastěji v domovech dětí.

Diplomová práce je rozdělena na dvě hlavní části – teoretickou a výzkumnou. Teoretická část je dále členěna na tři kapitoly. Cílem je s oporou odborné literatury (především bibliografických a internetových zdrojů) vymezit pojem šikana, kyberšikana a prevence a řešení kyberšikany. Záměrem této části je poskytnout ucelený pohled na problematiku šikany, kyberšikany, vymezit rozdíl mezi těmito jevy, popsat formy a projevy kyberšikany, definovat účastníky kyberšikany, její prostředky a příčiny vzniku. Jelikož je diplomová práce zaměřena na žáky 1. stupně základní školy, věnuje se jedna podkapitola přímo tématu kyberšikany u této věkové kategorie. V teoretické části jsou též zmapované nejnovější výzkumy týkající se kyberšikany. V neposlední řadě se práce zabývá prevencí tohoto jevu, ať již v rodinách či školách. Tato část se stane faktografickým podkladem pro část výzkumnou.

Druhá část diplomové práce je zaměřena na výzkum. Hlavní výzkumná otázka zní: *Jaké mají žáci 4. a 5. tříd základní školy povědomí o kyberšikaně.* Cílem výzkumné části je pomocí analýzy školních dokumentů, rozhovorů s pedagogickými pracovníky a rozboru zkušeností

žáků vytvořit preventivní program zaměřený na kyberšikanu. Program bude následně i realizován na dané škole. Pomocí nasbíraných dat z celého šetření se budeme pokoušet odpovědět na otázku: Jaké mají žáci 4. a 5. tříd základní školy povědomí o kyberšikaně?

Diplomová práce může posloužit jako zmapování a zhodnocení stavu kyberšikan v dané škole. Navíc může vytvořený preventivní program poskytnout inspiraci pro aktivity s žáky.

V práci je citováno dle standardů ČSN ISO 690.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Šikana

Odborníci se shodují, že šikana je v současné době považována za jeden z nejvíce rizikových jevů ve školním prostředí. Tradiční šikana se objevovala ještě před technologickým vývojem a vznikem internetu, proto je tedy starší než kyberšikana. Mají spolu ovšem mnoho společných znaků, častokrát spolu přímo souvisí a dějí se současně. Proto nelze popsat jeden pojem bez kontextu toho druhého. V následující kapitole se zaměříme tedy na šikanu, její specifika druhy a v neposlední řadě na prevenci šikany ve školním prostředí.

1.1 Definice šikany

Neexistuje jednotná definice pro šikanu. Většina autorů se ovšem shoduje na určitých bodech, které jsou pro šikanu typické.

Jedním z bodů je záměrnost neboli úmyslnost. Kollerová et al. (2020) zmiňují, že rozeznat záměrnost chování může být složité. Většinou musíme posuzovat konkrétní situace. Za agresivní chování považují to, když si je člověk vědom, že svými činy může ublížit druhému. Jako příklad takového chování uvádějí záměr vyvolat v oběti nepříjemné pocity, poškodit jeho vztahy s vrstevníky nebo poškodit fyzicky jeho nebo jeho majetek.

Další specifikum šikany je to, že se chování agresora vůči oběti opakuje. Tím se šikana odlišuje od jednorázového útoku.

Posledním důležitým bodem šikany je nerovnováha sil mezi agresorem a obětí. I když šikana probíhá většinou mezi vrstevníky, spolužáky ve škole atd., agresor má většinou převahu. Nemusí se jednat pouze o fyzickou sílu, ale například i o inteligenční převahu či vyšší sociální přízpůsobivost. Richterová et al. (2022) uvádí že si při šikaně agresor uvědomuje převahu nad někým, o kom ví, že se nedokáže bránit a zneužívá ji.

Jako příklad definice šikany si uvedeme tu od Koláře. Podle něj se jedná o šikanu tehdy, když „jeden nebo více žáků úmyslně většinou opakovaně týrá a zotročuje spolužáka či spolužáky a používá k tomu agresi a manipulaci“ (Kolář, 2011, s.32).

Specifika šikany

Již v předchozí kapitole jsme zmínili, že hlavním specifiky šikany je nepoměr sil mezi útočníkem a obětí, dlouhodobý proces (opakované útoky) a záměrnost ze strany agresora.

V této kapitole si představíme další specifika, které se v rámci šikany objevují. V publikaci Patologické vztahy ve skupině je popsána školní metodička prevence Stanzelová (2011):

Typické pro šikanu jsou silné pocity. Zatímco oběť je ve stresu, trpí úzkostmi a obavami, agresor zažívá zvrácenou radost a celým průběhem se baví. S tím souvisí i příčiny jeho chování. K těm nejčastějším patří potřeba odreagovat stres, touha po ovládnutí druhé osoby, nuda či kompenzace vlastní neschopnosti.

V průběhu šikany můžeme pozorovat závažnou změnu v chování a vzhledu oběti (zhoršení prospěchu, podrážděnost, plachost, uzavřenost atd.) ale i změnu v chování ostatních žáků – agresorů i zbytku třídy (odmítavé postoje k oběti, chování vůči oběti z despektem atd.).

Ve většině případů si oběť odnáší ze šikany trauma. Nikdy neskončí šikana bez následků. Následky ale pociťují všichni aktéři či přihlížející šikany. Při neřešené šikaně agresor zjišťuje, že mu chování prochází a může tak se šikanou pokračovat dál například na dalších obětech. Přihlížející mohou ztratit iluze o spravedlivé společnosti a mohou se přiklonit k názoru, že je takové chování v pořádku. Nebo si mohou odnést takovou představu, že kdyby se někdo dopouštěl šikany na nich, agresorům by chování prošlo a oni by se báli ozvat.

Druhy šikany

Opět neexistuje univerzální dělení šikany. Různé publikace, autoři a organizace je dělí podle různých kritérií. Někdo je rozděluje podle způsobu útoku, někdo podle místa, kde se šikana odehrává. My se zaměříme na druhy šikany, které definoval Michal Kolář ve své knize Nová cesta k léčbě šikany a na dělení podle metodického pokynu MŠMT.

Kolář (2011) dělí šikanu podle různých faktorů:

- Šikana podle typu agrese (fyzická, psychická, smíšená, kyberšikana);
- Šikana podle věku a typu školy (předškolní až vysokoškolské zařízení);
- Šikana z genderového hlediska (chlapecká, dívčí, chlapci versus dívky a naopak atd.);
- Šikana ve školách s různým způsobem řízení (od „demokratické“ školy až po tvrdě autoritativní vedení);
- Šikana podle speciálních vzdělávacích potřeb aktérů (neslyšící, tělesně postižení, mentálně retardovaní atd.).

Metodický pokyn MŠMT (2016) šikanu rozděluje takto:

- Přímá šikana.

Přímá šikana se dále dělí na fyzickou (mlácení, kopání, tahání za vlasy), verbální (nadávky, výhrůžky, vydírání) a neverbální (ničení věcí osobních věcí, zírání, urážlivá gesta).

- Nepřímá šikana.

Agresor jedná tak, aby nebylo poznat, že sám šikanuje a způsobuje bolest. Většinou je do procesu zainteresovaný další účastník (prostředník) či celá skupina lidí. Cílem je ublížit emocionálně a poškodit sociální status oběti. Jedná se například o šíření pomluv, záměrnou ignoraci, ničení reputace.

- Kyberšikana.

O tomto druhu šikany se budeme zmiňovat ve druhé kapitole.

1.2 Stadia šikany

Stadia šikany vymezil Kolář (2011) do 5 kroků. Je třeba zmínit, že šikana může, ale nemusí probíhat v následujících pěti krocích. V publikaci od Richterové et al. (2022) popisují stadia šikany následovně:

1. stadium: V této fázi šikana postupně začíná. Oběť může být vyřazována z kolektivu, což souvisí i cíleným přehlížením oběti. Na počátku bývá také jakoby žertem zesměšňována.
2. stadium: Druhá fáze se nese ve znamení přitvrzení psychického násilí a objevuje se i fyzického násilí. Toto chování vůči oběti je již zcela očividné, ovšem ještě není systematické.
3. stadium: V této fázi se již rozdělují role. Oběť (ta je zřejmá od začátku), agresor/agresoři a přihlížející skupina. Zároveň se oběť dostává pod neustále útoky psychické a fyzické, které stále sílí.

Předcházející tři stadia jsou popisována jako počáteční šikana. Počáteční proto, že se při včasné zásahu může skupina ještě vrátit do relativního normálu. Při těchto projevech je tedy důležité zasáhnout, všimat si účastníků, poskytnout pomoc, realizovat programy proti šikaně atd.

Následné dvě stadia se považují již za šikanu pokročilou. Je to zlom, kdy již „není cesty zpět“. Skupina se poté již není schopna uzdravit a vrátit se do normálního režimu, je potřeba kolektiv rozpustit. Nutné je vyhledat odborníka, protože s těmito stádii šikany se již učitel nebo preventista nevypořádá.

4. stadium: Ve skupině dochází k přijetí norem od agresorů. Okolí se bojí neuposlechnout či vyčnívat ze skupiny, aby se také nestali oběťmi šikany. V této fázi se nezděravují objevují i výhrůžky smrtí.
5. stadium: Ve skupině nastává totalita. Psychické a fyzické týrání (často život ohrožující) natolik ovlivňuje oběť, že již nemá žádnou energii k odporu a boji proti agresorům. V této fázi často volí zoufalá rozhodnutí a může dojít až k sebevraždě.

Někdy šikana začne i skončí v bodě 1 či 2. Jindy jsou zastoupeny všechny body. Každá šikana je individuální proces a je třeba na ni tak i nahlížet. Někdy postupně pomalu graduje krok za krokem a oběť si ani neuvědomí, kdy se šikana tak rozvinula. Jindy má prudký spád a děje se velmi rychle.

1.3 Postih pro pachatele

I když český právní řád nezná pojem šikana, je šikanování v některých případech trestnou činností.

Šikana nejčastěji naplňuje skutkovou podstatu trestných činů: poškozování cizí věci, vydírání, omezování osobní svobody, krádeže, ublížení na zdraví, znásilnění, pohlavní zneužívání, loupeže, rasově motivované skutky. (Kavalír, ed., 2009)

Škola musí v případě šikany vždy zasáhnout a oznámit tuto skutečnost zákonným zástupcům (iniciátora i oběti). Zákonný zástupce má zároveň právo na poradenskou pomoc školy v této oblasti. (§ 21, odst. 2 zákona č. 561/2004 Sb., ve znění pozdějších předpisů)

Pokud je šikana řešena v rámci školního zařízení, může pachateli hrozit trest v rámci kázeňského opatření podle závažnosti jeho činů (napomenutí třídního učitele, důtka třídního učitele či ředitele, podmíněčné vyloučení ze školy atd.).

1.4 Prevence a řešení šikany ve školách

Prevence šikany ve škole

Prevence šikany je velmi důležitá ve všech typech tříd a škol. I když by se mohlo zdát, že v bezproblémové třídě není potřeba šikanu řešit, opak je pravdou. Nejdůležitější je to, aby žáci o šikaně věděli, znali jí, uměli jí rozpoznat a věděli, jak zachovat při případném styku s šikanou.

Hlavní roli při prevenci hraje učitel (konkrétně třídní učitel), který se s žáky setkává každý den (bavíme-li se o 1. stupni ZŠ). Je dokázané, že děti se nejvíce učí nápodobováním. Tuto vlastnost můžeme pozorovat již u miminek či batolat.

U starších dětí tomu není jinak, a tak je důležité, aby šel učitel příkladem. Je potřeba aby se choval morálně (například děkovat dětem, prosit je, v případě potřeby se umět i omluvit).

K udržení dobrých mravů ve třídě mohou sloužit pravidla třídy, které si žáci vytvoří a sepíší sami. Budou tak mít stále před očima zásady správného chování a může to pozitivně ovlivnit klima třídy, což je důležitá složka při prevenci šikany.

Další věcí, kterou může učitel pro žáky v rámci prevence udělat, je mluvit s nimi o šikaně. Předat jim důležité informace, diskutovat s nimi a aktivizovat téma šikany. Tyto témata je dobré řešit v třídnických hodinách, proto by jich měla škola třídě zajistit dostatek. Žáci by si měli zkusit zažít konkrétní situace, do kterých se mohou dostat a naučit se je řešit. K tomu může posloužit dramatická výchova.

Na trhu existují i knihy o šikaně pro děti. Můžeme tedy zařadit téma šikany i do hodin literární výchovy. Jako příklad si uvedeme titul *Jak přežít šikanování* (Mayrock, 2016).

V neposlední řadě by měla každá škola (základní a střední) v souladu s požadavky MŠMT ČR mít metodiku prevence a vypracovaný minimální preventivní program sociálně-patologických jevů včetně šikany. Každá škola by tedy měla být schopná zajistit prevenci šikany a v případě potřeby zasáhnout a nabídnout pomoc při řešení šikany.

Dalším důležitým bodem ve škole je primární prevence rizikového chování (popsána ve výše zmíněném dokumentu preventivním programem školy). Součástí prevence je také školní program proti šikanování. Takové programy může vést sám učitel. Inspiraci na aktivity lze čerpat na internetu, ale i z různých publikací, například: *Prevence šikany Metodika pro pedagogy* (Fórum pro prožitkové vzdělávání, z.ú., 2020). Existují také přímo vzdělávací kurzy pro učitele zaměřené na prevenci šikany. Jako příklad si uvedeme Program Minimalizace šikany pro školy.

Preventivní programy ve třídách mohou zajistit i externí organizace, zde uvedeme Jules a Jim, z.ú., který působí po celé republice a zaměřuje se na práci s třídním kolektivem. Tyto služby jsou placené.

Řešení šikany na školách

I když na školách probíhá prevence proti šikaně, může se stát, že se šikana objeví. Je proto potřeba, aby škola věděla, jak se v tomto případě zachovat. Existuje Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních (2016), ve kterém jsou uvedeny základní pravidla v šetření a řešení šikany.

Když se šikana ve škole vyskytne, je nejprve potřeba posoudit v jakém stadiu se nachází (viz kapitola 1.3 Stadia šikany). Počáteční šikana a pokročilá šikana má totiž odlišné kroky při jejím řešení.

Dále musí škola zvážit, jestli zvládne šikanu vyřešit sama (většinou první a druhé stadium, někdy i třetí zvládne), nebo je třeba povolat pomoc zvenčí (pedagogicko-psychologickou poradnu, středisko výchovné péče, neziskovou organizaci atd.).

Škola by během řešení šikany měla dbát na určitá doporučení. Především by si měla uvědomovat, že oběť při šikaně je opravdu oběť (za šikanu nemůže) a neměla by tedy být při šetření či vyhodnocování znevýhodněna. Dále by škola měla zařídit ochranu svědků a informátorů. Je potřeba aby se škola jasně vyhradila proti násilí a toto chování nepodporovala.

Metodický pokyn MŠMT (2016) uvádí následující postupy pro vyšetření a řešení šikany:

První pomoc při počáteční šikaně:

1. zjištění závažnosti a stadia probíhající šikany;
2. rozhovor s oběťmi (případně těmi, kdo na šikanu upozornil);
3. hledání svědků;
4. rozhovory se svědky;
5. ochrana oběti;
6. předběžné vyhodnocení (dvě možnosti: a) rozhovor s oběťmi a rozhovor s agresory, který vede k metodě usmíření, b) rozhovor s agresory, který vede k metodě vnějšího nátlaku);
7. realizace vhodné metody: a) metoda usmíření; b) metoda vnějšího nátlaku;

8. třídní hodina zaměřena podle předchozích bodů buď na a) efekt metody usmíření; b) oznámení potrestání agresorů;
9. náprava: rozhovor s rodiči oběti, třídní schůzka, práce s celou třídou.

Krizový scénář pro výbuch skupinového násilí při pokročilé šikaně:

1. první kroky pomoci (zvládnutí šoku, odhad závažnosti, bezprostřední záchrana oběti);
2. příprava podmínek pro vyšetřování (zalarmování pedagogů, informování vedení školy; zabránění domluvě na křivé výpovědi, oznámení na policii atd.);
3. vyšetřování (rozhovor s obětí a informátory, svědky, agresory atd.);
4. náprava.

Z předešlých informací vyplívá, že při řešení šikany je důležitý brzký zásah, uvědomění si závažnosti šikany, profesionalita školy a učitelé (či jiný personál), který ví, co má v těchto situacích dělat. Škola nesmí před šikanou „zavírat oči“, ale zaujmout jasné stanovisko a vše prošetřit a vyřešit.

2 Kyberšikana

2.1 Definice kyberšikany

S novými moderními technologiemi se objevil i nový fenomén kyberšikana (anglicky cyberbullying). Synonymum ke slovu kyberšikana je kybernetická šikana. Slovo kybernetická chápeme ve smyslu virtuální, a označuje prostor (kybernetický prostor), ve kterém šikana probíhá (tedy na internetu). Slovem šikana jsme se zabývali v první kapitole.

Internet byl vynález století, který lidstvu usnadnil žití. Většina lidí se s internetem setkává a používá ho každý den a nedokáže si představit, že by nebyl. Usnadňuje práci, vzdělání, komunikaci vzdálených osob, přináší zábavu. I internet má ovšem své stinné stránky. „*Pro komunikační technologie totiž platí, že podobně jako všechny vynálezy mohou být smysluplně využívány, tak nebezpečně zneužívány.*“ (Vágnerová, 2009, s. 91). Internet tedy je dobrý sluha, ale může být i zlý pán.

Kyberšikana je již ustálený pojem, stále je ovšem relativně nový. Oproti tradiční šikaně není tak dobře prozkoumaný a nemáme o něm tolik informací. V posledních letech se ale ustavičně pracuje na tom, aby se pojem rozšířil do široké veřejnosti

Krejčí (2010, s. 3) definuje kyberšikanu následovně: „*Termínem kyberšikana (cyberbullying) označujeme nebezpečné komunikační jevy realizované prostřednictvím informačních a komunikačních technologií (např. pomocí mobilních telefonů nebo služeb v rámci internetu), jež mají za následek ublížení nebo jiné poškození oběti. Toto ublížení či poškození může být jak záměrem útočnicka, tak důsledkem např. nevhodného vtipu, nedorozumění mezi obětí a útočnickem, nedomyšlením důsledků jednání ze strany útočnicka atd. Oběť je poškozována opakovaně, ať už původním útočnickem či osobami, které se do kyberšikany zapojují později.*“

Jedním z hlavních problémů kyberšikany je fakt, že probíhá „za zavřenými dveřmi“, tedy v online prostředí. Pro děti je počítač únik před realitou a internet jim poskytuje především zábavu a odreagování. Pro dospělé je naopak virtuální svět často neznámý, cizí prostor, ve kterým se neorientují. Děti často dospělé nepustí do jejich online světa a naopak dospělí mnohdy ani nemají zájem vědět o tom, co jejich děti na internetu dělají.

Internet poskytuje ještě jednu nebezpečnou věc a tou je anonymita. Právě ta dává agresorům pocit, že nikdo nemůže přijít na to co dělají a ztrácejí tak zábrany ve svém chování. Naproti tomu obětem dává pocit beznaděje a bezmoci, protože nevědí, s kým jsou na internetu ve spojení.

2.2 Rozdíl mezi klasickou šikanou a kyberšikanou

Klasická šikana i kyberšikana mají mnoho společných znaků. Mohou probíhat současně, i každá zvlášť. Mohou na sebe navazovat (šikana začne ve třídě a pokračuje na internetu). V určitých bodech se ovšem liší.

První rozdíl je **anonymita**. Klasická šikana je určitá. Probíhá v určitých místech (třída, školní prostory). Je u ní jasné, kdo je oběť a kdo pachatel (jsou to reální, rozpoznatelní lidé), můžeme určit základní složky, stádia a fáze šikany. Jelikož šikana většinou neprobíhá zcela potají, ale za přítomnosti diváků, můžeme kontaktovat a vyslechnout svědky. (Čech, Zvoníčková, 2017)

Oproti tomu agresor kyberšikany může zůstat v anonymitě v bezpečí svého domova. Na internetu je mnoho možností, jak skrývat nebo změnit svou totožnost. Agresor si může například vytvořit tzv. fake profil se změněným jménem a vydávat se za jinou nebo dokonce vymyšlenou osobu. Oběť kyberšikany se tak někdy nemusí ani dozvědět, kdo jí obtěžoval. S anonymitou může růst i agresivita útočníka. Po prvotních pokusech útoků, získá pocit, že se mu v anonymitě na internetu nemůže nic stát. Myslí si, že nikdo nemůže přijít na to, kdo je sílí jeho odvaha a společně s tím útoky stupňuje.

Dalším rozdílem je **konání útoků**. Zatímco klasická šikana probíhá v nějakém určitém prostředí a určitém čase (např. ve třídě o přestávce), kyberšikana může proběhnout kdykoli. V dnešní době má většina lidí (i děti) neustále k dispozici mobilní telefon či tablet, nejsou tedy omezovány ani časem, ani místem. V tomto ohledu je tedy nebezpečnější. Kyberšikana totiž neustane, když skončí vyučování. Video, fotografie a pomluvy se šíří po internetu bez ohledu na prostor a čas. (Richterová et al., 2022)

Profil útočníka se také odlišuje. Při klasické šikaně je útočník většinou fyzicky zdatnější, starší nebo například oblíbenější. Útočník při kyberšikaně může být v podstatě kdokoli, kdo ovládá práci s mobilem, tabletem či počítačem a orientuje se na internetu.

Další odlišností jsou rozdílné způsoby řešení kyberšikany a šikany. Uvedeme ty situace, kdy je řešení kyberšikany obtížnější, než tomu je u klasické šikany. (Kopecký, Szotkowski, 2017)

U kyberšikany je obtížné:

- **Rychlá ochrana oběti** – Když se jednou něco zveřejní, zůstane to na internetu napořád. Je tedy složité smazat například dehonestujících materiálů z internetu a zastavit tak další šíření kyberšikany.

- **Najít svědky** – Kvůli anonymitě je občas složité najít svědky kyberšikany. Nemáme přehled, kdo o ní věděl a kdo ne.
- **Dopadnout pachatele** – Zde opět hraje roli anonymita. Útočník nemusí používat profil se svým vlastním jménem.
- **Rozpoznat, kdy jde o kyberšikanu** – Občas děti nepoznají, jestli se jedná o kyberšikanu či žert. Neuvědomují si jaké chování je již za hranou.

2.3 Formy a projevy kyberšikany

Různí autoři se s menšími odchylky shodují na podobných definicích. Někteří v publikacích uvádějí rozdělení kyberšikany na druhy, jiní na formy, projevy, typy či způsoby.

Zde si uvedeme ty nejčastější, které ve své práci zmiňuje například Kopecký (2015):

Provokování a napadání uživatelů (flaming): Toto chování většinou probíhá v rámci internetových diskuzí nebo chatovacích místností. Útočník neboli flamer opakovaně uráží a zlostně napadá účastníky diskuze či chatu, kteří nesouhlasí s jeho názory. Flamer v diskuzích nepoužívá pádné argumenty, pouze útočí či vyhrožuje.

Obtěžování (harassment): Při tomto typu kyberšikany útočí agresor na jednu konkrétní osobu. Obtěžování je většinou opakované a danou osobu (jak název napovídá) obtěžuje. Jedná se například o opakované prozvánění, psaní SMS zpráv, psaní zpráv na sociálních sítích atd.

Pomlouvání, očerňování (denigration): Sdílení a šíření hanlivých, nepravdivých informací (ale i upravených fotek) v online prostředí (blog, sociální sítě).

Krádež identity (impersonation): Agresor se vydává za někoho jiného – svoji oběť a zasílá ostatním škodlivý materiál. Cílem je ztrapnit a očernit osobu, za kterou se útočník vydává.

Někdy se dokonce agresor přihlásí do účtu oběti, rozešle hanlivé zprávy ostatním, zprávy smaže a odhlásí se. Oběť tak nemá tušení, proč se s ním daná osoba nebaví.

Odhlování tajemství s cílem poškodit oběť (outing): Pachatel zveřejňuje materiály o oběti (tajemství, osobní informace, zprávy, fotografie, videa atd.), které ji poškozují, ztrapňují.

Vyloučení z on-line komunity (exclusion): Jedná se o hrubé vyloučení jedné konkrétní osoby z komunity ve virtuálním prostředí (často ovšem souvisí s vyloučením i v reálné skupině). Příkladem je vyloučení ze skupiny na sociální síti (např. Facebook).

Pronásledování na internetu (kyberstalking): Jedná se o spojení kyberšikany a stalkingu (stalker = člověk patologicky posedlý zájmem o jinou osobu).

Kyberstalker opakovaně a dlouhodobě kontaktuje a tím obtěžuje svoji oběť prostřednictvím emailu, SMS zpráv, sociálních sítí atd.

Kyberšikana spojená s online hrami: Jedná se například o krádeže virtuálních postav a následné vydírání.

„Veselé fackování“ (happy slapping): Agresor fyzicky napadne náhodnou osobu (oběť). Celý útok si natáčí a poté video sdílí na internetu. Na rozdíl od předchozích typů kyberšikany, má tento i fyzický dopad na oběť.

Předchozí formy kyberšikany můžeme považovat za přímé, kdy agresor útočí na oběť přímo. Kavalír (2009) vymezil ještě nepřímé útoky neboli **kyberšikanu v zastoupení:**

O tento typ kyberšikany se jedná tehdy, kdy si najde útočník na „špinavou práci“ někoho jiného. Ten většinou neví, že je využíván pro obtěžování jiných lidí.

Občas se stávají spoluviníky i nevědomí rodiče oběti. Kyberagresor nastolí situaci, ze které na první pohled vyplývá, že dělá něco špatně oběť. Rodiče, kteří to zjistí poté své dítě (oběť) potrestají.

Tento druh kyberšikany může často začít i tím, že se agresor vydává za svoji oběť. Poté se pod jejím jménem chová tak, aby jí způsobil problémy (rozesílá z jejího účtu nenávistné, drzé nebo sprosté zprávy atd.). Reagující příjemci se stávají agresorovými komplici.

Kožíšek a Písecký (2016) zmiňují v knize *Bezpečně n@ internetu* další dva nebezpečné jevy, které se v kyberprostoru objevují:

Kybergrooming: Agresor pod cizí identitou vyláká oběť na schůzku. Na schůzce se jí může pokusit například sexuálně zneužít, fyzicky napadnout nebo využít na (dětskou) pornografii. Tento proces je dlouhodobý, pachatel musí být trpělivý a vyvolat v oběti pocit důvěry. Ke komunikaci jsou nejčastěji využívány sociální sítě či veřejné chaty. Tento druh kyberšikany je považován za nejnebezpečnější.

Sexting: Jedná se o zasílání fotografií, videí či textových zpráv se sexuálním podtextem. Většinou si zprávy posílají mezi sebou partneři. Tyto záznamy jsou často po rozchodu zveřejněny na internetu.

2.4 Účastníci kyberšikany

V dnešní době mají mobilní telefon, tablet či počítač s internetem k dispozici děti již od velmi nízkého věku. Můžeme tedy říci, že kyberšikana se týká téměř všech věkových kategorií. Nejčastěji se jedná o děti a dospívající, které budeme dále rozebírat.

Účastníky můžeme rozdělit na agresory (ti, kteří iniciují kyberšikanu), oběti (ti, na kterých je kyberšikana páchána) a přihlížející.

Agresoři

Jak jsme již zmínili v kapitole 2.2, neplatí pro agresory stejná specifika, jako u klasické šikany. Pachatel tedy nemusí být fyzicky zdatný, ani v kolektivu oblíbený. Jelikož zůstává pachatel v anonymitě, může se jím stát tedy kdokoli, stačí pouze když je zdatný v informačních technologiích.

Agresor je mnohdy někdo, jehož rodiče se nezajímají, co jejich děti na mobilních telefonech a počítačích dělají a k čemu používají internet. Souvisí s tím i to, že rodiče o své dítě celkově nejeví zájem a nevěnují mu dostatek svého času a pozornosti.

Autoři se neshodují, jestli jsou agresoři častěji chlapci nebo dívky. Jedni tvrdí, že častěji kyberšikanují chlapci, jelikož jsou více zdatní v počítačových technologiích a tráví na počítači více času. Jiní se domnívají, že častěji útočí dívky, jelikož je tento druh šikany nepřímý, pro dívky tedy přijatelnější než klasická šikana (kde by byly považovány za „ty slabší“).

Martínek ve své publikaci (2015) uvádí profil agresora typický pro 1. stupeň základní školy. Agresorem se podle něj častěji stává žák, který splňuje některé z následujících bodů:

- vyrůstá v nefunkční rodině, nebo rodina prochází krizí (rozvodem);
- vyrůstá v rodině, kde rodiče tvrdě trestají;
- je sociálně a emocionálně nezralý;
- není rodinou vedený k tomu, aby se prosazoval;
- trpí poruchou pozornosti, hyperaktivitou či poruchami chování;
- je nadprůměrně inteligentní;
- nudí se atd.

V příručce pro učitele (2009) vymezil Kavalír typologii agresorů podle jejich chování:

Agresor, který se mstí: U tohoto typu agresorů je typické, že pachatel je ve skutečnosti sám šikanován (klasicky ale i v kyberprostoru) a tímto se snaží ulevit od své bolesti, nebo se pomstít. Mnohdy také usiluje o to, pomstít své kamarády či rodinu, kteří se stali oběťmi útoků.

Agresoři si neuvědomují, že konají něco špatného a že boj proti šikaně další šikanou, věci jenom zhoršuje. Považují se za ty, co zlo napravují a dávají „padouchům“ lekci. Útoky si většinou nechávají pro sebe, nebo je sdílejí s těmi, které vnímají jako oběti nyní kyberšikanovaného agresora.

U této šikany je nejprve důležité vyřešit spouštěč agresorových útoků (vyřešit útoky na agresora či jeho blízké).

Agresor, který touží po moci: Tito agresoři, na rozdíl od prvního typu, potřebují ke svým činnostem publikum. Činy se většinou chlubí, potřebují, aby o kyberšikaně někdo věděl a vyvolávají reakci.

Bývají to většinou ti, kteří nejsou v reálné životě velmi oblíbení, často jsou fyzicky méně zdatní. Útoky se snaží zvednout sebevědomí a dokázat svoji sílu a autoritu (která jim ve skutečnosti chybí).

Agresor, který se nudí: I tito agresoři vyžadují ke svým útokům publikum. Touží po obdivu ve skupině nebo partě. Většinou šikanuje ve větším počtu účastníků pro pobavení, protože se nudí a útoky předem plánuje. Končí často, když už to pro ně není dostatečná zábava. Převážně jsou útočníci dívky.

Neúmyslný agresor: Poslední typ agresora si kyberšikanu většinou ani neuvědomuje. Nejedná se záměrem, ale nevědomky a nemá primární záměr někomu ublížit. Koná samostatně a zkrátka protože může. Proto bývá i velmi překvapen, když ho někdo z kyberšikany obviní. Důvod útoků může být náhlý vztek, frustrace a následné impulzivní chování. Mnohdy agresor jedná ve vtípu a z legrace. S tím se pojí i neuvědomění si svého jednání a závažnosti situace.

Oběti

Oběti se může stát kdokoli. Ve virtuální světě totiž nezáleží na věku, pohlaví, fyzické síle ani oblíbenosti. Oběti si často ani nemusí uvědomit, že se staly oběťmi kyberšikany. Mohou útoky považovat za žert a brát je na lehkou váhu. V momentě, kdy si oběť uvědomí, co se děje, snaží se většinou smazat důkazy, protože se cítí ponížene a zraněně.

U obětí kyberšikany najdeme společné znaky s oběťmi klasické šikany. Při klasické šikaně rozlišujeme dva typy obětí, které se objevují i u kyberšikany. První z nich jsou slabé a zranitelné děti (či dospívající), které jsou snadným cílem pro agresora. Druhý typ oběti svým chováním nebo vlastnostmi vyvolává u druhých agresii (dětí které jsou hyperaktivní, agresivní, nepřátelské apod.).

U kyberšikany přibývají k předchozím dvěma typům oběti, další dva. První z nich je agresor, který se sám stává obětí (již zmíněný v předešlé kapitole v odstavci „agresor který se mstí“). Druhým může být jedinec, který běžně ve skupině nevyčnívá. Na internetu se ovšem stává zranitelný, chová se neopatrně a mohou být zneužity jeho osobní informace. (Ševčíková, 2015)

Oběťmi kyberšikany bývají častěji ti, kteří tráví hodně času na internetu a neznají rizika, které s užíváním internetu souvisí.

Přihlízející

Dalšími účastníky kyberšikany jsou přihlízející. Tito aktéři mohou celý děj velmi ovlivnit a zasáhnout do něj (přímo i nepřímo). Přihlízející okolí může mít různý postoj ke kyberšikaně, které je svědkem (pozitivní, neutrální, lhostejný, negativní).

Na základě těchto postojů, je můžeme rozdělit na několik typů:

- „1. následovníci agresora, kteří jej sami aktivně podporují;*
- 2. ti, kdo agresora otevřeně podporují, například ho povzbuzují, ale sami oběti neublíží;*
- 3. ti, kdo agresora podporují, ovšem ne otevřeně a zůstávají pasivní;*
- 4. neúčastnění pozorovatele;*
- 5. ti, kdo nesouhlasí s šikanou, jsou na straně oběti, ale nečiní tak otevřeně a celkově se nijak aktivně neprojevují;*
- 6. ti, kdo se oběti otevřeně snaží pomoci.“ Černá (2013. s. 62, 63)*

V podstatě každý uživatel internetu se může stát přihlížejícím kyberšikaně a ani si to nemusí uvědomit.

Role přihlížejících je přitom u kyberšikany velmi důležitá. S jejich všímavostí a pomocí lze kyberšikanu odhalit prošetřit i vyřešit.

Důležitý faktor k zastavení šíření kyberšikany je veřejné vystoupení přihlížejících proti tomuto chování. Bohužel k tomu většinou nedochází. I když se okolí přímo nepřipojí k názorům agresora, svým mlčením a tichým přihlížením ho povzbuzují k dalšímu konání.

Přihlížející mají často strach proti útočníkům vystoupit, nebo berou útoky na lehkou váhu.

2.5 Prostředky kyberšikany

V této kapitole si představíme místa na internetu či v mobilním telefonu, kde ke kyberšikaně dochází. Použijeme rozdělení, které uvedla Švestková, Soldán, Řehka (2019).

Konkrétní prostředí v online světě, kde se můžeme setkat s kyberšikanou:

Sociální sítě

Jedná se o webové stránky, na kterých si jejich uživatelé vytvářejí profily. Na profily poté mohou vkládat a sdílet tak s ostatními uživateli své fotografie, videa, statusy a jiné materiály. Hlavní myšlenka sociálních sítí je navazovat kontakty s ostatními, komunikovat s nimi a sledovat, co dělají.

Mezi nejznámější sociální sítě patří Facebook, Instagram, Tiktok, Twitter, Snapchat a mnoho dalších. Tím, jak vznikají nové sociální sítě, objevuje se i nový prostor pro kyberšikanu.

Kyberšikana se na sociálních sítích objevuje nejčastěji v podobě krádeže identity. Útočník se dostane do špatně zabezpečeného profilu a změní heslo. Původní majitel tak již ke svému účtu nemá přístup. Pachatel vystupuje pod jeho jménem, může sdílet nepravdivé informace, komunikovat přes chat. Dostává se ale i ke všem doposud sdíleným fotografiím či historii komunikace. Aby uživatelé krádeži identity zabránili, je důležité správně si nastavit všechna hesla. Doporučené je nastavit si i dvoufázové zabezpečení (jakmile se bude chtít někdo přihlásit na daný profil, přijde majiteli profilu ověřovací SMS zpráva, bez které se do účtu nikdo nedostane).

Druhým způsob krádeže identity nastává tehdy, kdy pachatel vytvoří falešný profil daného uživatele. Znamená to, že se pokusí co nejvěrohodněji napodobit originální profil. Použije k tomu veřejně dostupné informace o uživateli, za kterého se následně vydává. Nebezpečí je podobné, jako prvního typu krádeže identity.

Kyberšikana se může objevovat také ve formě urážejících komentářů, úmyslného vyloučení jedince ze skupiny, sdílení hanlivých fotografií či videí.

Dochází k ní také v rámci soukromých zpráv přes tzv. instant messaging (např. Facebook messenger, Whatsapp, dříve ICQ), tedy viditelných pouze agresorem a obětí. Zde dochází nejčastěji k zasílání ubližujících, ponižujících či výhružných zpráv nebo zahlcováním zprávami.

SMS, MMS zprávy a volání na telefon

V rámci komunikace přes SMS zprávy může docházet (podobně jako přes instant messaging) k zasílání nevhodných či výhružných zpráv nebo zahlcování zprávami. Oběť může také dostávat nevhodné fotografie či videa formou MMS. Útočník často používá jednorázové SIM karty a používá internetové SMS brány, aby zachoval svoji anonymitu.

Co se týče obtěžování v rámci volání, myslíme tím nekonečné prozvánění nebo volání. Když oběť hovor přijme, útočník ji často slovně napadá, je vulgární, vyhrožuje ji nebo mlčí.

Zabránit útokům lze tím, že nebudeme veřejně sdílet své telefonní číslo (budou ho znát jenom naši nejbližší). V případě že se již staneme terčem útoků a jsme obtěžováni konkrétním člověkem z daného telefonního čísla, dané číslo na našem mobilním telefonu zablokujeme. Můžeme také nastavit zablokování přijímání hovorů ze skrytých čísel.

E-mail

V rámci e-mailu se opět můžeme setkat se zahlcením obtěžujícími, urážlivými zprávami většinou z anonymních zdrojů. Agresor může posílat textové zprávy, ale i fotografie, videa, soubory atd. Další možnost, jak může agresor zneužít e-mailu při kyberšikaně, je přihlášení e-mailu oběti na různé místa na internetu (například stránky se sexuálně explicitním obsahem nebo obchodní stránky). Oběti poté chodí množství spamů, reklam a jiných e-mailů, o které nestojí.

Jako prevence se opět doporučuje nesdílet svůj e-mail (osobní, pracovní, školní) veřejně. Vhodné je také nastavit v e-mailu filtry, budou nevyžádané zprávy automaticky mazat.

Diskusní fóra

V diskusních fórech uživatelé diskutují (často anonymně) a sdílejí názory na různá témata, která je zajímají. Kyberšikana zde probíhá v rámci pomlouvání, vyloučení či provokování. V těchto typech fóra je navíc problém, že příspěvek nemá napadený možnost smazat, ale musí o to požádat administrátora stránky.

Nejlepší ochrana před kyberšikanou na diskusních fórech, je nedávat útočnickům záminku, aby zaútočili. Pokud nás někdo slovně napadne, je dobré zachovat chladnou hlavu, asertivně odpovědět (nebo nechat útok bez odpovědi) a z diskuse odejít.

Webkamery

Webkamery se nedají přímo označit za místo, kde kyberšikana probíhá, přesto je autoři Švestková, Soldán, Řehka (2019), zařadili. Jedná se totiž o velmi nebezpečnou zbraň v oblasti kyberšikany.

Agresori se snaží o to, aby se oběť před webkamerou obnažila, vysvlékla. Sami si z tohoto aktu vytvářejí videozáznamy (bez vědomí oběti). Tímto záznamem oběť vydírají, pokoušejí se dostat další videozáznamy či fotky, nebo se s ní chtějí dokonce setkat naživo.

Ochrana je v tomto případě jednoduchá. Přes webkameru se setkávat pouze se známými a věrohodnými kontakty a nikdy se před ní nesvlékat (ani před kamarády). Když webkameru nepoužíváme, je dobré si její čočku zalepit (hrozí „hacknutí“ kamery).

Další prostředky kyberšikany vymezila ve své publikaci Alena Černá (2013):

Online interaktivní hry

Do této kategorie spadají hry typu X-box live, Play Station atd. Hráči mezi sebou komunikují prostřednictvím chatu (občas i webové kamery).

Dochází zde tedy podobně jako u instant messangu nebo SMS zpráv k vyhrožování, vulgárnímu napadání či obtěžování.

Navíc se stává, že při hrách, kde dochází ke slučování do různých skupin, dochází k vylučování z dané skupiny (všichni se například spolčí proti jedné postavě, kterou zničí).

Webové stránky

I webové stránky poskytují prostor pro kyberšikanu. Agresor může vytvořit internetovou stránku za účelem někoho poškodit. Jedná se o tzv. blogy (online deníky). Pisatel blogu na něj může vkládat v podstatě jakýkoli obsah (obrázky, videa, text atd.). Kyberšikana na blozích tedy probíhá například formou sdílení nepravdivých informací, mohou se na nich objevovat upravené fotografie či videa oběti, nebo může dojít ke sdílení soukromé konverzace.

Agresor ovšem může využít i již existující stránku. Nejznámějším webem v tomto ohledu je nejspíše Youtube, kam lze nahrávat videa nebo se na ně pouze dívat. Na Youtube se objevují případy happy slappingu, upravená videa tak, aby někoho ponížila, zcizená videa atd. Často se kyberšikana objevuje i v komentářích (diskusích) pod videem.

Internetové ankety, dotazníky

Sem řadíme ankety a dotazníky vytvářeny s úmyslem někoho zranit (např. kdo má nejošklivější zadek ze školy). Patří sem ovšem i ty, kde to není primárním zájmem (i tak oběť poškodí a psychicky zraní). To platí u anket a dotazníků, které se zabývají fyzickým vzhledem (např. známkování, která z dívek ze třídy je hezká).

2.6 Příčiny vzniku kyberšikany

Budeme-li vycházet z předchozích kapitol, mohou být příčiny či spouštěčů kyberšikany následující:

- pomsta – agresor se mstí oběti, která jemu nebo jeho blízkým ublížila;
- uznání – agresor touží po uznání (nedostává se mu jí od blízkých osob);
- nuda – agresor nezná nebo nemá jiné možnosti, jak se zabavit;
- agresor ventiluje potlačované napětí, agresivitu;
- demonstrace moci;
- závist;
- agresor má potřebu někam patřit;
- nechtěné zveřejňování osobních informací – některé děti (či dospívající) si neuvědomují důsledky jejich činů, a tak mohou konat bez zlých úmyslů
- a další.

2.7 Legislativa v oblasti šikany

Český právní řád (trestní ani přestupkový zákon) nezná pojem kyberšikana (stejně jako pojem šikana). Policie ČR tedy proti ní nesmí zakročit. To ale neznamená, že je kyberšikana beztrestná. Policie ČR řeší takové případy, které naplňují skutkové podstaty některého z přestupků uvedených v zákoně č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích a trestného činu uvedeného v zákoně č. 40/2009 Sb., trestního zákoníku.

Přestupky

Pachatel se může v rámci kyberšikany dopustit přestupků proti občanskému soužití dle § 7 zákona č. 251/2016 Sb. o některých přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

Fyzická osoba se dopustí přestupku, jestliže:

„a) jinému ublíží na cti tím, že ho zesměšní nebo ho jiným způsobem hrubě urazí,

b) jinému ublíží na zdraví, nebo

c) úmyslně naruší občanské soužití tak, že

1. jinému vyhrožuje újmou na zdraví,

2. jiného nepravdivě obviní z přestupku,

3. se vůči jinému dopustí schválnosti, nebo

4. se vůči jinému dopustí jiného hrubého jednání.“

Zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích

Za takové chování může pachatel dostat pokutu od 10 000 Kč.

Trestné činy

V trestním zákoně č. 40/2009 Sb. ve znění pozdějších předpisů, nalezneme několik ustanovení, které zakazují určitý typ chování, které může být v některých případech spojeno i kyberšikanou. Sankce za ně mohou být různé (od několika měsíců odnětí svobody až po mnoho let). Jde například o:

§ 175 Vydírání

§ 180 Neoprávněné nakládání s osobními údaji

§ 184 Pomluva

§ 191 Šíření pornografie

§ 192 Výroba a jiné nakládání s dětskou pornografií

§ 202 Svádění k pohlavnímu styku

§ 209 Podvod

§ 354 Nebezpečné pronásledování

§ 355 Hanobení národa, rasy, etnické nebo jiné skupiny osob

§ 356 podněcování k nenávisti vůči skupině osob nebo k omezování jejich práv a svobod

2.8 Kyberšikana u dětí mladšího školního věku

V předešlých podkapitolách jsme se zaměřili na obecné znaky kyberšikany. Jelikož je praktická část zaměřena na děti mladšího školního věku, popíšeme si nyní jejich stručnou charakteristiku, znaky z hlediska vývojové psychologie a specifika kyberšikany u těchto dětí.

Charakteristika mladšího školního věku

Období mladšího školního věku začíná, jak již název napovídá, vstupem dítěte do školy. Obvykle je toto období vymezeno věkem od 6-7 let do 11-12. Stadium končí, když se začínají objevovat známky pohlavního dospívání. Jako milník se často považuje přechod z prvního na druhý stupeň základní školy. Někteří autoři dělí toto období ještě do dvou etap (raný a střední školní věk).

Oproti předchozí etapě předškolnímu věku (období vzdoru, zvykání na mateřskou školu atd.) a etapě staršího školního věku (dospívání, hledání vlastní identity), považují odborníci etapu mladšího školního věku za klidovou. Neznamená to ovšem, že by se u dítěte neprojevoval žádný pokrok nebo posun. Jde o relativní vyrovnanost, kdy vývoj pokračuje plynule a trvale.

Toto období se označuje za věk střízlivého realismu. Dítě se snaží pochopit svět a zajímá se o všechno, co se kolem něho děje. Nejprve nastupuje realismus naivní, při kterém je dítě závislé na tom, co mu řeknou dospělí (rodiče, učitelé), později přichází realismus kritický (kontroluje autority, jestli říkají pravdu). (Pugnerová, 2019)

Erikson (2015) označuje toto období, za období, kdy dochází ke konfliktu snaživosti a pocitu méněcennosti. Vstupem do školy začíná své schopnosti a dovednosti poměřovat s ostatními. Pro děti je důležité, aby nezažívaly pouze pocit méněcennosti, ale aby znaly pocit, že se jim daří a jde jim to. Zde mohou hrát velkou roli i rodiče, kteří bývají často příliš ambiciózní a kladou na dítě vysoké nároky. Podle Eriksona je období důležité i tím, že se vytváří vztah k práci a spolupráci.

- Emoční a sociální vývoj dítěte:

Nástupem do školy, se dítě ve třídě stále více učí porozumět druhým lidem a jejich názorům, přáním a potřebám. Společně s tím roste i jeho schopnost sebeovládání neboli seberegulace, která je ovlivněna dvěma faktory:

Emoční reaktivita neboli míra dráždivosti, impulzivity. Je podmíněna biologicky – čím starší a dozrálejší dítě, tím se emoce stávají stabilnější. Starší děti nemusí vyvíjet takové úsilí, aby své emoce dokázaly ovládnout.

Volní ovládnání emočních reakcí. Malé děti v podstatě nedokážou ovládnout svojí emoční reakci (je automatická). Děti na prvním stupni již tuto schopnost mají. Dokážou lépe vůlí potlačit impuls k emocím a jednají tak více záměrně a plánovaně. Díky tomu se zvládají lépe soustředit na určitou činnost.

V tomto období také dítě postupně přichází na to, že své pocity dokáže skrývat před ostatními (ne však před sebou samým).

(Langmeier, Krejčířová, 2006).

Co se týče sociálního vývoje dítěte v tomto věku, hrají zásadní roli sociální skupiny. Žáci se začínají sdružovat do různých part.

V chlapecké skupině dochází k hierarchickému postavení členů. Najdeme tam vůdce (ten se určuje většinou podle sociálního vlivu, dovedností či věku), dále blízké kamarády vůdce a okrajový zbytek skupiny. Ti, kteří jsou v partě na vyšším postu, většinou prosazují své nápady a ostatní je poslouchají. Své konflikty si řeší přímo, často pomocí fyzické síly.

Dívčí skupiny jsou obvykle tvořeny pouze dvěma či třemi kamarádkami. Své neshody řeší nepřímo, tedy pomluvami, intrikami či žalováním. Oproti chlapeckým partám, jsou si v dívčích skupinách všechny členky rovny. Dalším rozdílem je tzv. „nejlepší kamarádství“, které se u kluků prozatím příliš nevyskytuje. Je to označení pro dvě kamarádky, které jsou si nejbližší a všechno spolu sdílejí. U nejlepších kamarádek se vyskytuje i touha po stejnosti (ve všech oblastech).

V období mladšího školního věku se tvoří především stejnopohlavní skupiny (viz výše). Žáci opačného pohlaví spolu často nechtějí spolupracovat ani. Můžou za to různé způsoby sociálního chování.

Na prvním stupni základní školy se začíná objevovat erotický či partnerský zájem o druhé pohlaví. Zájem si žáci většinou projevují prostřednictvím škádlení či pošťuchování.

U dětí se v tomto věku mohou v souvislosti s jejich sexuální identitou a genderovou rolí objevit pochybnosti a později i poruchy pohlavní identity. Tyto skutečnosti často zapříčiňují šikanu i kyberšikanu.

(Pugnerová, 2019)

- Tělesný vývoj dítěte:

Vilímová (2009) nazývá období mladšího školního věku tzv. „období druhé plnosti“. Jde o zpomalení růstu těla do výšky, a naopak o intenzivní růst objemu těla.

Pokud má dítě jednostranný či nepřiměřený pohyb, může u něj docházet k poruchám v držení těla. Při nedostatečném fyzickém pohybu a nevhodném stravování se mohou objevovat nadměrné přírůstky podkožního tuku. Tyto odlišnosti mohou být podnětem k šikaně či kyberšikaně jedince.

V tomto věku roste zájem o sport a pohybové aktivity. Pohyb je přesnější, účelnější a koordinovanější.

- Kognitivní vývoj dítěte:

Mladší školní věk, je období, kdy se dítě učí logicky myslet a řešit různé problémy. Podle Piageta je schopno dítě od sedmi let „*skutečných logických operací, pravých úsudků odpovídajícím zákonům logiky, bez dřívější závislosti na viděné podobě*“ Langmeier, Krejčířová (2006, s. 124). Týká se to ovšem pouze věcí a jevů, které si dítě dovede konkrétně představit. To se mění kolem jedenáctého roku, kdy je dítě schopno vyvozovat závěry, i když si obsah nedokáže konkrétně představit.

Žáci v tomto věku mají zájem o poznávání všeho nového a všímají si nejrůznějších detailů. Zlepšuje se jim krátkodobá i dlouhodobá paměť, čehož si můžeme všimnout ve škole při učení.

Hlavní, dominantní činnost dítěte postupně přechází od hry k učení. S učením souvisí i záměrná pozornost, jejíž rozsah se zvyšuje na 15 – 30 minut (což ani zdaleka nepokrývá vyučovací hodinu, která trvá 45 minut). Při vyučování je na to potřeba brát ohled a zbytečně děti nepřetěžovat.

Výrazné pokroky můžeme pozorovat i v oblasti řečového projevu. Zvyšuje se slovní zásoba a zkvalitňuje se obsahová i formální stránka řeči. Mohou se ovšem objevovat i různé poruchy řeči (např. dyslalie), které ovlivňují sociální postavení dítěte ve společnosti. Tyto poruchy mohou vést k šikaně či kyberšikaně. Podle Matějčka (1996) se v období mladšího školního věku vytrácí naděje na přirozenou nápravu (v rámci psychického a nervového vyspívání dítěte) vyslovování hlásky chybným způsobem. Je tedy potřeba kontaktovat odborníka a řešit to s ním.

Kyberšikana u dětí mladšího školního věku

V této době vlastní mobilní zařízení, počítač nebo tablet téměř každé dítě. S technologiemi se objevují bohužel i nebezpečné jevy s nimi spojené. Proto se i na 1. stupni ZŠ vyskytuje kyberšikana.

Kyberšikana se u dětí mladšího školního věku objevuje spíše v pozdním období kolem 9 až 11 let (4. – 5. třída).

Šmahaj (2014) uvádí, že jsou děti v tomto věku impulsivní a následky svého jednání si nepromýšlí dopředu. Neuvědomují si, že nad tím, co sdílí na internetu (videa, fotografie, citlivé informace), již nemají kontrolu. lehce se tedy stanou oběťmi (ale i agresory).

Mezi nejčastější projevy kyberšikany u dětí mladšího školního věku:

- obtěžování (harassment);
- pomlouvání, očerňování (denigration);
- vyloučení z on-line komunity (exclusion);
- kyberšikana spojená s hraním online her.

Prostředky kyberšikany, které se nejvíce používají v rámci kyberšikany u dětí mladšího školního věku:

- sociální sítě,
- SMS, MMS zprávy, hovory
- webové stránky (diskuse, ankety).

Rizikové faktory u dětí mladšího školního věku (faktory, které ovlivňují, že se dítě snadněji stane obětí či agresorem kyberšikany):

- Snadná dostupnost informačních, komunikačních technologií a internetu (téměř každé dítě na 1. stupni ZŠ má k dispozici telefon/počítač/tablet) a zároveň nízká filtrace obsahu
- Děti zacházejí s technologiemi již od útlého věku, proto mají vysoce rozvinuté uživatelské dovednosti
- Dětem chybí informovanost o rizicích používání technologií a internetu
- Děti se ve volném čase nudí, nemají jiné volnočasové aktivity.
- Nízký zájem rodiče o dítě (nebo nedostatek času rodičů). Rodiče si s dětmi nepovídají, neznají jejich zájmy a aktivity. S tím souvisí i nedostatek rodičovské kontroly nad časem a aktivitami v online prostředí.
- Nevyzrálost dětské osobnosti, nedostatečná morální odpovědnost.
- Zanedbání či týrání v rodině

(Vaničková, Chudomelová, Pohořelá, Brandejsová, 2016)

Kybernetická rizika u dětí mladšího školního věku:

- Hlavní kybernetické riziko u dětí je vznik závislosti na moderních technologiích. Příčinou může být nedostatek pozornosti ze stran rodičů, kteří na dítě nemají čas. Dítě se začne nudit a tráví tak většinu času na mobilním telefonu, počítači, tabletu či herní konzoli.
- Další riziko je zveřejňování osobních údajů jako např. jméno, adresa bydliště, telefonní číslo, datum narození, hesla k on-line aplikacím nebo osobní tajemství. Všechny informace mohou být jednoduše zneužity.
- Pro děti je také velmi nebezpečné komunikovat se zcela neznámou osobou nebo dokonce setkání s člověkem, které zná pouze z online prostředí.
- Další rizikem, které si dítě zprvu nemusí ani uvědomit, je vystavení nevhodného obsahu (např. fotografie od moře v plavkách).

2.9 Výzkumy mapující kyberšikanu u dětí

Tato podkapitola se zabývá nejnovějšími poznatky a výzkumy z oblasti kyberšikanu a její prevence. Budou rozebrány dva české výzkumy z roku 2019 a 2020 a dále jeden z USA z roku 2020. Zmíníme se také o nejnovější tematické zprávě od České školní inspekce z roku 2023.

České děti v kybersvětě

Výzkum se uskutečnil v první polovině roku 2019 a byl realizován Centrem prevence rizikové virtuální komunikace Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci a společností O2 Czech Republic. Do výzkumu bylo zapojeno celkem 27 177 respondentů ve věku 7-17 let ze všech krajů ČR. Nástrojem ke sběru dat byl anonymní online dotazník.

Výzkum probíhal v několika oblastech, přičemž my jsme se zaměřili na kapitolu Děti a kybernetická agrese v online prostředí.

První informace, která z této části průzkumu vychází je, že některou z forem kybernetické agrese zažilo v roce 2018 41,29 % výzkumného souboru, což představuje celkem 11221 incidentů. Výzkum rovněž porovnává výsledky z roku 2014, kdy bylo procento vyšší, konkrétně 45,81 %.

Dále z výsledků vyplývá, že nejčastějším útokem byla klasická verbální agrese (uvedlo přibližně 27 % českých dětí coby obětí), na dalších místech poté nalezneme průnik do účtu (12,64 %) a zneužití ponižující fotografie dítěte (12,25 %).

K útokům nejčastěji docházelo na platformách Facebook, Facebook Messenger a Instagram.

Agresoři byli nejčastěji vrstevníci obětí. Bylo zjištěno, že téměř 30 % z agresorů byli spolužáci obětí a 16 % z nich byli bývalí kamarádi obětí.

Za útoky se z 51 % skrývali jednotlivci (pouze jedna osoba) a mezi pachateli nalezneme dívky i chlapce.

Tento výzkum je informačně velmi přínosný, ovšem výsledky jsou již pět let staré. V dnešní technologické době se proto situace může výrazně lišit. Navíc v roce 2020 (tedy po výzkumu) zasáhlo svět virové onemocnění covid-19. Žáci přestali chodit do školy a téměř veškerý jejich život se přesunul na internet. Určitě by bylo zajímavé vidět a srovnat starší data s nynější výsledky.

Školní metodici prevence na základních a středních školách a téma „Bezpečnost v kyberprostoru“

Druhý zmíněný výzkum, je zajímavý tím, že se jedná o pohled na kyberšikanu z pozice školního metodika prevence. Byl realizován v listopadu 2020 a zúčastnilo se ho 800 respondentů (školních metodiků prevence na ZŠ a SŠ). Jako nástroj pro sběr dat bylo vybráno online dotazování s telefonickou rekrutací. Zadavateli výzkumu a tvůrci dotazníku jsou jsns.cz a Člověk v tísni.

Ve výzkumu nás zajímalo téma Školní metodici prevence a téma „bezpečnost v kyberprostoru“ konkrétně data týkající se kyberšikan.

První dvě otázky dotazníku datují situaci na základních i středních školách. Spadají sem tedy i SOŠ, SOU a gymnázia. Můžeme si tedy vytvořit nějaký obrázek, ovšem náš pohled na dění na 1. stupni základní školy to může značně zkreslit. Autoři výzkumu sami uvádějí, že obecně nejméně rizikového chování vykazují právě žáci na 1. stupni základní školy.

Z výzkumu vyplívá, že podle metodiků prevence případů kyberšikan za posledních 5 let přibývá (13 % uvedlo že výrazně přibývá a 44 % že spíše přibývá). Z dat ovšem nelze vyčíst, jaký je rozdíl mezi pojmy výrazně přibývá a spíše přibývá. I když se jedná o subjektivní pojmy, je jasné že celkové počty případů rostou.

Další zajímavou informací, kterou můžeme vyčíst, jsou počty řešených případů. 11 % metodiků uvedlo, že ve školním roce 2018/2019 a 2019/2020 řešilo více než 9 případů kyberšikan. 35 % uvedlo 3-8 případů a 34 % uvedlo 1-2 případy. Zbýlých 20 % nemuselo tento jev řešit.

Následující otázky již byly rozděleny podle stupňů škol. Týkají se tedy přímo 1. stupně základní školy.

Na otázku, kdo by měl mít hlavní úlohu v realizaci edukačních aktivit v tématu „Bezpečnost v kyberprostoru“ na 1. stupni, byla nejčastější odpověď učitel ICT a metodik prevence (po 40 %). Na druhém místě se objevil třídní učitel a poté odborník z praxe. Respondenti zde mohli uvést maximálně dvě možnosti, proto se zde objevují vysoká procentuální čísla.

Tween cyberbullying in 2020

Pro porovnání zmíníme i výzkum, který probíhal ve Spojených státech amerických v červnu a červenci roku 2020. Jedná se o celostátní výzkum zaměřený na děti ve věku 9-12 let. Respondentů bylo celkem 1034 ze všech koutů USA. Nástrojem pro sběr dat byl online

dotazník. Vymysleli ho Justin W. Patchin, Ph.D. Sameer Hinduja, Ph.D. a byl realizován centrem Cyberbullying Research Center ve spolupráci se sítěmi cyberbullying.org a cartoonnetwork.com/stop-bullying.

Z tohoto výzkumu vyplývá, že 15 % dotázaných dětí bylo svědky kyberšikany a 14,5 % účastníků se stali oběťmi kyberšikany. Výrazně méně (přes 3 %) dotázaných přiznali, že byli agresori kyberšikany. Dalších více než 20 % respondentů zažilo alespoň jednu z podob kyberšikany (z pohledu přihlížejícího, agresora či oběti).

Zajímavá data jsou uvedena u otázky na dopad kyberšikany. Téměř 70 % respondentů, kteří se stali oběťmi kyberšikany uvedlo, že to negativně ovlivnilo jejich smýšlení o sobě. Zhruba u 32 % ovlivnila kyberšikana jejich dosavadní přátelství, u 13 % fyzické zdraví a u 6, 5 % ovlivnila školní práci. Z toho můžeme vyčíst velmi negativní vliv kyberšikany na žáky, který se dotýká celé řady oblastí.

V neposlední řadě jsme zjistili, co žákům pomohlo k zastavení kyberšikany. Na první třech místech se umístilo zablokování agresora, svěřeni se rodičům a ignorování agresora. Dále dotazovaným pomohlo nahlásit útoky v aplikaci nebo si dát pauzu od svého zařízení.

Výzkumem jsme si ověřili, že je kyberšikana problém i jiných částech země.

Hodnocení rizikového chování žáků základních a středních škol

V březnu 2023 vydala Česká školní inspekce tematickou zprávu, která se týká rizikové chování žáků. Letošní tematická zpráva reflektuje zjištění na základních (710) a středních školách (248). Respondenti byli také školní metodici prevence (3 337 v ZŠ, 1 009 v SŠ) a žáci (7 744 žáků 7.–9. ročníků ZŠ, 4 048 žáků SŠ). Zabývá se aktuálním stavem za poslední tři roky.

Zaměříme-li se na základní školu, tak zjišťujeme, že za poslední tři roky se šikana objevila alespoň jednou v 57 % základních škol. Oproti zjišťování z roku 2015/2016 jde o nárůst o 10 procentních bodů. K nejčastějším formám šikany se řadí právě kyberšikana a verbální šikana.

Kyberšikana se vyskytla na 21 % základních škol. Nejčastěji v podobě ponižování, pomlouvání a zesměšňování nejen pomocí slov, ale i videí či fotografií.

Pozitivní zjištění přináší fakt, že téměř ve všech školách (základních a středních) je součástí strategických dokumentů i prevence kyberšikany. Navíc více než polovina škol v posledních třech letech dokumenty aktualizovala v reakci na aktuální situaci ve společnosti. Změny se týkaly například rozvedení problematiky kyberšikany.

Z analýzy dále vyplývá, že téměř na každé škole je obsazena funkce metodika prevence. Bohužel jenom polovina z nich (co se týče základních škol) absolvovali kvalifikační studium, které v tomto případě znamená zvýšení odbornosti a kompetencí k dané pozici. 40 % metodiků prevence (na ZŠ) uvádí, že pro plnění povinností s jejich funkcí, nemají dostatečnou časovou dotaci. Uvítali by především více času na přímou práci se žáky.

Další negativní zjištění je, že se v dané oblasti vzdělávají většinou pouze metodici prevence a výchovní poradci. Bohužel tomu tak není u většiny ostatních pedagogů, u kterých to je ovšem též žádoucí. Třídní učitelé (ale i zbytek pedagogického sboru) mají totiž důležitou roli v prevenci na školách.

Z dat vyplývá, že je dobré v rámci prevence na školách spolupracovat s externími odborníky. Aby byli činnosti efektivní, měla by polovinu zajišťovat škola (třídnické hodiny apod.) a polovinu právě externisté (nejčastěji Policie ČR, neziskové organizace a školská poradenská zařízení). **citace**

Tematická zpráva je nejaktuálnější reflexe dění na českých školách. Bohužel je analýza zaměřena na žáky 7.-9. tříd a středních škol, neodráží tedy stav na 1. stupni základních škol. I přesto z ní vyčteme obecné informace o stavu základních škol. Můžeme z ní například zjistit, že i když se školy snaží šikaně a kyberšikaně zabránit, případů obou typů násilí přibývá. Je možné, že za nárůstem stojí situace kolem pandemie covid 19 a dlouhá karanténa nejen ve školách. Za zvýšením případů může ovšem stát i zvýšená schopnost škol rozeznat sociálně patologické jevy, a tudíž je zavést do evidence. Jasně je ovšem to, že je třeba se tématem ve školách zabývat a nepodceňovat prevenci těchto jevů.

3 Prevence a řešení kyberšikany

Stejně jako u klasické šikany, i zde platí, že je nejdůležitější, aby byli žáci informováni. Děti musí umět rozpoznat kyberšikany, musí vědět, jaké chování je na internetu v pořádku a jaké je již za hranou. Klíčové je také to, aby věděli, co dělat v případě, že je někdo na internetu napadne nebo se k nim chová nevhodně.

Existuje Listina dětských práv na internetu, kterou ve své publikaci zmiňuje Martínek (2015). Chování, které je v rozporu s listinou, by měli žáci okamžitě nahlásit důvěryhodné dospělé osobě.

- *Mám právo bádát, učit se a užívat si na internetu všechny dobré věci.*
- *Mám právo nevyplňovat na internetu žádné formuláře a neodpovídat na otázky.*
- *Mám právo uchovávat veškeré informace o sobě v tajnosti.*
- *Mám právo se na internetu cítit bezpečně a být v bezpečí.*
- *Mám právo ignorovat e-maily a zprávy od lidí, které neznám nebo kterým nevěřím.*
- *Mám právo vždy požádat rodiče nebo vychovatele o pomoc.*
- *Mám právo necítit se provinile, když se na obrazovce počítače objeví odporné věci.*
- *Mám právo nahlásit dospělým každého, kdo se na internetu chová divně.*
- *Mám právo, aby mě nikdo neobtěžoval a netrápil.*
- *Mám právo, aby mi lidé na internetu prokazovali respekt, tj. aby mi neubližovali.*

(Martínek, 2015, s.178)

Žáci by také měli znát zásady, kterými můžou snížit rizika kyberšikany a řídit se jimi:

- Nezveřejňovat celé osobní údaje
- Zvážit, které materiály chceme zveřejnit
- Zvolit si správné heslo a chránit ho
- Zabezpečit si svoje účty
- Seznámit se s pravidly sociálních sítí, chatů a diskuzí
- Nereagovat na podezřelé, vulgární nebo jinak pohoršující zprávy
- Nebýt příliš důvěřivý

(Čech, Zvoničková, 2017)

Prevenici kyberšikany jsme rozdělily podle místa, kde probíhá. Děti tráví nejvíce času doma a ve škole a tyto dvě prostředí je nejvíce ovlivňují. Na obou místech je tedy prevence důležitá. Rodiče i učitelé by měli být informováni a vědomosti dále předávat svým svěřencům.

3.1 Prevence v rodině

Pro prevenci kyberšikany je důležité mít doma klidné a bezpečné prostředí. Dítě musí rodiči důvěřovat, musí cítit, že jsou rodiče na jeho straně. Nesmí se bát se svěřit a rozebrat svá trápení. Rodiče by měli s dětmi mluvit narovinu a vzdělávat je ohledně bezpečnosti na internetu. Měli by se o své děti zajímat, mít přehled, co dělají na internetu nebo s kým jsou v kontaktu.

Děti se učí nápodobou. Je tedy důležité, aby byli rodiče dobrým vzorem pro své děti. Často rodiče nerozumějí nejnovějším technologiím, je tedy žádoucí, aby se sami v této oblasti vzdělávali. Sebevzdělání poskytne rodičům vhled do problematiky a přiblížení se daným, tématům.

Odborníci se shodují, že v rámci prevence (kyber)šikany je důležité nejlépe zcela omezit fyzické tresty v rodině. V ideálním případě vyloučit jakékoli formy násilí v rodině (i mezi partnery). Úzce to souvisí s předešlým tvrzením o tom, že se děti učí nápodobou. Vše, co kolem sebe vidí do sebe „nasakují“. Rodiče by se tedy neměli chovat tak, jak by nechtěli, aby se chovaly jejich děti.

K osvětlení tématu kyberšikany a chování na internetu mohou rodiče využít vydané publikace pro děti např.: *Internetem bezpečně: příručka pro děti od 6 do 12 let* (Kohout, 2018), *Netiketa: dobré mravy na internetu* (Staniszewska, 2016) nebo *Hustej internet* (Eckertová, 2014)

Preventivní zásady uvádějí ve svých publikacích například Švestková, Soldán, Řehka (2019) či Kohout, Karchňák (2016).

Hovořit s dětmi a projevit jim podporu

Nejdůležitější věc v prevenci kyberšikany je komunikace. Je potřeba, aby rodiče dětem vysvětlili zásady používání internetu a nebezpečí s ním spojené. Osvěta je důležitá od chvíle, kdy dítě začne používat internet. Mělo znát zásady netikety (zásady slušného chování na internetu) a znát důsledky svého chování. Rodiče by jim měli dát jistotu, že se na ně může dítě obrátit, kdyby se dělo něco, co není v pořádku. Měli by jim také vysvětlit, že se obětí útoků může stát kdokoli. Ubezpečit je tedy i o tom, že se nebudou zlobit, když se na ně obrátí s prosbou o pomoc.

Rodiče by měli být sami aktivní, začínat konverzaci s dětmi a nečekat až se stane nějaká nepříjemnost.

Nastavení online pravidel

Rodič by si měl s dítětem sednout a společně se dohodnout na pravidlech používání ICT technologií a s tím souvisejícím chováním na internetu. Tato pravidla jsou stejně důležitá, jako pravidla běžného chování. Jedná se o vymezení doby, kterou dítě na internetu stráví, ale i jak se na něm bude chovat. Měly by být jasně dané aplikace a webové stránky, které dítě smí používat. Je dobré se také s dítětem domluvit, že nebude komunikovat s cizími lidmi či sdílet citlivé informace a fotografie.

Na pravidlech by se rodiče a děti měli společně dohodnout a obě strany souhlasit. Rozhodující slovo by měl ovšem mít rodič (díky své informovanosti). Společně mohou sepsat například i tzv. dohodu o používání internetu, která je dostupná v již zmíněné knize Netiketa: dobré mravy na internetu.

Být i online přítelem a používat internet společně

Co se týče dětí na internetu, platí zde „důvěřuj ale prověřuj“. Rodič by měl mít přehled o tom co dítě sdílí, jaké stránky využívá, s kým se přátelí atd. K tomu dobře poslouží funkce „být přítelem“ či „sledovat uživatele“ na sociálních sítích.

Na druhou stranu musí nechat rodič dítěti soukromí, například co se týče zpráv. Dítě by se pod neustálou kontrolou mohlo cítit nepříjemně a mohlo by začít vzdorovat.

Internet mohou rodiče s dětmi používat i společně. Například si mohou hledat zajímavé informace, sledovat videa, dělat domácí úkoly atd. Rodiče tak mohou nenásilnou formou dítěti představit relevantní zdroje informací.

Rodiče by také neměli zapomínat mluvit s dětmi o opačných rizicích používání internetu. Mnozí mladiství si ani neuvědomují, že se na ostatních dopouštějí kyberšikany a lehce se z nich stanou agresori. Dítěti je potřeba nastítnit případné následky nepříjemného chování na internetu. V neposlední řadě mu vysvětlit, jaké pocity mívají oběti a kam až může zajít takový „nevinný vtip“.

3.2 Řešení doma

Jak již bylo zmíněno, při kyberšikaně je v rodině nejdůležitější komunikace a vzájemná důvěra. Musí zde panovat takové klima, že se dítě nebojí za dospělým přijít a svěřit se, že ho někdo na internetu obtěžuje. Když k tomu dojde, je třeba okamžitě jednat.

Rodiče musí nejprve vyhodnotit situaci (promluvit si o všem s dítětem, přečíst si konverzace, podívat se na ubližující materiály atd.). Následně kontaktovat školní zařízení či rodiče agresora (je-li známý) a společně útoky probrat a vyřešit. V závažnějších situacích nahlásit útoky na Policii ČR.

Co se týče dítěte, musí okamžitě ukončit komunikaci a ignorovat případné další zprávy či útoky. Všechny zprávy si zarchivovat (vyfotit, zálohovat), pro případ potřeby důkazního materiálu.

Když rodiče zjistí, že jejich dítě někoho kyberšikanuje, je také potřeba hned zakročit. Opět je dobré řešit situaci se školním zařízením a rodinou oběti. Zároveň je potřeba si s dítětem promluvit a vysvětlit mu, proč je jeho chování neakceptovatelné a nesmí se opakovat.

Jak může rodič poznat či agresora kyberšikany vymeziť ve své publikaci Zdeněk Martínek (2015).

Nejčastější projevy chování oběti kyberšikany:

U jedince se často střídají nálady, může působit ustrašeně. Buď přestane používat mobilní telefon/počítač/tablet nebo je při jeho používání značně nervózní (nervozita se zvyšuje při přijetí zprávy). Nechce se bavit o tom, co na internetu dělá, od počítače odchází rozčilený, frustrovaný. Mohou se objevovat problémy se spánkem (špatné usínání, noční děs atd.).

Nejčastější projevy chování kyberagresora:

Na mobilním telefonu/tabletu/počítači tráví mnoho času. Často se u používání směje a je rozčilený a nervózní, když technologii nemá u sebe a nemůže ji využívat. Když se blíží dospělá osoba, rychle vypne monitor nebo schová mobil. Stejně jako oběť se nechce bavit o tom, co na internetu dělá.

3.3 Prevence ve školách

Prevence kyberšikany ve školách je stejně důležitá, jako prevence v rodině. Děti tráví ve škole nejvíce svého času (pokud nepočítáme prostředí domova). Z toho vyplývá, že je škola významně ovlivňuje.

Pedagogičtí pracovníci by měli mít přehled o problematice stejně jako rodiče (u učitelů navíc dominuje profesionální složka pohledu na věc). Měli by cíleně pracovat na podpoře prevence kyberšikany a zajímat se o dění ve třídě.

Učitelé by měli u dětí vzbuzovat důvěru a mít s nimi kladný vztah. Žák by se neměl bát za učitelem přijít a požádat ho o pomoc (a to i když kyberšikana neprobíhá přímo ve škole).

Švestková, Soldán, Řehka, (2019) uvádějí ve své publikaci následné dělení prevence kyberšikany: primární a sekundární.

Účelem **primární prevence** je poskytnout žákům takové informace, aby se vyvarovali rizikovým chováním (v našem případě kyberšikaně). Dělíme ji na specifickou a nespecifickou. Nespecifická se zaměřuje na aktivity, které nemají přímou souvislost s kyberšikanou, ale podporují klima třídy a vztahy mezi žáky.

Specifická primární prevence se zaměřuje na aktivity a programy, které přímo souvisí s tématem kyberšikany. Můžeme ji dále členit ještě na všeobecnou (zaměřena na celou třídu či školu), selektivní (zaměřena na skupiny osob se zvýšenou mírou přítomnosti rizikových faktorů, např. děti s poruchami chování) a indikovanou (zaměřena na jednotlivé osoby s výrazným působením rizikových faktorů, či na osoby, u kterých se již rizikové chování objevilo).

Sekundární prevence je zaměřena na skupiny, u kterých se vyskytuje rizikové chování (kyberšikana). Pomáhá jim předcházet novému vzniku, rozvoji a přetrvávání rizikového chování.

S prevencí souvisí rizikové faktory (týkající se prostředí školy), které mohou přispívat k tomu, že se dítě stane obětí nebo agresorem kyberšikany. Školy by se na ně měli zaměřit a pokusit se je eliminovat. Zde zmíníme některé z nich:

- Pedagogové mají sami často nízké povědomí o rizicích online komunikace. S tím souvisí i nízké uživatelské dovednosti v informačních a komunikačních technologiích.
- Ve výuce se o kyberšikaně, kyberbezpečnosti, rizicích na internetu, netiketě atd. nemluví. Učitelé nezařazují tyto témata do vyučování.
- Ve školních minimálních programech prevence nebo školních řádech chybí téma kyberšikany.
- Ve školách chybí pracovník, který by měl na starost prevenci proti kyberšikaně. Učitelé nejsou připraveni na to, aby pomohli žákům, kteří pomoc potřebují.
- Školy mnohdy postrádají motivační nástroje pro rozvoj strategie, výuku a prevenci v oblasti online bezpečnosti. Témata přehlíží a nechtějí se jimi zabývat.

- Školy a pedagogové se nezaměřují na pozitivní klima ve třídě a udržování dobrých vztahů mezi žáky i mezi žáky a učitelem.
- Školy nemají vyřešené technické zajištění ochrany dětí v kyberprostoru v průběhu vyučování (např. mají volně přístupnou wifi síť).

(Vaničková, Chudomelová, Pohořelá, Brandejsová, 2016)

Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR vydalo metodické doporučení, ve kterém popisuje, jak by se škola měla při prevenci a řešení kyberšikany zachovat: Kyberšikana a další formy kybernetické agrese (Kopecký, Sztokowski 2017). V tomto dokumentu je například uvedeno, jak by měla škola předcházet kyberšikaně:

- Škola by měla uvést ve školním řádu pravidla používání ICT a mobilních telefonů v areálu školy.
- Učitelé by měli v rámci vyučování děti seznámit s netiketou a zásady slušného chování na internetu. Zároveň je seznamovat s riziky chování na internetu a tyto témata zařazovat do výuky (např. v rámci projektových dnů). Pedagogové by měli s dětmi probrat také témata jako jsou formy či důsledky kyberšikany. Důležité je sdělit žákům, na koho se mají obrátit, pokud se s kyberšikanou setkají.
- Pedagogové by měli být v této oblasti vzdělávání a pro žáky být vzorem vhodného užívání moderních technologií
- Škola by měla podporovat pozitivní využívání technologií, nikoli je zatracovat.
- Jednotliví učitelé by poté měli zajistit mezi žáky ve třídě příjemné klima. Měli by utužovat vzájemné vztahy a dbát na to, aby se žáci mezi sebou respektovali. Při projevech agrese okamžitě zakročit.

3.4 Řešení ve školách

Můžeme se setkat s názorem, že kyberšikana probíhá v prostředí internetu (tedy mimo školu), proto se škola distancuje od řešení problému. S kyberšikanou ovšem často souvisí i jiné projevy klasické šikany, proto by škola nikdy neměla dávat ruce pryč od jejího řešení.

Když se kyberšikana ve škole vyskytne, je třeba ji řešit s osobou, k tomu pověřenou (např. se školním preventistou, psychologem nebo speciálním pedagogem). Pokud se jedná o závažné případy, je třeba přizvat i další instituce (např. Policii ČR).

MŠMT v již zmiňované příloze o kyberšikaně vymezi doporučený postup, kterým se mohou v případě řešení kyberšikany školy řídit:

1) Podpořit oběť

Jako první, je potřeba poskytnout oběti bezpečí ujistit ji o podpoře školy.

2) Zajistit důkazní materiály

Hned po zjištění kyberšikany je potřeba zajistit důkazy. Můžeme udělat screenshoty konverzací, uložit ponižující videa, obrázky, seznam přihlížejících, identifikovat útočníka. Nikdy by nemělo být na důkazních materiálech zjistitelné, od koho informace pocházejí (ochrana svědka).

Poté je potřeba kyberútokům okamžitě zamezit (např. smazat kompromitující obsah z internetu za pomoci IT specialisty nebo poskytovatele online služby).

Pokud se škole nepovede důkazy získat, může se obrátit na další instituce jako např. pracovníky projektu E-Bezpečí nebo Policii ČR.

3) Vyšetřit incident

Zjišťuje se, kde a jak dlouho kyberšikana probíhala, kdo se do ní zapojil, jaký dopad měla na oběť atd. Pokud není škola schopna sama případ vyšetřit, obrací se na další instituce.

4) Informovat rodiče

Škola musí vždy kontaktovat a plně informovat rodinu oběti i agresora (je-li známý). Rodiče jsou poučeny o opatřeních, které vyvodí. Pokud daná kyberšikana nespadá do kompetencí školy, navrhne rodičům další postup řešení (např. občanský soud).

5) Konzultace s dalšími institucemi

Někdy je vhodné kontaktovat další instituce (např. zřizovatele školy nebo Českou školní inspekci) a konzultovat s nimi řešení a tresty týkající se kyberšikany.

6) Koneční verdikt

Od všech zapojených institucí a subjektů (např. Policie ČR, OSPOD, pedagogicko-psychologická poradna, rodiče atd.) škola požaduje konečné stanovisko.

7) Zvolit opatření

Škola vyvodí opatření v souladu se školním řádem a dalšími dokumenty např. krizovým plánem, minimálním preventivním programem školy atd.

8) Realizovat opatření

Škola po skončení vyšetřování a zvolení opatření zajistí adekvátní prevenci proti rizikovému chování. Může využít i některé programy, které se zabývají hrozbami spojené s užíváním internetu a kyberšikanou (viz kapitola 3.5 Projekty řešící kyberšikanu).

(Kopecký, Szotkowski 2017).

3.5 Projekty řešící kyberšikanu

Na internetu lze nalézt spoustu projektů, které se kyberšikanou zabývají. Některé provozují webové stránky s množstvím informací, videí či kvízů. Jiné se zaměřují i na terénní činnost a pořádají různé přednášky či workshopy.

Zmíníme zde příklady projektů řešící kyberšikanu, které zmínil ve své publikaci Kožíšek, Písecký (2017):

Seznam se bezpečně!

Projekt od internetového portálu Seznam.cz. Na internetové stránce www.stream.cz/seznam-se-bezpecne nalezneme 3 filmy (které upozorňují na nebezpečí na internetu), poučná videa i záznam z divadelního představení #jsi_user. Učitelé mohou pouštět žákům bezplatně tyto videa jako osvětu a prevenci proti kyberšikaně.

E-bezpečí

Projekt zaměřený na prevenci, vzdělávání a výzkum v oblasti rizikového chování na internetu. Pořádají různé besedy, přednášky a vzdělávací akce pro široký okruh příjemců (žáci, učitelé, rodiče, policie atd.). Realizují také celostátní výzkumná šetření. Na jejich stránkách www.e-bezpeci.cz/ je navíc spousta informací pro všechny, kteří se o téma zajímají.

Linka bezpečí

Bezplatná telefonní linka na čísle 116 111 zároveň také poradna na chatu a prostřednictvím e-mailu. Anonymní služba pro děti a studenty do 26, které něco trápí, nebo potřebují s něčím pomoc. Veškeré informace nalezneme na webu www.linkabezpeci.cz/, kde je zároveň také spousta informací a videí. Linka bezpečí pořádá i preventivní veřejné akce a natáčí dokonce podcasty: Na tenké Lince a Utržené sluchátko.

Projekt Minimalizace šikany

Projekt zaměřující se primárně na klasickou šikanu, který ovšem řeší i kyberšikanu. Pokud se škola zapojí do projektu, jsou pro ni připraveny školení pro pedagogy, workshopy a konzultační podpora. K tématu kyberšikany je na stránkách www.minimalizacesikany.cz/ mnoho informací i zajímavých letáků (dostupných zdarma).

Dětské krizové centrum

Nezisková organizace, která pomáhá dětem a rodičům v krizových situacích. Poskytují psychosociální pomoc, sociálně právní ochranu dětí i právní poradnu. Provozují také nonstop krizovou linku důvěry, online chat i skype linku. Navíc mají i speciální telefonní číslo na řešení rizik kyberprostoru. Veškeré informace jsou na stránkách www.ditekrize.cz.

Další projekty zabývají se kyberšikanou:

Kraje pro bezpečný internet

Projekt, který se snaží oslovit širokou veřejnost a vytvořit osvětu o rizicích na internetu. Každoročně vytváří online kvíz týkající se právě bezpečného internetu. Na jejich stránkách <https://www.kpbi.cz> jsou ovšem k dispozici i videa, lekce, články či výukové materiály.

Bud' safe online

Projekt, který vzdělává děti, rodiče i pedagogy, jak se správně chovat na internetu. Pro žáky je na stránce www.avast.com/cz/besafeonline/ připraven kurz, kde zjistí, jaké nástrahy je na internetu mohou čekat. Pro pedagogy jsou připraveny návody, jak s kurzem pracovat ve škole. Pro rodiče (ale i všechny ostatní) jsou připraveny různá videa, články a podcasty.

Bezpečně v kyberprostoru

Projekt, jehož cílem je poukazovat na možné hrozby na internetu a zlepšení spolupráce jednotlivých složek (škola, rodina, policie atd.). Na stránkách www.bezpecnevyberprostoru.cz jsou ke stažení různé pracovní materiály a brožury. Dále je na webu množství informačních videí a článků. Každoročně také vyhlašují soutěž Bezpečně v kyberprostoru.

O2 chytrá škola

Webové stránky (www.o2chytraskola.cz, www.bezpecnevsiti.cz) které provozuje Nadace O2. Bezpečně v síti.cz je informační web projektu O2 Chytrá škola. Na stránkách O2 chytrá škola nalezneme články určené převážně pedagogům.

Obsahují informace o problematice bezpečnosti na internetu, dále také náměty na práci v hodinách a materiály ke stažení. Stránky Bezpečně v síti.cz jsou určeny pro širokou veřejnost a jsou na nich k dispozici různé typy, články, videa, kvízy, hry, křížovky týkající se rizik na internetu.

Každý rok nadace vyhlašuje grantovou výzvu pro základní školy, kde každá může dostat příspěvek až 100 000 Kč na vzdělávací aktivity v oblasti digitální gramotnosti.

VÝZKUMNÁ ČÁST

4 Metodologie výzkumu

Hlavním cílem výzkumné části diplomové práce je zjistit, jaké povědomí mají žáci 4. a 5. tříd dané základní školy o kyberšikaně a zda s ní mají nějaké zkušenosti.

Vedlejším cílem práce je na základě výsledků výzkumu realizace preventivního programu ve 4. a 5. třídě. Dále poté zjistit, jaká je zkušenost a informovanost pedagogických pracovníků (pro 4. a 5. třídy) o kyberšikaně.

Diplomovou prací budeme zjišťovat, jaká je situace v dané škole, co se týče kyberšikany. Zaměříme se na to, jestli a jak škola reaguje na současný rozvoj moderních technologií a s ním spojená rizika jejich užívání. Zajímá nás, jestli škola realizuje preventivní programy pro žáky a jakou mají efektivitu. Dále budeme prověřovat informovanost žáků a jejich učitelů v daném tématu.

Naše cíle budeme ověřovat pomocí analýzy dokumentů dané školy a rozhovory s metodikem prevence a pedagogy 4. a 5. tříd. Následovat bude realizace preventivního programu ve 4. a 5. třídě námi vybrané základní školy. V rámci programu budeme zjišťovat současný stav zkušeností a vědomostí žáků v oblasti kyberšikany.

Cíl a výzkumné otázky

Hlavní výzkumná otázka zní: Jaké mají žáci 4. a 5. tříd dané základní školy povědomí o kyberšikaně?

Dílní výzkumné otázky:

1. Jak pracují s pojmem kyberšikana pedagogičtí pracovníci v rámci svých vyučovacích hodin?
2. Jak žáci vysvětlí pojem kyberšikana?
3. Jaké mají žáci zkušenosti s rolí obětí či přihlížejícího kyberšikany?
4. Jaké mají žáci zkušenosti s rolí agresora kyberšikany?
5. Komunikují žáci se svými rodiči o rizicích internetu? Případně jaké informace jim rodiče poskytli?
6. Komu by se žáci svěřili při potížích s kyberšikanou?

Volba metodologie

Pro naši diplomovou práci jsme zvolili smíšený design metodologie. V závislosti na hlavní výzkumné otázce a celém charakteru práce budeme používat kvantitativní i kvalitativní metody. Smíšený design nám umožní v jedné výzkumné akci využít oba typy výzkumných strategií (kvalitativní i kvantitativní) tak, abychom obsáhleji poznali zkoumaný jev (Hendl, 2005), v našem případě kyberšikanu a její prevenci na 1. stupni základní školy (konkrétně ve 4. a 5. třídě).

Nástroje sběru dat

Jak jsme zmínili výše, zvolili jsme smíšený design metodologie. S ohledem na tento fakt, pro sběr dat využijeme více typů nástrojů.

Pro zjištění aktuální situace ohledně kyberšikanu na celé škole budeme analyzovat její dokumenty. Tyto dokumenty nám poskytnou oficiální pohled na zkoumanou tematiku ve škole z pozice veřejnosti. Budou nás zajímat jakékoli zmínky o kyberšikaně a vytvoříme si tak obrázek o tom, jak škola se sociopatologickým jevem pracuje. Daný nástroj je typický pro kvantitativní strategii.

Další kvalitativní nástroj sběru dat, který použijeme je rozhovor. Konkrétně jsme zvolili polostrukturovaný rozhovor s pedagogickými pracovníky. Otázky, které budeme klást jsou otevřené, předem připravené a zvolené tak, abychom získali co nejvíce informací a prozkoumali co největší část problematiky. V rozhovorech nás budou zajímat subjektivní názory a postoje dotázaných. Záměr rozhovoru bychom mohli tedy shrnout citací z publikace od Ferjenčíka: *„Jestliže je primárním záměrem získání takových typů dat, jako jsou informace o názorech, postojích, záměrech a přáních, nebo jestliže se chceme dozvědět, jak daný člověk porozuměl situaci, potom bude rozhovor nenahraditelnou metodou, ke které sáhne psycholog, politolog, sociolog, ale i lékař a pedagog.“* (Ferjenčík, 2000, s. 171). Rozhovory s pedagogickými pracovníky budou s jejich souhlasem nahrávány na diktafon, zpracovány a poté interpretovány. V přílohách A-D jsou zaznamenány přepsané rozhovory.

Třetím nástrojem sběru dat, který použijeme je zástupce kvantitativní strategie. Jedná se o dotazníkové šetření. Díky této strategii se nám podaří oslovit větší počet respondentů, v našem případě žáků 4. a 5. třídy dané školy. Díky tomuto šetření získáme určité množství statistických údajů, které následně pomocí tabulek a grafů zpracujeme a interpretujeme. Odpovědi budou vyhodnoceny číselně (absolutní četnost) do tabulky a do grafu znázorněny procentuálně. Jelikož

již budeme mít získaná určitá data z předešlých šetření, bude mít dotazník funkci doplnění již získaných informací. Skládá se z pěti otázek, z toho je jedna otevřená a jedna filtrační (po odpovědi *ano* následuje doplňující otevřená otázka). Přesné znění dotazníku je k dispozici v příloze E.

Posledním způsobem, jak získáme data ve výzkumné části diplomové práce, je vyhodnocení některých aktivit z realizovaného preventivního programu, který sestavíme (preventivní program je k dispozici v příloze F). Tento nástroj bychom mohli také charakterizovat jako kvantitativní, protože budeme vyhodnocovat dvě zadané otevřené otázky, na které budou všichni žáci během programu odpovídat.

Všechna získaná data budou interpretována a pomocí dílčích otázek (viz výše) budeme odpovídat na hlavní výzkumnou otázku: *Jaké mají žáci 4. a 5. tříd základní školy povědomí o kyberšikaně.*

Výzkumný vzorek

Pro stanovení výzkumného vzorku, u kterého provedeme námi sestavený preventivní program, jsme zvolili záměrný neboli účelový výběr. Dle Miovského (2006) jde o takovou strategii, kdy si výzkumník cíleně vyhledává účastníky podle daného kritéria.

Kritériem pro náš výzkumný vzorek se stala skutečnost, že žáci navštěvují 4. a 5. třídu předem vybrané základní školy. Základní školu jsme zvolili dostupným výběrem, a to v rámci města, kde žijeme. Jelikož chceme zanechat školu v anonymitě, pojmenujeme ji jako škola X.

Po výběru školy jsme prostřednictvím e-mailu oslovili danou školu, konkrétně její ředitelku a domluvili jsme se na dalším postupu. Rozhovory s učiteli a následná práce s žáky ve třídě se měli uskutečnit ve dvou 4. a dvou 5. třídách. V průběhu našeho šetření, konkrétně před rozhovory s pedagogickými pracovníky jsme se bohužel dozvěděli, že jsou dvě učitelky (4. i 5. třídy) nemocné, a nemůžou se účastnit našeho výzkumu. Bylo nám tudíž znemožněna i práce v těchto třídách. Zbyli nám tedy pouze dvě třídy, ve kterých jsme výzkum provedli. Vzhledem k charakteru práce nám tato skutečnost neznemožnila dále pokračovat, neboť jsme se zaměřili na třídy z hlediska jedinečnosti a vytvořili program, který je přizpůsobený specifikům daných žáků.

Pro rozhovor jsme zvolili školní metodičku prevence a třídní učitele tříd se kterými budeme dále pracovat. Oslovili jsme navíc třídní učitelku 3. třídy, abychom mohli porovnat

naší cílovou věkovou kategorií s mladšími žáky. Níže jsou uvedeny základní informace o pedagogických pracovnících, se kterými byl veden rozhovor:

Pedagogický pracovník 1:

- pohlaví: žena
- pracovní pozice: školní metodik prevence, třídní učitel 9. třídy

Pedagogický pracovník 2:

- pohlaví: muž
- pracovní pozice: třídní učitelka 5. třídy

Pedagogický pracovník 3:

- pohlaví: žena
- pracovní pozice: třídní učitelka 4. třídy

Pedagogický pracovník 4:

- pohlaví: žena
- pracovní pozice: třídní učitelka 3. třídy

Vzorek počtu žáků, kterému byl předkládán krátký dotazník a s nimiž byl následně realizován preventivní program:

- **Žáci 4. třídy** – počet žáků kteří vyplnili dotazník: 20, počet žáků, s nimiž byl realizován preventivní program: 18
- **Žáci 5. tříd** – počet žáků kteří vyplnili dotazník: 17, počet žáků, s nimiž byl realizován preventivní program: 19

Místní a časový rámec výzkumu

Výzkumná část diplomové práce, konkrétně rozhovory s pedagogickými pracovníky, zadání dotazníků žáků a realizace preventivního programu, se uskutečnila v období od února do dubna roku 2023.

Před rozhovory předcházela domluva s daným učitelem prostřednictvím e-mailu. Samotný rozhovory poté probíhaly vždy na klidném místě v budově školy (kabinet pracovníka, prázdná třída), trvaly v rozmezí 12-15 minut a byly uskutečněny v dopoledních hodinách.

Dotazníky byli žákům předkládány ve třídě jejich třídním učitelem a vyplnění zabralo zhruba 10 minut. Následovalo vyhodnocení dat a tvorba preventivního programu pro žáky. Preventivní programy byly poté též realizovány ve třídách a zabraly 2 vyučovací hodiny, tedy 90 minut.

Etika výzkumu

U rozhovorů s pedagogickými pracovníky budeme předem avizovat, že je rozhovor dobrovolný, proběhne po obeznámení s cíli práce a za jejich plného souhlasu. Taktéž nahrávání rozhovoru na diktafon proběhne po domluvě a souhlasu respondentů. Budeme dbát na to, aby rozhovor probíhal v klidném, ničím nerušeném prostředí, aby byla atmosféra u rozhovoru příjemná, uvolněná a bezpečná. Pedagogičtí pracovníci budou obeznámeni s faktem, že nemusejí na kteroukoli otázku odpovídat, či mohou rozhovor kdykoli ukončit podle své potřeby.

Totéž platí i při dotazníkovém šetření a realizaci preventivního programu s žáky.

Všechna data, která získáme budou anonymizovaná, čímž se zaručíme, že účast na výzkumu nepřinese účastníkům žádné negativní důsledky.

Účastníkům výzkumu budou v případě zájmu poskytnuty výsledky výzkumu.

5 Analýza a interpretace

5.1 Analýza dokumentů

Prvním krokem v teoretické části diplomové práce je analýza dokumentů vybrané školy. Prošli jsme postupně všechny dokumenty, které jsme měli k dispozici a hledali v nich zmínky o kyberšikaně či její prevenci. Tento krok jsme podstoupili, abychom zjistili, jak je ve škole prevence a řešení kyberšikany zakotveno v dokumentaci. Získáme tím povědomí, jak to ve škole chodí a na jaké úrovni mohou být vědomosti žáků v tomto ohledu.

Plán školní preventivní strategie

Škola má vypracovaný Plán školní preventivní strategie, který je dlouhodobým programem primární prevence rizikových projevů chování žáků. Tento dokument slouží jako podklad pro zpracování ročního Minimálního preventivního programu školy.

Je zaměřený především na podporu zdravého životního stylu a na primární prevenci proti užívání návykových látek, proti šikaně a násilí, záškoláctví, kriminalitě a vandalismu, xenofobie, rasismu, komerčního sexuálního zneužívání dětí, proti netolismu a dalších projevů rizikového chování žáků.

Termín kyberšikana se v tomto dokumentu neobjevuje. Zaměříme-li se na výčet znalostních kompetencí žáků (3.-5. třída), souvisí s naším tématem následující bodu:

- „*umí pojmenovat základní mezilidské vztahy*
- *umí rozpoznat projevy lidské nesnášenlivosti*
- *ví na koho se obrátit v případě, že někdo ohrožuje nebo poškozuje jeho práva*
- *mají povědomost o tom, že každé jednání, které ohrožuje práva jiných (šikana, násilí, zastrásování aj.), je protiprávní“* (Plán školní preventivní strategie školy X, 2022)

Minimální preventivní program

V minimální preventivním programu jsme našli přímou zmínku o prevenci kyberšikany. Konkrétně v krátkodobých cílech minimálního preventivního programu. Jeden z cílů zní následovně: *Prevence šikany a kyberšikany*. Ukazatel dosaženého cíle je určen jako *počet řešených případů*.

Další cíle programu jsou: propagace zdravého životního stylu, prevence vandalismu a prevence záškoláctví.

V části se souborem preventivních aktivit je uveden seznam besed a přednášek zaměřené na prevenci sociálně patologických jevů a jiného nebezpečí. Škola k tomu využívá služby městské policie a Policie ČR, kteří tyto preventivní přednášky pořádají. Dále je spojena s Centrem primární prevence Spektrum ze Žďáru nad Sázavou (viz níže).

V přílohách dokumentu jsou sepsány odkazy na metodické dokumenty od MŠMT. Tyto dokumenty mají zaměstnanci školy v tištěné formě k dispozici ve škole.

Konkrétní programy prevence

Jak jsme již zmínili, ve škole se konají každoročně besedy od městské policie, které jsou uskutečněny formou přednášek. Přednáška většinou trvá 1 nebo 2 vyučovací hodiny a mají různá témata od bezpečnosti na ulici v první třídě po domácí a sexuální násilí ve třídách devátých. Co se týče našeho zkoumaného tématu kyberšikana, proběhla ve školním roce 2022/23 beseda na téma Šikana a kyberšikana na podzim ve 4. třídách.

Dále škola v letošním roce (2022/23) uskutečňuje besedy od Policie ČR. Opět se jedná o prevenci ve formě 1-2 hodinových přednášek. Téma kyberšikany bylo probíráno v besedě s názve Šikana, která se konala v únoru a byla určena pro 4. třídu.

Při konkrétních obtížích škola spolupracuje s Centrem primární prevence Spektrum ze Žďáru nad Sázavou. Konkrétní programy jsou delší, cca tříhodinové a probíhají vždy po dvou blocích s časovým odstupem. Škola dbá na to, aby se jich účastnil i třídní učitel. Tematicky se totiž dotýkají převážně vztahů ve třídě a celkového klimatu třídy.

Webové stránky

Na webových stránkách školy není kyberšikana zmíněna v žádné podobě.

Podobně je na tom šikana, o které jsme ovšem našli jednu zmínku v základních informacích o škole:

„Klademe také velký důraz na výběr a zavádění nových preventivních metod z hlediska výskytu sociálně patologických jevů, jako je například šikana apod. Na škole pracuje Výchovná komise, která řeší výchovné problémy, případně výskyt sociálně patologických jevů.“ (Webové stránky školy X, 2020)

V rámci dokumentů, které škola na svých webových stránkách sdílí, jsme pro naše účely našli tyto:

Výroční zpráva o činnosti školy ve školním roce 2021/2022, Školní vzdělávací program pro základní vzdělávání „Škola dílnou lidskosti“ a Školní řád, pravidla pro hodnocení výsledků vzdělávání žáků.

Výroční zpráva ze školního roku 2021/2022

Ve výroční zprávě škola zhodnocuje činnosti v rámci minimálního preventivního programu za rok 2021/2022.

Jak jsme již zmiňovali, každoročně pořádá besedy na školách Městská policie. Ani v minulém roce tomu nebylo jinak. Témata pro 1. stupeň ovšem nesouvisela s kyberšikanou. Jednalo se převážně o zajištění bezpečného chování na silnicích a ulicích.

V tématech pro 2. stupeň již figurovaly námi zjišťované termíny. Konkrétně se jedná o přednášku od Městské policie, která proběhla v prosinci 2021 s názvem Šikana, kyberšikana.

Z výroční zprávy jsme dále zjistili, že programy městské policie a Policie ČR jsou pro školu realizované bezplatně. Programy Policie ČR ovšem v roce 2021/2022 nebyly realizovány.

Minulý školní rok také proběhly programy školské všeobecné primární prevence od organizace Spektrum – Centrum primární prevence Žďár nad Sázavou.

„V letošním proběhly tři programy všeobecné primární prevence (vždy po dvou blocích s časovým odstupem) a to ve dvou třídách na druhém stupni (7. B a 9. A) a v jedné třídě prvního stupně (5. A). Programy byly uhrazeny z fondu města. Lektorky programů byly vždy velmi vstřícné a dle ohlasů žáků i hodnocení Centra primární prevence došlo k naplnění cíle programů. Naopak dle ohlasů některých vyučujících jsou zejména programy pro nižší stupeň hodnoceny jako zdlouhavé, žáci při nich neudrží pozornost po celou dobu jejich trvání, ...“
(Výroční zpráva ze školního roku 2021/2022 školy X, 2022)

Zaměříme-li se na program pro 5. třídu, bylo ve zprávě ještě uvedeno, že se jednalo se o program s názvem: Rozhodni se sám. Co bylo obsahem programu však zmíněno není.

ŠVP

Škola ve vypracované školním vzdělávacím programu pojem kyberšikana ani její prevence nezmiňuje. Zaměřili jsme se tedy na témata příbuzná (šikana, sociálně patologické jevy, digitální gramotnost), konkrétně na 1. stupni ZŠ.

Ve třetí kapitole s názvem *Charakteristika školního vzdělávacího programu*, jsme našli zmínku, týkající se sociálně patologických jevů:

*„Ve výchovně vzdělávací práci pedagogové volí efektivní metody a formy výuky. Do ŠVP byly zapracovány nové důležité součásti vzdělávání: multikulturní výchova, environmentální výchova, etická výchova, filmová a audiovizuální výchova, taneční a pohybová výchova, výchova ke zdravému životnímu stylu, práce s informacemi, **výběr a zavádění nových preventivních metod z hlediska výskytu sociálně patologických jevů**, šikany apod. Škola řeší výchovné problémy, případně výskyt sociálně patologických jevů.*

*Je vypracován školní Minimální preventivní program v oblasti **prevence užívání návykových látek a jiných sociálně patologických jevů**. Toto téma je realizováno hlavně rámci předmětu *Občanská a Osobnostní výchova*, ostatních předmětech dle témat a i v projektovém vyučování, kde jsou využívány **besedy a přednášky odborníků z různých organizací** (lékařů, odborníků z řad Policie ČR). K této problematice slouží i veškeré mimoškolní aktivity.“ (Školní vzdělávací plán školy X, 2021)*

Dále nás zaujaly digitální kompetence, které jsou u žáků během školní docházky rozvíjeny.

Žák na konci základního vzdělávání:

- „*chápe význam digitálních technologií pro lidskou společnost, seznamuje se s novými technologiemi, kriticky hodnotí jejich přínosy a **reflektuje rizika jejich využívání***

*předchází situacím ohrožujícím bezpečnost zařízení i dat, **situacím s negativním dopadem na jeho tělesné a duševní zdraví i zdraví ostatních**; při spolupráci, komunikaci a sdílení informací v digitálním prostředí jedná eticky.“ (Školní vzdělávací plán školy X, 2021)*

Hned od první do třetí třídy se očekávají od žáků v předmětu prvouka tyto výstupy:

- „*chová se obezřetně při setkání s neznámými jedinci, odmítne komunikaci, která je mu nepříjemná*
- *v případě potřeby požádá o pomoc pro sebe i pro jiné*

ovládá způsoby komunikace s operátory tísňových linek“ (Školní vzdělávací plán školy X, 2021)

V učivu přírodovědy (4. a 5. třída) jsou zmiňované konkrétně tyto témata, kterými se učitelé s žáky mají zabývat:

„osobní bezpečí, krizové situace, označování nebezpečných látek; dopravní značky, předcházení rizikovým situacím v dopravě a dopravních prostředcích, šikana, týrání, sexuální a jiné zneužívání, brutalita a jiné formy násilí v médiích“ (Školní vzdělávací plán, 2021)

Informace o šikaně jsme našli dále v občanských kompetencích učitele v předmětech matematika a výtvarná výchova (pro 1. stupeň).

Konkrétně tedy: *„učí žáka empatii (odmítání útlaku, **prevence šikany**)“ (Školní vzdělávací plán, 2021)*

Za zmínku stojí i bod, který se týká hodnocení žáků:

„Při porušení povinností stanovených školním řádem lze podle závažnosti tohoto porušení žákovi uložit:

c) důtku ředitele školy – ohrožování zdraví žáků, jedna až dvě neomluvené hodiny, šikanování spolužáků,“ (Školní vzdělávací plán, 2021)

Po bližším prozkoumání školního vzdělávacího programu dané školy, jsme zjistili, že ačkoli kyberšikana zmíněna přímo není, obecných poznámek a připomínek k danému tématu jsme našli dostatek. Škola v dokumentu přímo nepracuje s pojmem kyberšikana či její prevence, jsou zde ovšem různé druhy informací (například očekávané výstupy žáků, kompetence učitelů i žáků či témata obsažené v daném učivu předmětu), které s tématem více či méně souvisí.

Dále jsme se z ŠVP mohli dozvědět pro nás již známé informace o minimálním preventivním programu a preventivních besedách.

Školní řád

Ve školním řádu jsme nenašli přímo pojem kyberšikana, ovšem jsou tam tři následující body, které s naším tématem souvisejí (těmito body se škola oficiálně chrání, aby ve škole kyberšikana nenastala):

„20. Žák nenosí do školy předměty, které nesouvisí s výukou a mohly by ohrozit zdraví a bezpečnost jeho nebo jiných osob. Za cenné předměty, včetně šperků a mobilních telefonů, škola neručí. Všechny školní potřeby a osobní věci mají žáci označeny. **Žáci nepoužívají mobilní telefony ani jiná elektronická zařízení při vyučování, během vyučování jsou vypnuty a uschovány.** Ve škole a v celém areálu školy je žákům zakázáno svévolně pořizovat audiovizuální záznamy.“ (Školní řád školy X, 2020)

„23. Šikanování

Žák se nesmí dopustit šikany, tzn. jakéhokoliv chování, jehož záměrem je ublížit, ohrozit nebo zastrašit žáka, případně skupinu žáků i zaměstnance školy, omezit osobní svobodu, ponižovat, **zneužívat informační technologie k znevažování důstojnosti, apod.**“ (Školní řád, 2020)

„24. Žáci mají zakázáno využívat o přestávkách učebnu informatiky na 3. podlaží. **Platí zákaz používání všech sociálních sítí (Facebook, atd.) ve škole.**“ (Školní řád školy X, 2020)

5.2 Rozbor polostrukturovaného rozhovoru s pedagogickým pracovníkem

Metodička prevence

První rozhovor, který jsme vedli, byl s metodičkou prevence na dané škole. Paní učitelka působí na škole již 9 let, ve funkci metodičky prevence je 4 let.

Z rozhovoru jsme si odnesli informace, které nám potvrdili dosavadní zjištění z analýzy dokumentů. Například informace o preventivním programu od Městské policie a Policie ČR. Ověřili jsme si, že besedy probíhají formou přednášky (policie mluví, žáci poslouchají). Mají zpracovanou prezentaci na interaktivní tabuli a zařazují do ní i zajímavé případy, které konkrétně řešili.

Zeptali jsme se i na Centrum prevence Spektrum, jelikož nás zaujalo hodnocení programu ve výroční zprávě z roku 2021/2022. Metodička prevence to okomentovala následovně: *„Oni tam mají řadu aktivit. Z kraje je to fajn, ale ten program je tři hodinový, a navíc jsou to dva bloky. Takže tři vyučovací hodiny jsou za mě pro prvostupňové opravdu dlouhé. Pro děti je velmi náročné udržet pozornost po celou dobu. Já jsem to i lektorkám ve spektru říkala, že jsme to takto vyhodnocovali a jestli by s tím nešlo něco dělat, trochu to upravit. Zatím se žádná změna nekonala.“*

Dále jsme zjistili, že za poslední dva roky se ve škole kyberšikana řešila, šlo ovšem o jednotky případů. Metodička prevence nebyla přímo u řešení případů.

Zajímaly nás podrobnosti, co se týče zákazu mobilních telefonů během vyučování. Plošný zákaz podle metodičky víceméně funguje. Problémy nastávají spíše u žáků na druhém stupni. K problematice s žáky prvního stupně nám sdělila následující: *„Někteří ještě nemají svůj telefon, i když v tuto dobu se telefony velmi rozmohly. Ale tam je ještě nenapadá používat mobilní telefony ve škole či o přímo o hodinách.“*

S metodičkou jsme rozebrali i screening žáků ohledně klimatu školy. Za dobu jejího působení na škole, byl zadán celkem dvakrát, jednou před covidem a podruhé minulý rok. Takto se k němu vyjádřila: *„Jednou za čas chtělo vedení vyplnit dotazníky jak od dětí, tak od rodičů, jestli se ve škole cítí dobře a jestli mají pocit, že je zde bezpečné klima. Jinak se tyto věci řeší individuálně, když je nějaký problém, tak se dítě přijde někomu svěřit. Oficiálně formou dotazníků screening na témata šikany či kyberšikany ovšem neděláme.“*

Učitelé 3., 4. a 5. tříd

Další rozhovory jsme vedli s třídními učiteli ve 3., 4. a 5. třídě. Oproti metodičce prevence, se tyto učitelé každodenně setkávají s námi zkoumaným vzorkem žáků a dozvěděli jsme se tedy bližší a konkrétnější informace. Při domluvě rozhovorů jsme se dozvěděli, že jedna paní učitelka z 5. třídy je dlouhodobě nemocná. V průběhu zajišťování rozhovorů onemocněla i paní učitelka ze 4. třídy. Dotazovali jsme se tedy i paní učitelky ze 3. třídy, která zatím učila pouze žáky do 9 let. Učí ovšem i informatiku, proto nás zajímal její názor.

Dva z dotázaných učitelů během minulých let řešili nevhodné chování na internetu. Oba ovšem uvedli, že se nejednalo přímo o kyberšikanu: „...*když jsme měli distanční výuku, tak jsme komunikovali přes Facebook messenger a občas jsem tam zaznamenala nějaké znaky, například nadávky. Někteří žáci měli potřebu neustále do chatu psát a otravovat tak ostatní, tím si komunikaci zneprjemňovali.*“ (učitelka 5. třídy)

Co se týče názorů na dostatečnou prevenci kyberšikany na škole, se nám sešly různé názory. Podle paní učitelky ve 3. třídě je dostatečná. Paní učitelka se ovšem sama zatím s prevencí nesetkala, neboť učila menší děti. Učitel 4. třídy by oponoval, že prevence dostatečná není. Nemyslí si ovšem, že by to byla chyba školy, nýbrž problém vidí v rychle se době: „*Nárůst médií je tak prudký, že škola ze své podstaty nemůže stihnout takto rychlý vývoj technologií.*“ (učitel 4. třídy). Učitelka 5. třídy spatřuje problém týkající se přímo její třídy v covidové době. Jelikož byly děti na distanční výuce, nezažily žádnou besedu či přednášku a ona se tak snaží předat informace o kyberšikaně pouze z vlastní iniciativy.

Z předchozích tvrzení je patrné, že by škola mohla učinit určitá opatření pro zlepšení prevence kyberšikana. Jako příklad učitelé navrhli plošné přednášky od organizací, které se věnují přímo kyberšikaně. Dále by uvítali poskytnutí materiálů, které se tématu věnují.

Co se týká obecně preventivních programů od policie (městské i státní), byli všichni dotázaní velmi spokojeni. Souvisí to i s tím, že dostávají výbornou zpětnou vazbu od dětí, kteří jsou většinou nadšené. Odpovídá tomu tvrzení učitelky 5. třídy: „*Na mě jsou zvyklí, ale když přijde policista v uniformách, tak pro ně je to zážitek.*“ Tato odpověď plně koresponduje s názorem metodičky prevence: „*Já mám tedy pocit, že když za nimi přijde někdo „z venku“, tak to žáci více vnímají. Když je to někdo z půdy školy, tak to někteří méně akceptují. Ale když k žákům přijde někdo uniformovaný, nebo někdo cizí, tak tomu dávají větší váhu.*“

Zjistili jsme, že si přímo policisté na konci hodiny s žáky povídají a zjišťují od nich zpětnou vazbu, která je, jak jsme již zmínili, velmi kladná.

Podle dotázaných učitelů, by kyberšikanu žáci zvládli teoreticky vysvětlit. Ani jeden si ovšem nebyl jistý, jestli by ji v praxi rozeznal (rozuměje při přímém útoku na žáka). Dále se učitelé shodli, že jim poskytli informace o tom, za kým v případě jakékoli nepříjemnosti zajít.

Zajímavé zjištění bylo, že každá třída má jednou týdně předmět osobnostní a sociální výchovu, ve které mohou učitelé s žáky kyberšikanu probírat. Například učitel 4. třídy si vyhrazuje na toto téma cca dvě hodiny za pololetí. Kyberšikaně se učitelé věnují i v rámci mezipředmětových vztahů, například ve čtení nebo slohu.

Ověřili jsme si tvrzení školní metodičky prevence, že ve škole se mobilní telefon nevyužívá: „*Ve škole jsou ovšem k dispozici školní tablety. Kolegové tedy spíše využívají toho, že přivezou tablety do hodiny a zapůjčí je dětem, než aby je vyzvali, aby použili vlastní telefon.*“ (školní metodička prevence). Všichni dotázaný nám potvrdili, že mobilní telefony ve škole netolerují a k výuce používají tablet či počítač. Tímto faktem se tedy škola teoreticky chrání před kybernetickými útoky na pozemku školy. Ke kyberšikaně by nemělo dojít ani v rámci práce na počítači či tabletu. Podle slov učitele 4. třídy: „*...ve vyučovací hodině jako takové, neexistuje volný pohyb žáka po internetu. Zadání jsou tak náročná, že žák potřebuje plnou soustředěnost na práci.*“

Poslední otázka se týkala vzdělávání učitelů v rámci témat bezpečnosti v kyberprostoru, díky které jsme zjistili, že ve škole neprobíjí žádné plošné nabídky kurzů či webinářů. Každý učitel se vzdělává sám ve svém volném čase.

Podstatné pro nás jsou informace o tom, které sociální sítě žáci navštěvují a jaké nebezpečí na ně potencionálně čeká. Dozvěděli jsme se, že velká většina žáků používá aplikaci Tiktok, která není nijak věkově omezená a žákům se na ní objevují různá videa (včetně těch se sexuálními či násilnickými tématy). Na problematiku nás upozornila učitelka 5. třídy: „*Řešili jsme ve třídě například problém, že jim tam skákala videa ze seriálu Squit game. Seriál je přístupný od 18 let a dívaly se na to desetileté děti. Viděly tedy necenzurované záběry, ať už se jednalo o drastické (střílení), nebo sexuální scény.*“

Podle učitelů je dalším oblíbeným médiem Youtube a s ním spojení youtubeři, od kterých žáci přebírají vzorce chování. Mezi další používané sociální sítě podle nich patří Facebook a Instagram.

5.3 Zjištění zkušeností žáků s kyberšikanou

Před sestavením a uskutečněním preventivního programu nás zajímali zkušenosti žáků s kyberšikanou. Poprosili jsme tedy třídní učitele dvou tříd (4. a 5. třída), ve kterých bude program uskutečněn, aby žákům rozdali krátký dotazník, abychom mohli zodpovědět na dílčí výzkumné otázky a sestavit preventivní program. Otázky jsme vyhodnocovali pro každou třídu zvlášť. Ve 4. třídě nám odpovědělo celkem 20 žáků a v 5. třídě 17 žáků. Jedná se tedy o nízký vzorek respondentů, který nám ovšem slouží k vytvoření preventivního programu přímo zaměřen na dané třídy.

Z analýzy dokumentů a rozhovorů s pedagogickými pracovníky jsme měli určitou představu o tom, na jaké vědomostní úrovni ohledně kyberšikany žáci jsou. Cílem dotazníku bylo upřesnění si naší představy a získání dat přímo od žáků.

První informace, kterou jsme zjišťovali, byla, jak žáci vysvětlí pojem kyberšikana. Zajímala nás, první myšlenka, která se žákům vybaví, když se řekne kyberšikana. Zadáli jsme tedy otevřenou otázku.

Kromě 4. otázky, která je filtrační (po odpovědi *ano* následuje doplňující otevřená otázka), byly otázky uzavřené, konkrétně polynomické výčtové. Respondenti tedy mohli označit více možností pro danou otázku. Otázky byly vyhodnoceny pomocí čárkovací metody. Poté byly sestaveny tabulky s absolutní četností a také sloupcové grafy.

Prostřednictvím zadaných otázek jsme zjišťovali, jestli se přímo setkali s kyberšikanou, ať již jako oběti nebo útočníci. Otázky jsme převzali z bakalářské práce (Skácelová, 2018).

Poslední zjišťovaná informace byla, jaké sociální sítě žáci používají, abychom mohli určit potenciální nebezpečí pro žáky a věnovat se mu v programu.

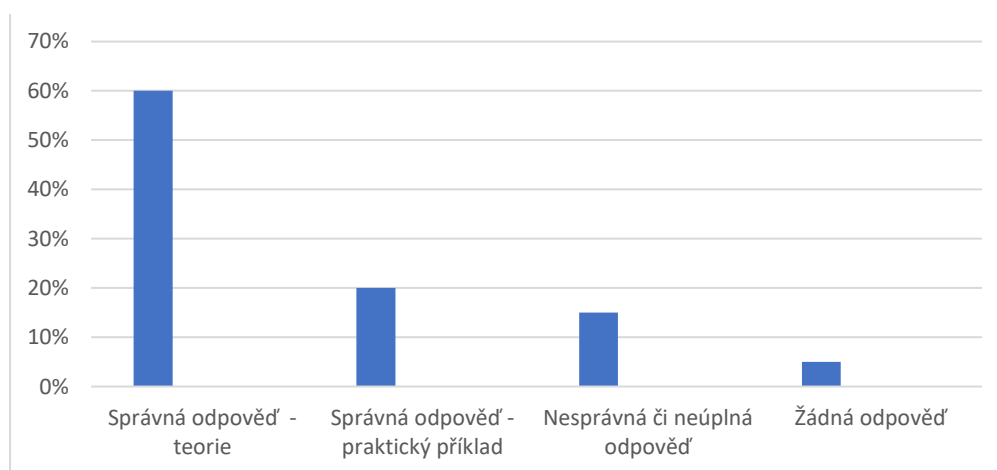
Otázka č. 1 Jak vysvětlíš pojem kyberšikana?

4. třída – 20 žáků

Tabulka 1 - Jak vysvětlíš pojem kyberšikana (4. třída)

	Absolutní četnost
Správná odpověď – teorie	12
Správná odpověď – praktický příklad	4
Nesprávná či neúplná odpověď	3
Žádná odpověď	1

Graf 1 - Jak vysvětlíš pojem kyberšikana? (4. třída)

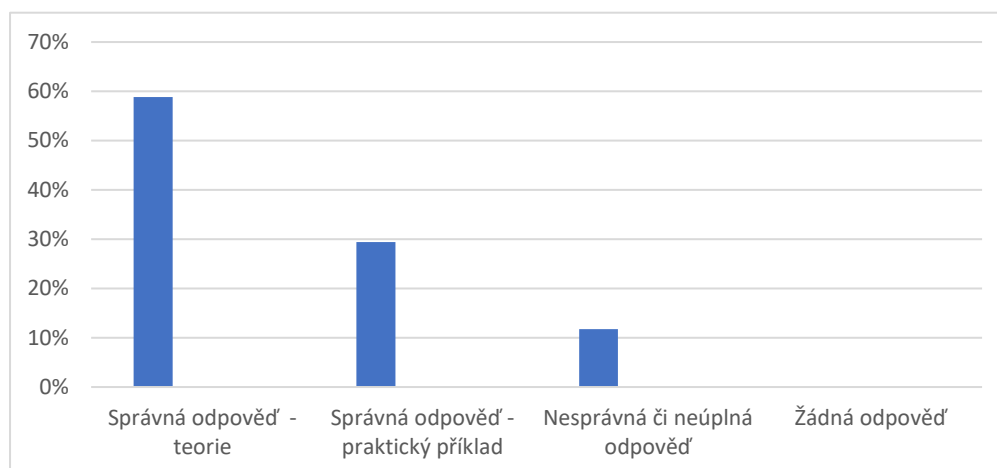

5. třída – 17 žáků

Tabulka 2 - Jak vysvětlíš pojem kyberšikana (5. třída)

	Absolutní četnost
Správná odpověď – teorie	10
Správná odpověď – praktický příklad	5
Nesprávná či neúplná odpověď	2
Žádná odpověď	0

Graf 2 - Jak vysvětlíš pojem kyberšikana? (5. třída)

Zhodnocení 1. otázky

Odpovědi jsme rozdělili na čtyři kategorie: správná odpověď – teorie, správná odpověď – praktický příklad, nesprávná či neúplná odpověď, žádná odpověď. Odpovědi žáků jsme vždy zařadili do jedné z kategorií, a podle toho otázku vyhodnotili.

V obou třídách převažovala správná teoretická odpověď – za teoreticky správnou považujeme tu, kde se objevila fráze např.: „šikana přes internet“, „šikana přes počítač či mobil“, „online šikana“, „nadávání a vyhrožování online“, „nadávky přes internet“. Konkrétně takto odpovědělo 12 žáků ze 4. třídy a 10 žáků ze třídy 5.

Dalším typem odpovědi, která se objevila, je ta, kde žáci uvedli přímé praktické příklady. Například: „Když někdo třeba do komentářů napíše youtuberovi, že má blbý vlasy, ruce, oči.“ „Někdo někoho šikanuje tím, že zveřejňuje jeho fotky a rozšiřuje o něm citlivé a nepravdivé informace.“

V každé třídě se objevili i žáci, kteří odpověděli špatně nebo neúplně: „šikana slovy“, „šikana mluvením“, „když tě někdo provokuje“

Ve 4. třídě se objevil i žák, který odevzdal prázdný papírek bez odpovědi.

Celkově můžeme z této otázky vyvodit závěr, že většina žáků z obou tříd dokáže vysvětlit pojem kyberšikana (ať teoreticky či na praktickém příkladu).

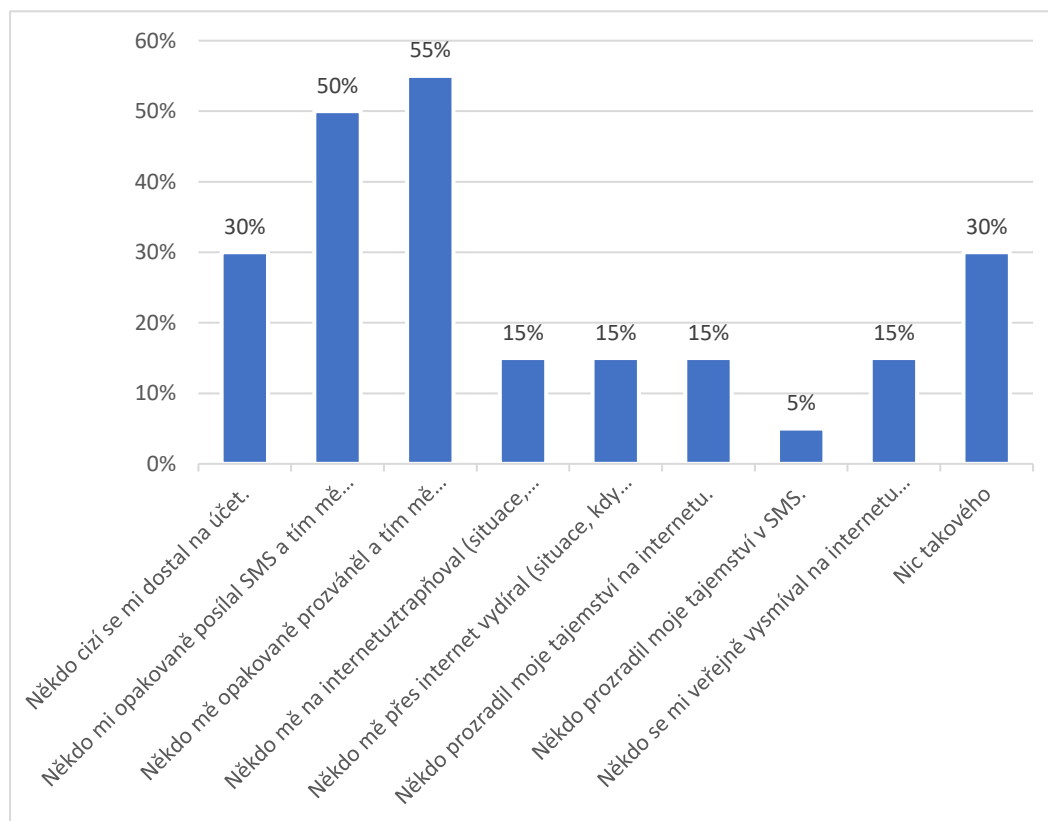
Otázka č. 2 Zažil/a si nějakou z níže uvedených situací?

4. třída – 20 žáků

Tabulka 3 - Zažil/a jsi v posledním roce nějakou z níže uvedených situací? (4. třída)

	Absolutní četnost
Někdo cizí se mi dostal na účet	6
Někdo mi opakovaně posílal SMS a tím mě obtěžoval	10
Někdo mě opakovaně prozváněl a tím mě obtěžoval	11
Někdo mě na internetu ztrapňoval	3
Někdo mě přes internet vydíral	3
Někdo prozradil moje tajemství na internetu.	3
Někdo prozradil moje tajemství v SMS.	1
Někdo se mi veřejně vysmíval na internetu.	3
Nic takového	6

Graf 3 - Zažil/a jsi v posledním roce nějakou z níže uvedených situací? (4. třída)

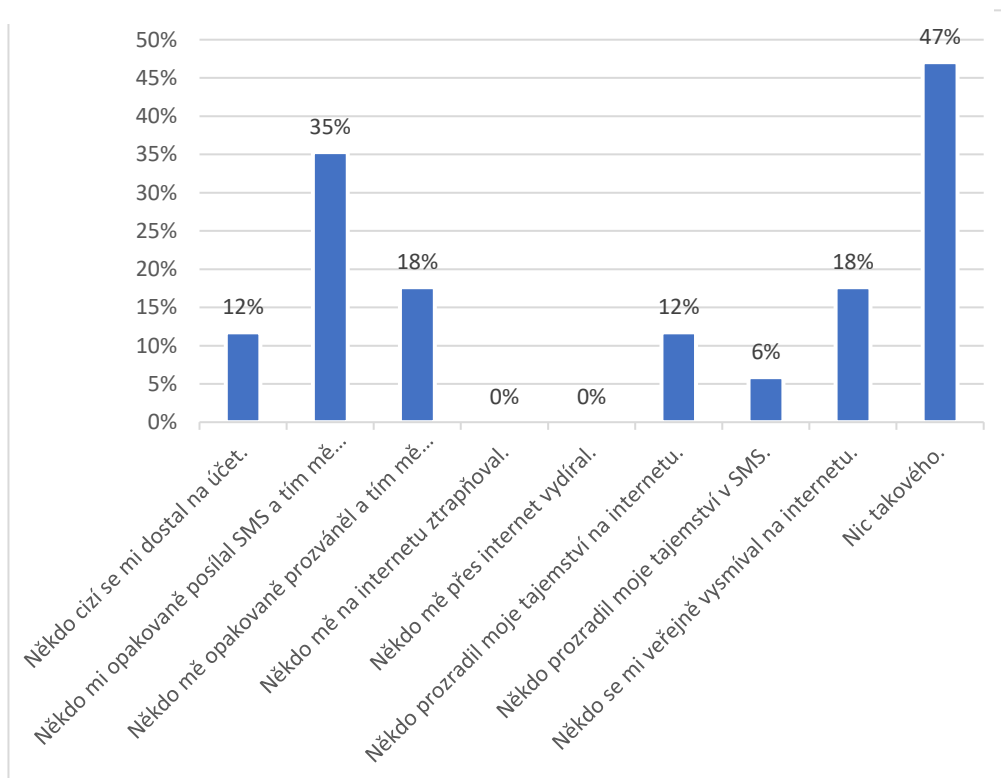

5. třída – 17 žáků

Tabulka 4 - Zažil/a jsi v posledním roce nějakou z níže uvedených situací? (5. třída)

	Absolutní četnost
Někdo cizí se mi dostal na účet	2
Někdo mi opakovaně posílal SMS a tím mě obtěžoval	6
Někdo mě opakovaně prozváněl a tím mě obtěžoval	3
Někdo mě na internetu ztrapňoval	0
Někdo mě přes internet vydíral	0
Někdo prozradil moje tajemství na internetu.	2
Někdo prozradil moje tajemství v SMS.	1
Někdo se mi veřejně vysmíval na internetu.	3
Nic takového	8

Graf 4 - Zažil/a jsi v posledním roce nějakou z níže uvedených situací? (5. třída)

Zhodnocení 2. otázky

První graf reflektuje stav ve 4. třídě. Vyplývá z něj, že zhruba polovina žáků někdy zažila situaci, kdy je někdo obtěžoval opakovaným prozváněním (55 %) a posíláním SMS zpráv (50 %). Tyto dvě odpovědi se objevily nejčastěji. Další častá odpověď byla, že se žákovi dostal někdo cizí na účet (30 %) a že se žákovi nestala žádná z nabízených situací (30 %).

Druhý graf znázorňuje odpovědi žáků 5. třídy. Z grafu je patrné, že téměř polovina nezažila žádnou z uvedených situací (47 %). Druhá nejčastější odpověď byla, že žáky někdo obtěžoval posíláním SMS zpráv (35 %). Následují shodný počet odpovědí u případů, kdy žáka na internetu někdo zesměšňoval (18 %), anebo ho obtěžoval opakovaným prozváněním (18 %).

Při porovnání obou grafů nás překvapila četnost případů, které žáci 4. třídy zažili. Z celkem 20 žáků, jich vyplnilo pouze 6, že nezažili žádné z možných situací. Oproti tomu u žáků z 5. třídy odpověď, že se jim nic podobného nestalo, převyšovala.

U odpovědí žáků ze 4. třídy, byli všechny možnosti zastoupeny. U 5. třídy nikdo neodpověděl, že ho někdo na internetu ztrapňoval či vydíral.

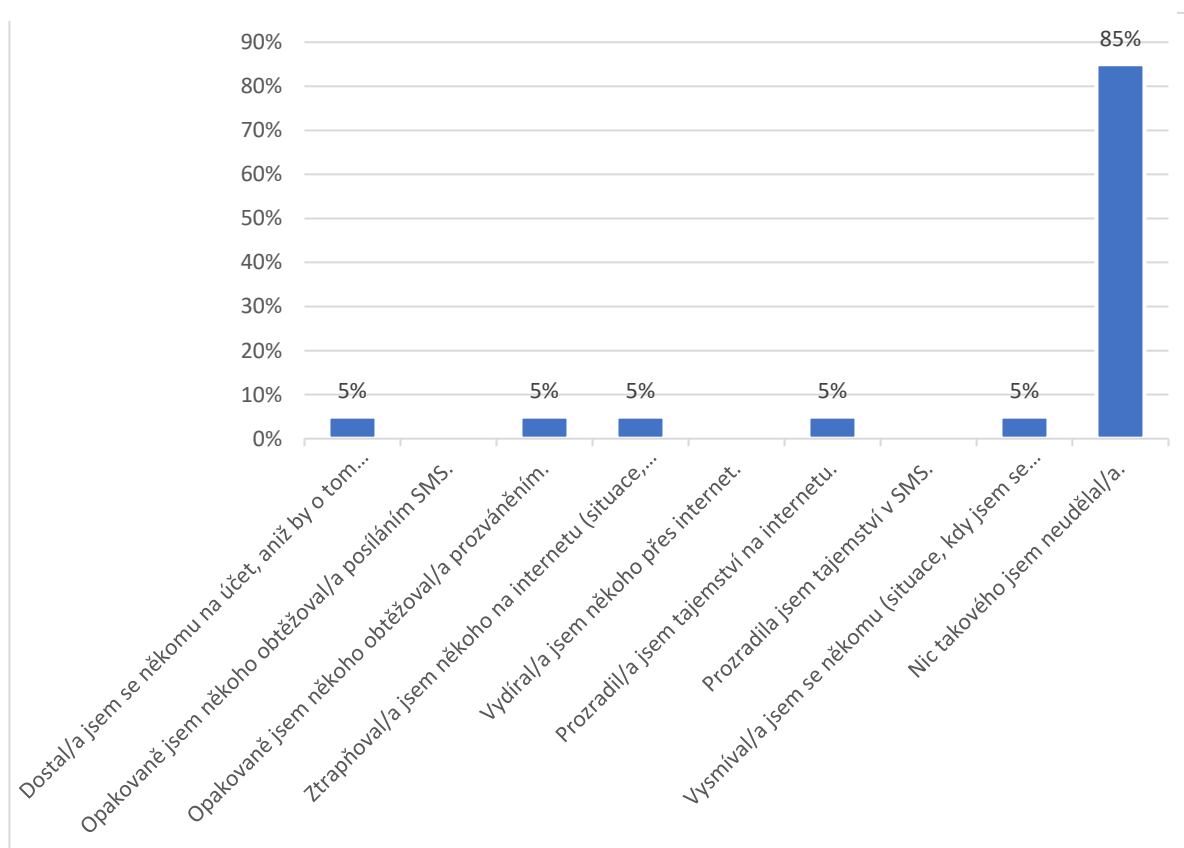
Otázka č. 3 Udělal/a jsi něco z uvedených situací?

4. třída – 20 žáků

Tabulka 5 - Udělal/a jsi něco z uvedených situací? (4. třída)

	Absolutní četnost
Dostal/a jsem se někomu na účet, aniž by o tom věděl	1
Opakovaně jsem někoho obtěžoval/a posíláním SMS	0
Opakovaně jsem někoho obtěžoval/a prozváněním	1
Vydíral/a jsem někoho přes internet	1
Prozradil/a jsem tajemství na internetu	0
Někdo prozradil moje tajemství na internetu.	1
Prozradil/a jsem tajemství v SMS	0
Vysmíval/a jsem se někomu	1
Nic takového jsem neudělal/a	17

Graf 5 - Udělal/a jsi něco z uvedených situací? (4. třída)

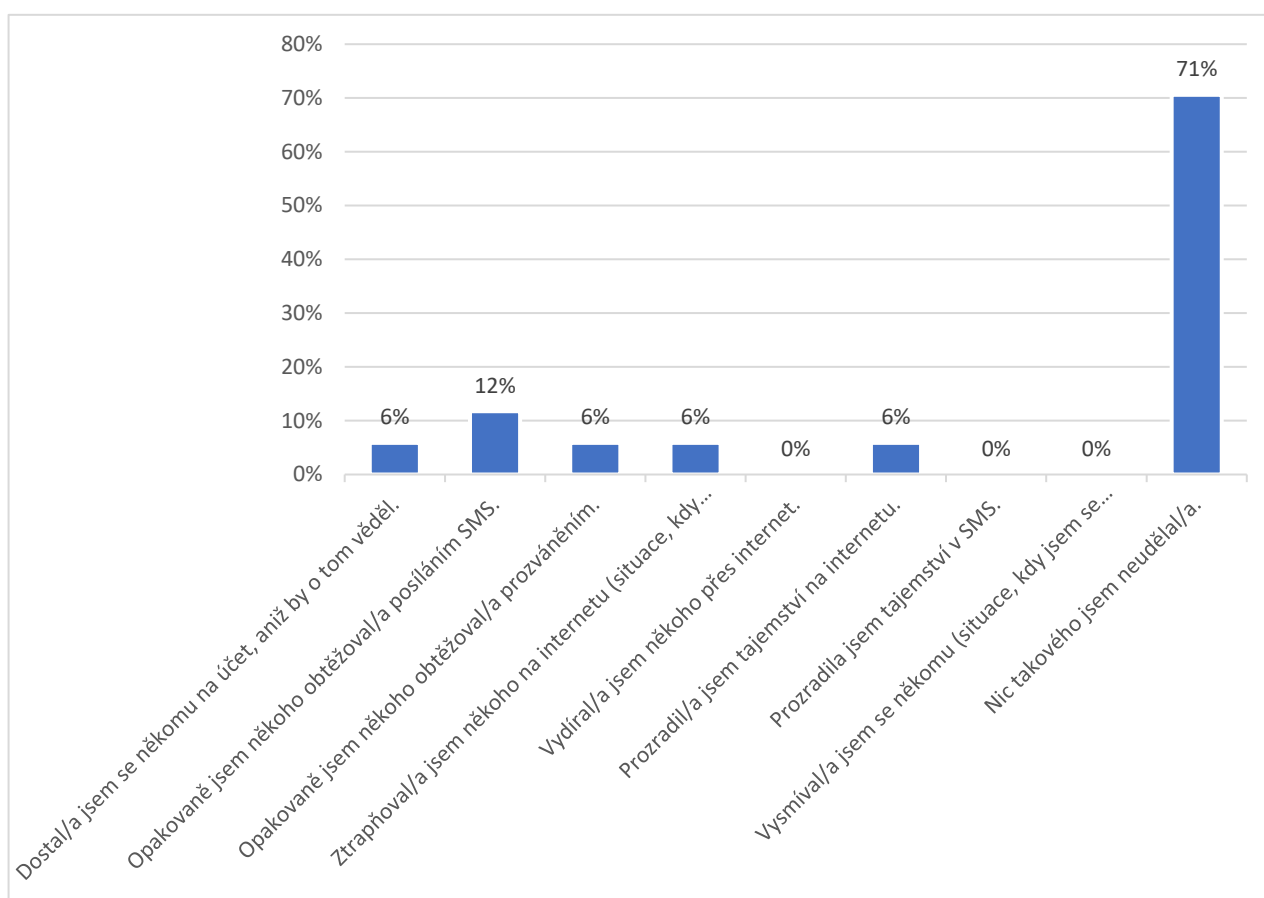

5. třída – 17 žáků

Tabulka 6 - Udělal/a jsi něco z uvedených situací? (5. třída)

	Absolutní četnost
Dostal/a jsem se někomu na účet, aniž by o tom věděl	1
Opakovaně jsem někoho obtěžoval/a posíláním SMS	2
Opakovaně jsem někoho obtěžoval/a prozváněním	1
Vydíral/a jsem někoho přes internet	1
Prozradil/a jsem tajemství na internetu	0
Někdo prozradil moje tajemství na internetu.	1
Prozradil/a jsem tajemství v SMS	0
Vysmíval/a jsem se někomu	0
Nic takového jsem neudělal/a	12

Graf 6 - Udělal/a jsi něco z uvedených situací? (5. třída)

Zhodnocení 3. otázky

Na grafu znázorňující odpovědi 4. třídy můžeme pozorovat, že většina (85 %) žáků odpovědělo, že nikdy nic z daných možností neudělali. Dále shodně vždy jeden žák (5 %) odpověděl, že se buď dostal někomu cizímu na účet, obtěžoval někoho opakovaným prozváněním, prozradil něčí tajemství na internetu, ztrapňoval někoho na internetu nebo se vysmíval někomu na internetu.

Z druhého grafu (5. třída) je také patrné, že většina žáků (71 %) odpověděla, že nikdy nic z daných možností neudělali. Dva žáci (12 %) odpověděli, že někoho obtěžovali opakovaným posíláním SMS zpráv. Dále vždy jeden žák (6 %) odpověděl, že se někomu cizímu dostal na účet, obtěžoval někoho opakovaným prozváněním, ztrapňoval někoho na internetu, nebo vyzradil něčí tajemství na internetu.

Při porovnání obou grafů můžeme pozorovat, že jsou si hodně podobné. Většina odpovědí se shoduje v tom, že nikdy nic z nabízených možností žáci neudělali. Oproti grafům z předchozí otázky, kde byli odpovědi různorodější, je tento výsledek pozitivní. Může to být ovšem způsobené i neochotou žáků, přiznat, že konali něco, o čem vědí, že není správné.

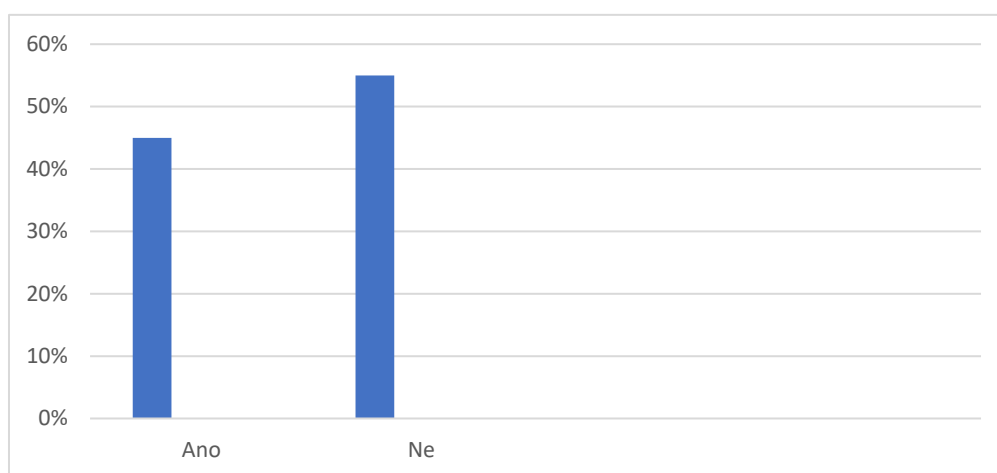
Otázka č. 4 Komunikujete se svými rodiči o rizicích internetu? Pokud ano, co vám rodiče o tématu sdělili?

4. třída – 20 žáků

Tabulka 7 - Komunikujete se svými rodiči o rizicích internetu? (4. třída)

	Absolutní četnost
Ano	9
Ne	11

Graf 7 - Komunikujete se svými rodiči o rizicích internetu? (4. třída)

Odpovědi žáků, kteří uvedli, že komunikují se svými rodiči o rizicích na internetu (4. třída):

„Jenom, že si mám dát pozor. Psát si s těmi koho znám a kdyby něco tak to říct.“

„Nikdy se nebav s cizími lidmi. Venku i na internetu, kdyby ti nabízeli sladkosti nebo hračky tak uteč a dělej že voláš.“

„Říkala mi abych si nepřidával cizí lidi který mě žádaj o kameru a informace kde bydlím.“

„Bud' na internetu opatrná.“

„Bud' opatrná a když tě někdo bude obtěžovat nebo ti bude někdo psát něco zvláštního tak nám to řekni.“

„Hlavně tam nedávej žádné fotky! A dělej si soukromí účet!“

„S nikým si nepiš.“

„Bavili jsme se o internetu a nebezpečí na něm.“

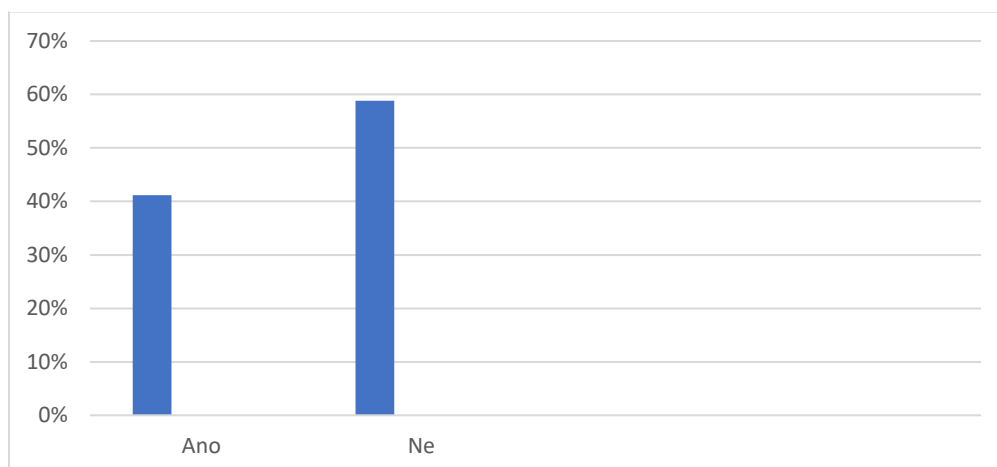
„Bavili. Ať hlavně neposílám takové kraviny“.

5. třída – 17 žáků

Tabulka 8 - Komunikujete se svými rodiči o rizicích internetu? (5. třída)

	Absolutní četnost
Ano	7
Ne	10

Graf 8 - Komunikujete se svými rodiči o rizicích internetu? (5. třída)

Odpovědi žáků, kteří uvedli, že komunikují se svými rodiči o rizicích na internetu (5. třída):

„Kdyby ti psalo cizí číslo tak to blokni a nerozklikávej.“

„Bavili jsme se o krádeži na nepravých stránkách.“

„Bud' opatrná.“

„Ať nikdy nezveřejňuju svůj pravý profil a fotky a nepíšu nic o sobě.“

„Až ti bude 18 let tak si klidně stáhnu soc. síť. Když ti napíše cizí tak běž za mnou.“

„Že je to nebezpečný a může to schytat každý.“

„Když tě někdo šikanuje, tak mu jednu vraž.“

Zhodnocení 4. otázky

U otázky č. 4: „Komunikujete se svými rodiči o rizicích internetu? Pokud ano, co vám rodiče o tématu sdělili?“ jsme tabulkou a grafem vyjádřili první část otázky, na kterou lze odpovědět ano nebo ne. Vzhledem k nízké četnosti odpovědi ano, jsme následně všechny tyto výroky vypsali.

Grafy z obou tříd vypadají téměř identicky. Ve 4. třídě odpovědělo 9 žáků (45 %), že se s rodiči o rizicích baví. V 5. třídě odpovědělo kladně 7 žáků (41 %). Zbytek respondentů – 11 ve 4. třídě (55 %) a 10 v 5. třídě (59 %) odpovědělo, že s rodiči o rizicích nekomunikují. Tento výsledek nás velice překvapil a vidíme zde nástrahu prevence proti kyberšikaně. Kvůli nízkému vzorku respondentů nelze dělat obecné závěry, ale pro tyto dvě třídy je výsledek negativní. Znepokojivé je to z toho důvodu, že jak jsme již psali v teoretické části (kapitola 3.1 Prevence v rodině), nejvíce času tráví žáci doma a ve škole. Tato dvě prostředí žáky nejvíce ovlivňují a je proto důležitá komunikace o důležitých tématech, čímž kyberšikana v dnešní domě nepochybně je.

Když se zaměříme na konkrétní odpovědi žáků, kteří na otázku odpověděli kladně, můžeme pozorovat různorodé odpovědi. Nejčastěji se ovšem objevuje rada, aby si žáci dávali pozor na cizí lidi a s nikým takovým nebyli v kontaktu. Několikrát se také objevilo jednoduchá fráze: „Buď opatrná.“ Pod kterým si většina mladších žáků nedokáže představit konkrétní nebezpečí. Vícekrát žáci odpověděli, že jim rodiče radili, aby na sociální sítě nepřidávali žádné osobní informace, či jejich fotky. Můžeme konstatovat, že většina výroků, které žáci uvádí, dávají smysl. Zarazil nás pouze jeden, a to: „Když tě někdo šikanuje, tak mu jednu vraž.“ V tomto případě nepodporujeme dané tvrzení. Je důležité nezapomínat na to, že si žáci nemusí přesně pamatovat, o čem se s rodiči bavili. Pro nás je spíše důležitá informace, že komunikace probíhá a že rodičům záleží na osvětě žáků v rámci tohoto tématu.

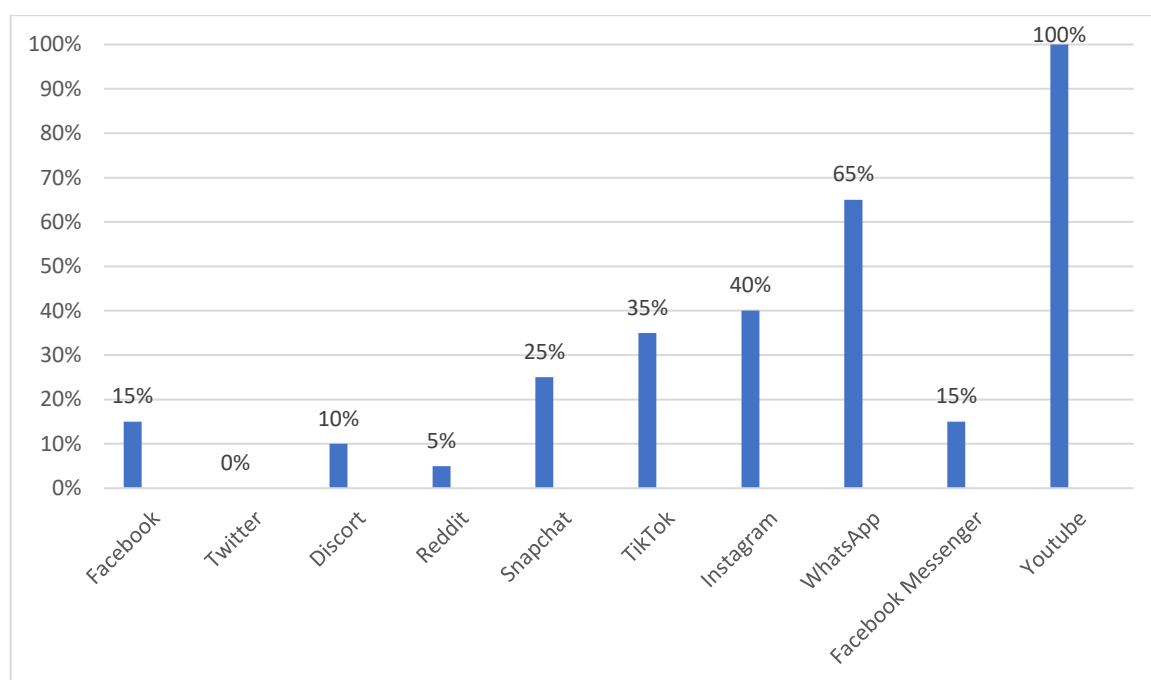
Otázka č. 5 Jaké z následujících sociálních sítí a online služeb využíváš?

4. třída – 20 žáků

Tabulka 9 - Jaké z následujících sociálních sítí a online služeb využíváš? (4. třída)

	Absolutní četnost
Facebook	8
Twitter	0
Discort	2
Reddit	1
Snapchat	5
TikTok	7
Instagram	8
WhatsApp	13
Facebook Messenger	3
Youtube	20

Graf 9 - Jaké z následujících sociálních sítí a online služeb využíváš? (4. třída)

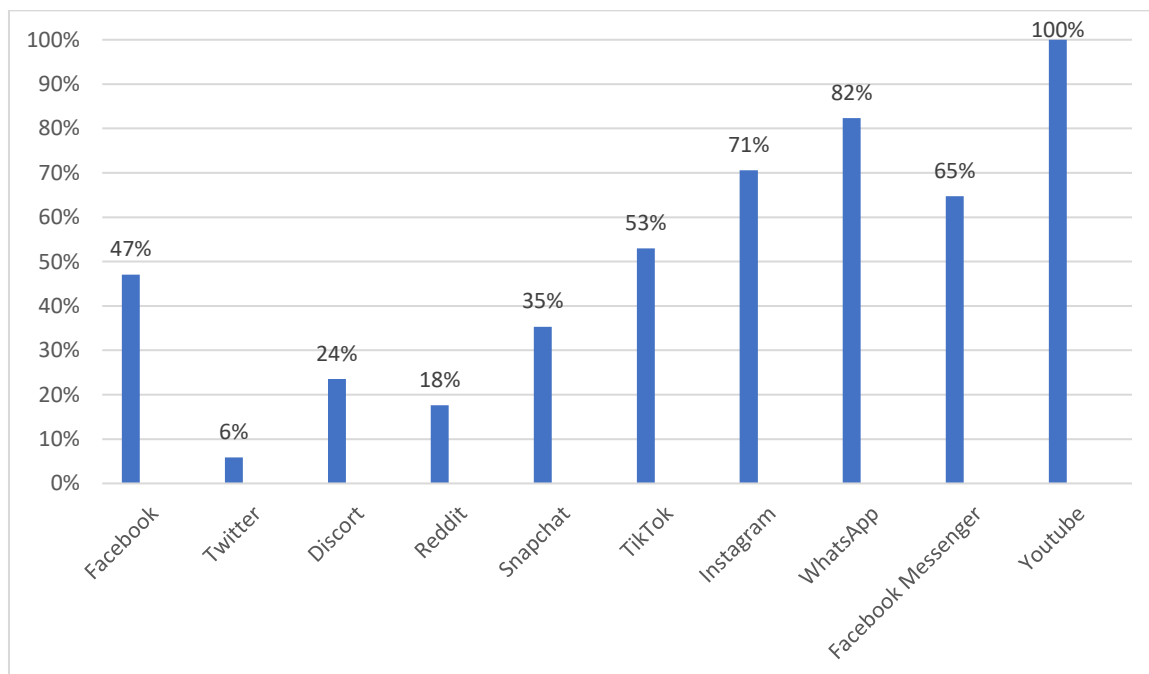

5. třída – 17 žáků

Tabulka 10 - Jaké z následujících sociálních sítí a online služeb využíváš? (5. třída)

	Absolutní četnost
Facebook	8
Twitter	1
Discort	4
Reddit	3
Snapchat	6
TikTok	9
Instagram	12
WhatsApp	14
Facebook Messenger	11
Youtube	17

Graf 10 - Jaké z následujících sociálních sítí a online služeb využíváš? (5. třída)

Zhodnocení 5. otázky

U prvního grafu, který znázorňuje žáky 4. třídy, můžeme vidět, že všichni dotázaní používají Youtube (100 %). Dále je hojně využíván WhatsApp (65 %) a Instagram. (40 %). Oproti tomu Twitter nepoužívá nikdo (0 %).

Při pohledu na druhý graf (odpovědi žáků z 5. třídy) také pozorujeme nejvyšší četnost v používání služby Youtube (100 %). Dále opět následuje WhatsApp (82 %) a Instagram (71 %). Všechny odpovědi byli alespoň jednou zaznamenány, což znamená, že každou sociální síť či online službu využívá ve třídě minimálně jeden žák.

Při porovnání obou grafů si můžeme všimnout jedné zásadní odlišnosti. Ve 4. třídě je Facebook Messenger využíván pouze 15 % žáků. Na rozdíl od toho v 5. třídě ho využívá 65 % žáků. Odchylku bychom mohli odvodit z našeho rozhovoru s třídní učitelkou 5. třídy, která se zmínila, že v době distanční výuky žáky kontaktovala prostřednictvím Messengeru.

Další odlišnost spatřujeme v četnostech. Již na první pohled je patrné, že větší procento žáků 5. ročníku využívá více sociálních sítí než žáci 4. třídy.

5.4 Preventivní program

Poslední zlomek výzkumné části naší diplomové práce se zabývá sestavením preventivního programu proti kyberšikaně a jeho realizaci ve 4. a 5. třídě dané školy. V předešlých částech jsme již odpověděli na tři dílčí výzkumné otázky. Nyní nám zbývá zjistit odpověď na poslední otázku, které zní: *Komu by se žáci svěřili při potížích s kyberšikanou?*

Při sestavování programu jsme se inspirovali aktivitami z odborných publikací. Aktivity jsme volili podle zkušeností a znalostí žáků. Věděli jsme, že většina žáků zná kyberšikanu jako teoretický pojem. Zařadili jsme tedy činnosti, které žáky připraví na situace, s kterými se může ve skutečném životě setkat.

Z rozhovoru s paní učitelkou z 5. třídy jsme se dozvěděli, že žáci příliš nepřemýšlí o tom, s kým navazují kontakt na sociálních sítích. I tomuto tématu jsme se tedy věnovali.

V neposlední řadě jsme brali zřetel na to, co jsme se dozvěděli z dotazníčku od žáků. Zařadili jsme například činnost, která se zabývá nebezpečím na Youtube.com, o kterém jsme zjistili, že ho používají všichni dotázaní žáci.

Podrobný přehled aktivit se všemi podrobnostmi je k dispozici v příloze F.

Data vycházející z preventivního programu

Na poslední nezodpovězenou otázku z dílčích výzkumných otázek jsme našli odpověď při realizaci preventivního programu.

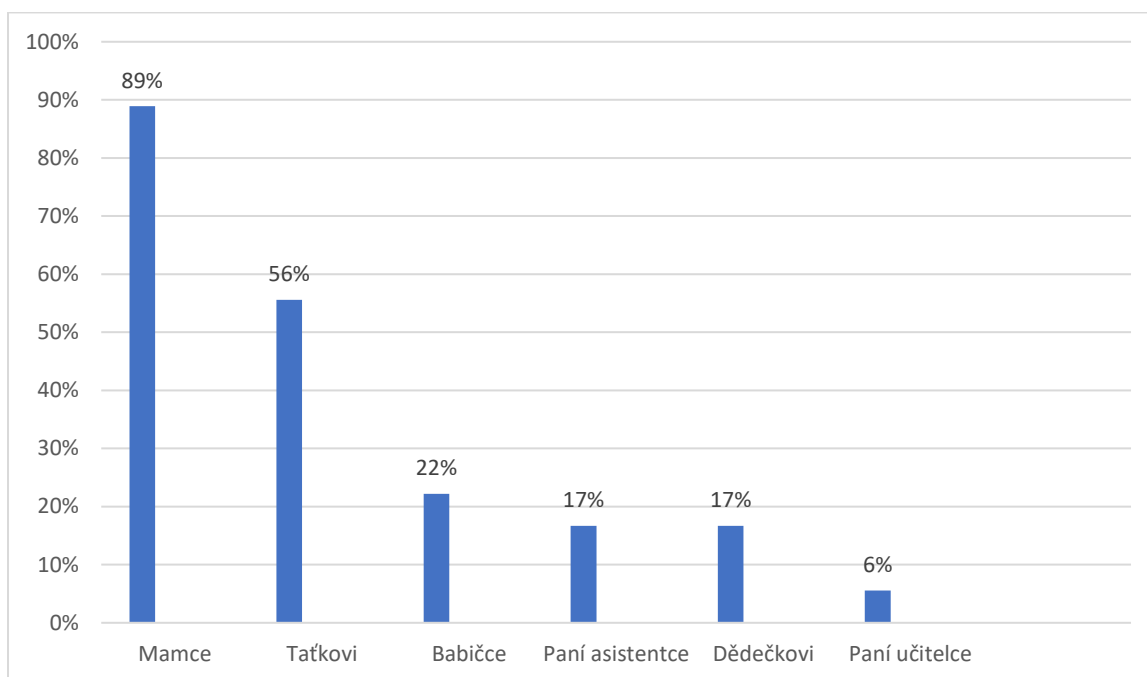
K zjištění otázky: *Komu by se žáci svěřili při potížích s kyberšikanou?* jsme využili aktivitu Ruka bezpečí (viz příloha F - 7. aktivita).

4. třída – 18 žáků

Tabulka 11 - Komu se svěříš, když budeš mít nějaké trápení (4. třída)

	Absolutní četnost
Mamce	16
Tatkově	10
Babičce	4
Paní asistentce	4
Dědečkovi	3
Paní učitelce	1

Graf 11 - Komu se svěříš, když budeš mít nějaké trápení (4. třída)

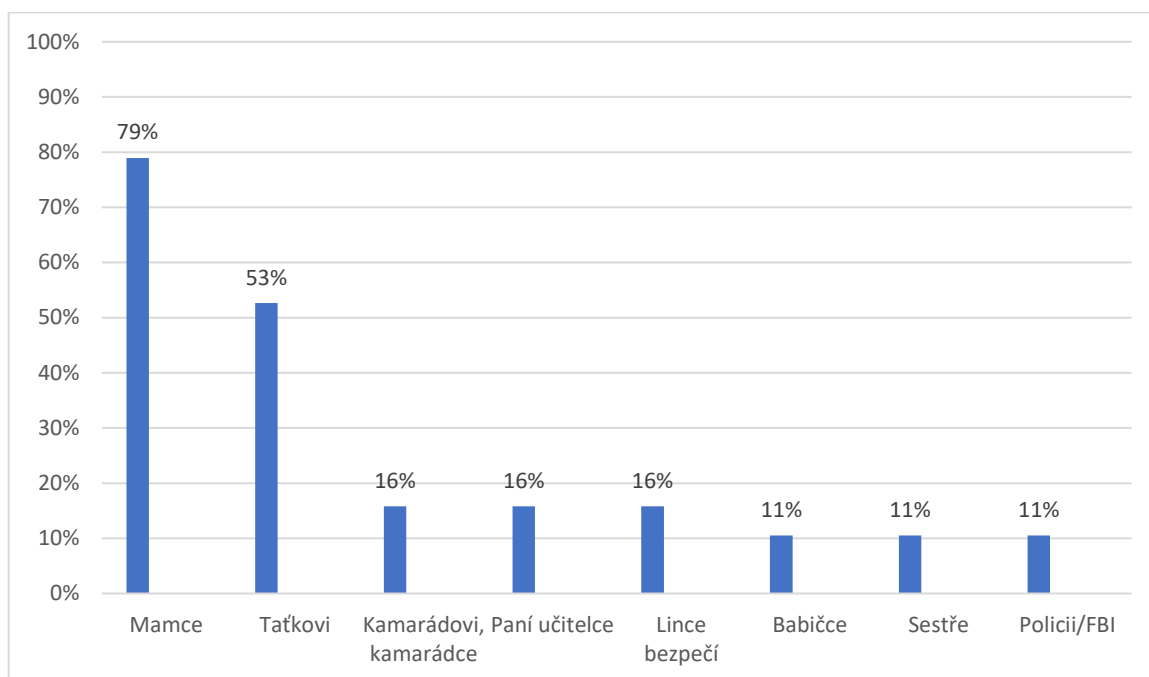
Další odpovědi, které se objevovaly zapsány v ruce bezpečí: kamarádce, sestře, bratrovi, tetě, strejdovi, policii.

5. třída – 19 žáků

Tabulka 12 - Komu se svěříš, když budeš mít nějaké trápení (5. třída)

	Absolutní četnost
Mamce	15
Taťkovi	10
Kamarádovi/kamarádce	3
Paní učitelce	3
Lince bezpečí	3
Babičce	2
Sestře	2
Policii/FBI	2

Graf 12 - Komu se svěříš, když budeš mít nějaké trápení (5. třída)

Další odpovědi, které se objevovaly zapsány v ruce bezpečí: dědovi, psychologovi, paní asistentce.

Zhodnocení aktivity Ruka bezpečí

Odpovědi žáků z aktivity, kterou jsme realizovali v rámci preventivního programu, jsme zaznamenali do tabulek a grafů. Žáci v aktivitě obkreslili ruku na papír a do každého prstu napsali osobu, které důvěřují. Poté měli za úkol podle důležitosti vybrat maximálně tři osoby, za kterými by primárně šli, kdyby měli nějaké trápení (zaměřeno na kyberšikanu).

Z obou grafů vychází jasný výsledek. Žáci považují svoji matku za nejdůvěryhodnější osobu, které by se s trápením dokázali svěřit. Ve 4. třídě ji označilo 16 žáků (89 %) a v 5. třídě 15 žáků (79 %). Obě třídy se shodli i na osobě, která byla zmiňovaná jako druhá nejčastější a tou je otec. Ve 4. třídě ho zapsalo 10 žáků (56 %), taktéž v 5. třídě (53 %). Počty dalšího označení jsou viditelně nižší. Za povšimnutí stojí i fakt, že ve 4. třídě byla vícekrát zapsána paní asistentka než paní učitelka. Někteří žáci mají zřejmě s paní asistentkou důvěrnější vztah než s paní učitelkou.

Zajímavé je také, že se v 5. třídě objevila odpověď kamarád/ka a ve 4. nikoli. Může to být zapříčiněné tím, že se s přibývajícím rokem prohlubuje kamarádské pouto. V 5. třídě se oproti té 4. také objevovali i instituce jako Linka bezpečí či policie.

6 Diskuse

6.1 Zodpovězení dílčích otázek

V úvodu výzkumné části diplomové práce jsme si zadali dílčí otázky, abychom pomocí nich odpověděli na naši hlavní výzkumnou otázku. V této kapitole shrneme získané odpovědi na tyto otázky.

První část výzkumu jsme věnovali analýze dokumentů školy X. I když jsme tímto krokem nezodpověděli na žádnou námi stanovenou otázku, dozvěděli jsme se podstatné informace k dalšímu zkoumání. Zjistili jsme, že škola v dokumentech s pojmem kyberšikana na prvním stupni téměř nepracuje. V minimálním preventivním programu je sice zmíněn jako jeden z cílů prevence kyberšikany, ovšem tento cíl je směřován spíše na druhý stupeň. Škola zajišťuje základní preventivní besedy na různá témata a oficiálně má ve školním řádu zákaz používání mobilních telefonů při vyučování. Ze školního vzdělávacího programu jsme zjistili, že téma kyberšikany není přímo obsaženo ani v učivu. Škola je přitom přímo zaměřena na informační technologie a multimediální výchovu.

Odpovědi na první dílčí otázku, *Jak pracují s pojmem kyberšikana pedagogičtí pracovníci v rámci svých vyučovacích hodin?*, se nám dostalo po polostrukturovaných rozhovorech s pedagogickými pracovníky. Dozvěděli jsme se, že ačkoli škola s pojmem kyberšikana jako takovým příliš nepracuje, učitelé ano. Uvědomují si, jak důležité toto téma je a prostřednictvím samostudia si informace zjišťují a dále předávají žáků. Důležité zjištění bylo, že ve škole na 1. stupni (již od první třídy), funguje předmět osobnostní a sociální výchova. Předmět má každá třída jednou týdně a učitel v ní má prostor právě pro témata jako je například kyberšikana. Bohužel podle učitelů není téma v této hodině probíráno v každé třídě každým třídním učitelem. Dva z dotázaných učitelů má s žáky též předmět informatika, kde téma také probírají.

Další čtyři odpovědi na otázky jsme dostali z dotazníků, který jsme zadali žákům, u kterých byl následně realizován preventivní program proti kyberšikaně.

První z nich byla: *Jak žáci vysvětlí pojem „kyberšikana“?* Když vyhodnotíme otázku dohromady pro obě třídy, tak z výsledků vyplývá, že většina žáků dokáže odpovědět správně. V obou třídách bylo dohromady 37 žáků. Necelých 60 % žáků dokázalo teoreticky popsat co znamená slovo kyberšikana. Dalších zhruba 24 % dotázaných popsal kyberšikanu pomocí praktických příkladů jako například: „Někdo někoho šikanuje tím, že zveřejňuje jeho fotky a

rozšiřuje o něm citlivé a nepravdivé informace.“. Nesprávně, neúplně, nebo vůbec neodpovědělo zbylých 16 % respondentů.

Další dílčí otázka zní: *Jaké mají žáci zkušenosti s rolí obětí či přihlížejícího kyberšikany?* Pro zjištění odpovědi na tuto otázku jsme žákům předložili různé situace a oni vybírali, kterou z nich již zažili. Stejně jsme postupovali i při zjišťování dílčí výzkumné otázky: *Jaké mají žáci zkušenosti s rolí agresora kyberšikany?* Z těchto dvou otázek vychází, že téměř 38 % žáků z obou tříd se nikdy nestalo obětí kyberšikany a zbytek (62 %) zažil alespoň jednu situaci, která je přímo klasifikovaná jako kyberšikana, či s ní úzce souvisí. Oproti tomu jsme zjistili, že 78 % z nich nemá zkušenost s rolí agresora kyberšikany. Je potřeba si uvědomit, že výsledky z těchto dvou otázek mohou být zkreslené, a to z důvodů neochoty žáků přiznat o sobě údaje, které si myslí že neodpovídají dobrému chování.

Poslední získaná data z dotazníků se týkají komunikace rodičů s dětmi ohledně kyberšikany. Dílčí otázka zněla: *Komunikují žáci se svými rodiči o rizicích internetu? Případně jaké informace jim rodiče poskytli?* Odpovědi na otázku nás nemile překvapily. Z celkového počtu žáků z obou tříd odpovědělo 57 % z nich, že se doma nebaví o rizicích na internetu. Zbylých 43 % uvedlo, že s rodiči rizika řešili a napsali i konkrétní příklady poučení od rodičů. Uvedeme dva z nich: „Bud' opatrná a když tě někdo bude obtěžovat nebo ti bude někdo psát něco zvláštního tak nám to řekni.“ „Ať nikdy nezveřejňuju svůj pravý profil a fotky a nepíšu nic o sobě.“ Rady, které žáci zmiňovali, byli spíše obecné. Myslíme si, že si z nich žáci neodnesli přílišné poučení, neboť pod těmito slovy neodhalí skryté nebezpečí.

Údaje vyplývající z rozhovorů a dotazníku nám posloužili k vytvoření preventivního programu zaměřeného přímo na dané dvě třídy, který jsme s žáky realizovali. V rámci programu jsme získali odpověď na poslední dílčí otázku: *Komu by se žáci svěřili při potížích s kyberšikanou?* Žáci mohli uvést až 3 osoby. V odpovědích jednoznačně převažovali rodiče, konkrétně 83 % žáků odpovědělo, že by se svěřili matce a 53 % otcovi. Jako další osoby se objevovali: babička, dědeček, sestra, bratr, paní učitelka a paní asistentka, kamarád/ka, Linka bezpečí, policie atd. Z výsledků je patrné, že žáci mají největší důvěru k členům rodiny. Opět zde narážíme na nedostatek z minulé otázky. Podle našeho názoru by měla být prevence rizikových jevů na internetu zajištěna v prostředí domova, těmi nejbližšími a těmi, kterým žáci věří nejvíce (společně se školským zařízením).

6.2 Zodpovězení hlavní výzkumné otázky

Zodpovězené dílčí otázky nás zavedly k odpovědi na hlavní výzkumnou otázku a tou je: *Jaké mají žáci 4. a 5. tříd dané základní školy povědomí o kyberšikaně.*

Když vezmeme v potaz všechny informace, které jsme v průběhu šetření zjistili, docházíme k závěru, že žáci určité povědomí o kyberšikaně mají. Z pohledu školy, jim jsou informace předávány hlavně z přednášek od policistů, nebo od třídních učitelů. Policisté mají ovšem ve svém „repertoáru“ mnoho témat, není tak vždy pravidlem, že každá třída uslyší přednášku o kyberšikaně. Učitelé mají výuku tohoto tématu plně ve své režii. Škola jim nenařizuje, kdy, jak a jestli vůbec danou látku na první stupeň zařadí. Pracovali jsme s dvěma třídami, jedna přednášku od policie zažila, druhá nikoliv. Nemyslíme si ovšem, že by se znalostmi třídy výrazně lišili. Znamená to tedy, že ve třídě bez přednášky, byla patrná práce kantora. Jak sami učitelé uvedli, tématem se zabývají v informatice, osobnostní a sociální výchově i v rámci mezipředmětových vztahů.

Výroky učitelů můžeme potvrdit díky vědomostem žáků ohledně kyberšikan. Jelikož jsme zjistili, že se většina žáků doma s rodiči o rizicích internetu nebaví, myslíme si, že většinu znalostí získali právě ve škole.

Dle dotazníku jsme zjistili, že žáci dokáží kyberšikanu jakožto jev popsat spíše teoreticky. Konkrétně necelých 60 % dotázaných uvedlo správnou teoretickou charakteristiku jevu. Na tuto skutečnost jsme se zaměřili v preventivním programu, a to hned ve druhé aktivitě (příloha F – 2. aktivita). Předkládali jsme žákům konkrétní situace a měli určovat, zda se jedná o projevy kyberšikan. Díky činnosti jsme zjistili, že žáci mají nejenom teoretickou znalost o pojmu, dokáží však i ve většině případů odhalit konkrétní projevy kyberšikan. Důležitá pro nás byla i další informace vyplývající z dotazníku a to, že kyberšikanu nedokázalo vysvětlit pouze 16 % dotázaných.

Další skutečnost, která nám potvrzuje, že žáci mají základní povědomí o kyberšikaně, jsou plakáty, které při preventivním programu vytvořili. Ty jsou k nahlédnutí v příloze G. Žáci dokázali zodpovědět nejdůležitější informace o kyberšikaně a sepsat je na papír. Dokázali to skupinovou prací a společným přemýšlením. Tento fakt nám tedy nepředkládá znalosti jednotlivých žáků, ale ty, které má celá třída.

Zodpovězením hlavní výzkumné otázky jsme splnili hlavní cíl výzkumné části diplomové práce. Co se týče vedlejšího cíle (realizace preventivního programu ve 4. a 5. třídě), tak ten také můžeme považovat za splněný. Jak jsme již zmiňovali, s žáky jsme program ve škole realizovali. Aktivity, které jsme k tomu využili jsou k dispozici v příloze F.

6.3 Limity výzkumu

Uvědomujeme si, že diplomová práce má několik nedostatků. Jednou z příčin je to, že jsme takovou práci psali poprvé a neměli jsme předešlou zkušenost s výzkumem.

Když se zaměříme například na rozhovory s pedagogickými pracovníky, tak mohlo být kladeno více doplňující otázek, které by rozvíjely myšlenky respondenta. V dotazníku vidíme nedostatky například u otázky č. 4. Jednoznačně jsme se dozvěděli, jestli žáci s rodiči doma komunikují o tématech rizik na internetu, či nikoli. Druhá část otázky byla ovšem poněkud nešťastně formulovaná a zadaná. Žákům byl předložen obrázek, do kterého měli zakreslit, o čem se s rodiči bavili. Pro většinu to byl problém a museli se radit s paní učitelkou, co mají dělat. Druhý problém nastal v situaci, kdy si žák stěžoval, že na obrázku jsou maminka a tatínek, ale on tatínka nemá. Pro příště by chtělo popřemýšlet nad jiným zadáním otázky.

Nemůžeme také popřít, že závěry z výzkumu jsou platné pouze pro prostředí, kde jsme data sbírali. Máme tím namysli konkrétní školu v konkrétním městě. Každá škola a žáci v ní mají totiž svá specifika. Navíc jsme díky malému množství výzkumného vzorku zaměřili naše šetření na konkrétní dvě třídy a sestavovali preventivní program přímo „na míru“ žákům.

Platnost výsledků mohou zkreslovat i samotní žáci. Jak jsme již v práci zmínili, ač byl dotazník anonymní, nemůžeme se zaručit za to, že žáci odpovídali stoprocentně pravdivě. Mohli se za své odpovědi například stydět, protože ví, že udělali něco špatného.

Poslední fakt, který zmíníme je, že jsme při preventivním programu proti kyberšikaně nepracovali s žádnými technologiemi. Uvědomili jsme si to až při zpracování programu v diplomové práci. Myslíme si, že by zařazení práce na interaktivní tabuli či práce s tablety, bylo, s ohledem na zkoumané téma, žádoucí.

I přes nedokonalosti se nám podařilo získat potřebná data a vyhodnotit je tak, abychom mohli zodpovědět stanovené dílčí otázky i hlavní výzkumnou otázku a drželi se přitom původní koncepce diplomové práce.

Závěr

Cílem této diplomové práce bylo zjistit, jaké mají žáci 4. a 5. tříd dané základní školy povědomí o kyberšikaně.

Nejprve jsme s oporou odborné literatury v teoretické části práce popsali základní pojmy, týkající se tématu. Jako první jsme si ujasnili pojem šikana, až poté kyberšikana. U kyberšikany jsme se zaměřili například na definici slova, formy a projevy kyberšikany, její účastníky, kyberšikanu u dětí mladšího školního věku atd. Zajímavé pro nás bylo mapování výzkumů týkajících se právě kyberšikany. V této kapitole jsme posuzovali nejnovější studie a výzkumy a dozvěděli jsme se mnoho nových informací. Zároveň nás to inspirovalo pro další práci na našem výzkumu.

Než jsme se dostali k výzkumné části, zaměřili jsme se ještě na prevenci kyberšikany. Popsali jsme ji v rámci rodiny i školy, včetně projektů, které se tématem zabývají.

Poté již přišla řada na výzkumnou část diplomové práce, která navazuje na teoretické poznatky. V ní jsme nejprve analyzovali dokumenty školy X a hledali v nich zmínky o kyberšikaně. Dalším našim úkolem bylo uskutečnit rozhovory s pedagogickými pracovníky. Konkrétně jsme realizovali čtyři – s metodičkou prevence na škole a třídními učiteli 3., 4. a 5. třídy. Třetím úkonem bylo zadání dotazníků žákům, u kterých budeme realizovat preventivní program. Data z analýzy dokumentů, rozhovorů i dotazníků jsme vyhodnotili a využili při sestavení již zmíněného preventivního programu. Ten jsme uskutečnili ve 4. i v 5. třídě. V každé třídě se jednalo o dvě vyučovací hodiny, tedy 90 minut.

Podle reakcí žáků, měl preventivní program úspěch. Žáci spolupracovali, nebáli se diskutovat, byli otevření novým aktivitám. Z práce s žáky jsme měli upřímnou radost.

Myslíme, že se stanovený cíl práce povedlo splnit a zachovat přitom její původní, zamýšlenou koncepci. V práci pozorujeme i jisté nedokonalosti, pro příklad zmíníme nedostatečné zkušenosti s vedením výzkumu či nízký vzorek respondentů. Další limity jsme popsali v kapitole 6.3 Limity práce.

Jelikož se informační technologie neustále vyvíjejí a snižuje se věková hranice žáků, kteří je využívají, je potřeba se tématu soustavně věnovat. Vhodná by byla i realizace dalšího výzkumu v následujících letech či v jiných třídách nebo školách.

I když jsme preventivní program sestavovali na míru daným třídám, myslíme, že by mohl být inspirací pro učitele ať již jako celek, nebo alespoň jednotlivé aktivity samostatně. Práce může posloužit i žákům či rodičům, jakožto zdroj informací o kyberšikaně.

Diplomová práce nám poskytla mnoho cenných informací, ale především zkušeností. Z velké části za ně vděčíme škole, která nás nechala výzkumnou část vytvořit na její „půdě“. Kdybychom měli vyzdvihnout jednu myšlenku, kterou jsme si uvědomili, je to ta, jak důležitá je prevence v rodinách. Autorka práce má doma sama malé dítě a výsledky otázky, zda žáci doma komunikují se svými rodiči o rizicích, jsou proto velmi znepokojivé. Myslíme, že by bylo vhodné, aby škola poskytovala dostatečné informace nejen dětem, ale i jejich rodičům a podpořila je tak v komunikaci o důležitých tématech.

Seznam použité literatury

ČECH, Ondřej a Nicole ZVONÍČKOVÁ. *Nebezpečí kyberšikany: internet jako zbraň?*. České Budějovice: Theia - krizové centrum, 2017. ISBN 978-80-904854-4-0.

ČERNÁ, Alena. *Kyberšikana: průvodce novým fenoménem*. Praha: Grada, 2013. Psyché (Grada). ISBN 978-80-247-4577-0.

ECKERTOVIÁ, Lenka. *Hustej internet*. Ilustroval Lucie SEIFERTOVIÁ. Praha: Petr Prchal, 2014. ISBN 978-80-87003-39-8.

ERIKSON, Erik H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený: devět věků člověka*. Přeložil Jiří ŠIMEK. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0786-3.

FERJENČÍK, Ján. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.

FORUMPPV.CZ. *Prevence šikany. Metodika pro pedagogy*. Praha: Fórum pro prožitkové vzdělávání, z.ú. 2020, [cit. 2023-04-15]. Dostupné z: https://www.forumppv.cz/wp-content/uploads/2020/09/Metodika_Prevence-kyber%C5%A1ikany.pdf

FORUMPPV.CZ. *Prevence kyberšikany. Metodika pro pedagogy* [online]. Praha: Fórum pro prožitkové vzdělávání, z.ú., 2020. [cit. 2023-04-29]. Dostupné z: https://www.forumppv.cz/wp-content/uploads/2020/09/Metodika_Prevence-kyber%C5%A1ikany.pdf

HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.

HINDUJA, Sameer a Justin W. PATCHIN. *Bullying beyond the schoolyard: preventing and responding to cyberbullying*. Corwin Press, 2009. ISBN 978-1-4129-6689-4.

HINDUJA, Sameer a Justin W. PATCHIN. *Tween cyberbullying in 2020*. Cyberbullying Research Center & Cartoon network, 2020. [cit. 2023-04-11]. Dostupné z: i.cartoonnetwork.com/stop-bullying/pdfs/CN_Stop_Bullying_Cyber_Bullying_Report_9.30.20.pdf

KAVALÍR, Aleš, ed. *Kyberšikana a její prevence: příručka pro učitele*. Plzeň: Pro město Plzeň zpracovala společnost Člověk v tísni, pobočka Plzeň, 2009. ISBN 978-80-86961-78-1.

KOHOUT, Roman. *Internetem bezpečně: příručka pro děti od 6 do 12 let*. Karlovy Vary: You connected, z.s., 2017. ISBN 978-80-270-3101-6.

KOHOUT, Roman a Radek KARCHŇÁK. *Bezpečnost v online prostředí*. Karlovy Vary: Biblio Karlovy Vary, 2016. ISBN 978-80-260-9543-9.

KOLÁŘ, Michal. *Nová cesta k léčbě šikany*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-871-5.

Kolektiv autorů, *Patologické vztahy ve skupině*. Praha: Raabe, 2011. ISBN 978-80-87553-23-7.

KOLLEROVÁ, Lenka, POSPÍŠILOVÁ., Anna a JANOŠOVÁ, Pavlína. *Šikanování na školách*. Vydání 1. [Praha]: Středisko společných činností AV ČR, v.v.i., 2020. 15 stran. *Věda kolem nás*, 104. Pro všední den. ISBN 978-80-270-9005-1.

KOPECKÝ, Kamil. *Rizikové formy chování českých a slovenských dětí v prostředí internetu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015. ISBN 978-80-244-4861-9.

KOPECKÝ, Kamil, SZOTKOWSKI, René. *Kyberšikana a další formy kybernetické agrese*. Olomouc: Centrum PRVoK PdF UP Olomouc, 2017. Dokument MŠMT č.j.: 32550/2017-1

KOPECKÝ, Kamil, René SZOTKOWSKI a Lukáš KUBALA. *Bezpečné chování na internetu pro kluky a pro holky: (náměty na výukové aktivity)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2022. ISBN 978-80-244-6197-7.

KOŽÍŠEK, Martin a Václav PÍSECKÝ. *Bezpečně n@ internetu: průvodce chováním ve světě online*. Praha: Grada Publishing, 2016. ISBN 9788024755953

LANGMEIER, Josef a Dana KREJČÍŘOVÁ. *Vývojová psychologie*. 2., aktualiz. vyd. Praha: Grada, 2006. *Psyché (Grada)*. ISBN 9788024712840.

MARTÍNEK, Zdeněk. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. 2., aktualizované a rozšířené vydání. Praha: Grada, 2015. *Pedagogika (Grada)*. ISBN 978-80-247-5309-6.

MATĚJČEK, Zdeněk. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Praha: Portál, 1996. *Rádcí pro rodiče a vychovatele*. ISBN 80-7178-085-5.

MAYROCK, Aija. *Jak přežít šikanování*. Přeložil Petra DIESTLEROVÁ. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1006-1.

MIOVSKÝ, Michal. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada, 2006. *Psyché (Grada)*. ISBN 80-247-1362-4.

MRŇOVÁ, Markéta. *Prevence kyberšikany na ZŠ. Ověření realizovaného projektu Bacha v síti*. [online]. Brno, 2018 [cit. 2023-06-19]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/tj7dp/>. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Denisa DENGLEROVÁ.

MŠMT ČR. Metodický pokyn ministryně školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikany ve školách a školských zařízeních. Praha: MŠMT. 2016. 28 s.

PINĎÁKOVÁ, Eva. Problém kyberšikany na základních školách [online]. Zlín, 2014. [cit. 2023-05-21]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/wo0zb1/>. Bakalářská práce. Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně, Fakulta humanitních studií. Vedoucí diplomové práce Mgr. Michaela Lukešová.

PRŮCHA, Jan, Eliška WALTEROVÁ a Jiří MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 7., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0403-9.

PUGNEROVÁ, Michaela. *Psychologie: pro studenty pedagogických oborů*. Praha: Grada, 2019. Pedagogika (Grada). ISBN 9788027105328.

RICHTEROVÁ, Magdalena, Michal ZVÍROTSKÝ a Stanislav BENDL. *Šikana v otázkách a odpovědích*. Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, 2022. ISBN 978-80-7603-300-9.

ROGERS, Vanessa. *Kyberšikana: pracovní materiály pro učitele a žáky i studenty*. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-7367-984-2.

SKÁCELOVÁ, Tereza. *Kyberšikana žáku na 1. stupni základních škol* [online]. Olomouc, 2018 [cit. 2023-05-31]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/pdijn6j/>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Faculty of Education. Vedoucí práce PhDr. René Szotkowski, Ph.D.

SPITZEROVÁ, Markéta, Tomáš PAVLAS, Ondřej ANDRYS, Petr SUCHOMEL, Dana PRAŽÁKOVÁ a Tomáš HAMBERGER. *Hodnocení rizikového chování žáků základních a středních škol se zaměřením na oblast kyberšikany: Tematická zpráva* [online]. Praha: Česká školní inspekce, 2023 [cit. 2023-03-18]. ISBN 978-80-88492-23-8. Dostupné z: https://www.csicr.cz/CSICR/media/Prilohy/2023_p%c5%99%c3%adlohy/Dokumenty/TZ-Hodnoceni-rizikoveho-chovani_FINAL.pdf

STANISZEWSKA, Zofia. *Netiketa: dobré mravy na internetu*. Ilustroval Artur NOWICKI, přeložil Lenka KUHAR DAŇHELOVÁ. Říčany u Prahy: Junior, 2016. ISBN 978-80-7267-557-9.

ŠEVČÍKOVÁ, Anna a kol. Děti a dospívající online: vybraná rizika používání internetu. Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-5010-1.

ŠMAHAJ, Jan. Kyberšikana jako společenský problém: Cyberbullying as a social problem. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4227-3.

ŠVESTKOVÁ, Renata, SOLDÁN, Ladislav a ŘEHKA, Martin. *Kyberšikana*. 1. vydání. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Zdravotně sociální fakulta, 2019. 81 stran. ISBN 978-80-7394-752-1.

VANÍČKOVÁ, Eva, Lenka CHUDOMELOVÁ, Jindra POHOŘELÁ a Jana BRANDEJSOVÁ. *Metodika prevence násilí, online násilí a šikany ve školách*. [Praha]: [Fakultní nemocnice v Motole], 2016. ISBN 978-80-87347-30-0.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 251/2016 Sb., o některých přestupcích

Seznam tabulek a grafů

Seznam tabulek

Tabulka 1 - Jak vysvětlíš pojem kyberšikana (4. třída)	65
Tabulka 2 - Jak vysvětlíš pojem kyberšikana (5. třída)	65
Tabulka 3 - Zažil/a jsi v posledním roce nějakou z níže uvedených situací? (4. třída) ..	67
Tabulka 4 - Zažil/a jsi v posledním roce nějakou z níže uvedených situací? (5. třída) ..	68
Tabulka 5 - Udělal/a jsi něco z uvedených situací? (4. třída).....	70
Tabulka 6 - Udělal/a jsi něco z uvedených situací? (5. třída).....	71
Tabulka 7 - Komunikujete se svými rodiči o rizicích internetu? (4. třída).....	73
Tabulka 8 - Komunikujete se svými rodiči o rizicích internetu? (5. třída).....	74
Tabulka 9 - Jaké z následujících sociálních sítí a online služeb využíváš? (4. třída).....	76
Tabulka 10 - Jaké z následujících sociálních sítí a online služeb využíváš? (5. třída)...	77
Tabulka 11 - Komu se svěříš, když budeš mít nějaké trápení (4. třída)	79
Tabulka 12 - Komu se svěříš, když budeš mít nějaké trápení (5. třída)	80

Seznam grafů

Graf 1 - Jak vysvětlíš pojem kyberšikana? (4. třída)	65
Graf 2 - Jak vysvětlíš pojem kyberšikana? (5. třída)	66
Graf 3 - Zažil/a jsi v posledním roce nějakou z níže uvedených situací? (4. třída).....	67
Graf 4 - Zažil/a jsi v posledním roce nějakou z níže uvedených situací? (5. třída).....	68
Graf 5 - Udělal/a jsi něco z uvedených situací? (4. třída).....	70
Graf 6 - Udělal/a jsi něco z uvedených situací? (5. třída).....	71
Graf 7 - Komunikujete se svými rodiči o rizicích internetu? (4. třída).....	73
Graf 8 - Komunikujete se svými rodiči o rizicích internetu? (5. třída).....	74
Graf 9 - Jaké z následujících sociálních sítí a online služeb využíváš? (4. třída).....	76
Graf 10 - Jaké z následujících sociálních sítí a online služeb využíváš? (5. třída).....	77
Graf 11 - Komu se svěříš, když budeš mít nějaké trápení (4. třída)	80
Graf 12 - Komu se svěříš, když budeš mít nějaké trápení (5. třída)	81

Seznam příloh

Příloha A – Přepis rozhovoru s metodičkou prevence na dané škole

Příloha B – Přepis rozhovoru s učitelem 5. třídy na dané škole

Příloha C – Přepis rozhovoru s učitelem 4. třídy na dané škole

Příloha D – Přepis rozhovoru s učitelem 3. třídy a informatiky na dané škole

Příloha E – Dotazníkové šetření

Příloha F – Preventivní program

Příloha G – Plakáty žáků

Příloha A - Přepis rozhovoru s pedagogickým pracovníkem 1

- 1) Pozorujete během posledních 5 let změnu v četnosti výskytů kyberšikany mezi žáky?
„Obecně mám pocit, že ve společnosti narůstá agresivita. Samozřejmě se to přenáší i na žáky ve škole. Ale vzhledem k tomu, že mají oficiálně zakázaný používání mobilních telefonů, tak tím pádem do jisté míry eliminujeme kyberšikanu na půdě školy. Ojediněle jsme ovšem řešili i tyto případy.“
- 2) Řešila jste po dobu vašeho působení na pozici metodika prevence nějaké případy kyberšikany?
„Ne vyloženě já osobně, ale máme tým, který se skládá z paní ředitelky, zástupkyně ředitelky, výchovné poradkyně a mě. Tento tým se na problematice podílí společně. Leckdy to závisí na vážnosti situace (jsem ještě třídní učitelka a tělocvikář, takže řadu času trávím v tělocvičně).“
- 3) Případně kolik případů kyberšikany jste za poslední 2 roky (školní roky 2021/2022 a 2022/2023) ve své škole řešila?
Jelikož jsme z předešlé otázky zjistili, že metodička osobně neřešila případ kyberšikany, ptali jsme se na řešení případů v rámci celého týmu (viz předchozí otázka).
„To bych musela nahlédnout do složek, které má u sebe paní ředitelka. Případy se totiž většinou řeší v ředitelně. Je to ovšem v rádech jednotek.“
- 4) Kdo by podle Vás měl mít hlavní úlohu v realizaci preventivních aktivit v tématu „Bezpečnost v kyberprostoru“ konkrétně kyberšikany?
(Kdo si myslíte, že by dětem předal nejvíce preventivní zkušenosti v tomto tématu?)
„Pokud vás zajímá můj názor, tak si myslím, že hlavní úlohu by měl mít rodič. Rodiče se toho ovšem v poslední době zřikají. Mají pocit, že to škola nějakým způsobem zařídí. Když rodiče dítěti poskytnou mobilní telefon a přístup na internet, tak by je měli také poučit, jak se na internetu chovat a poskytnout jim primární prevenci. My jako instituce to poté můžeme podpořit, ať už se jedná o třídního učitele nebo externího pracovníka. Já mám tedy pocit, že když za nimi přijde někdo „z venku“, tak to žáci více vnímají. Když je to někdo z půdy školy, tak to někteří méně akceptují. Ale když k žákům přijde někdo uniformovaný, nebo někdo cizí, tak tomu dávají větší váhu.“
- 5) Máte Vy ve své škole zajištěny preventivní aktivity na téma „Bezpečnost v kyberprostoru“ konkrétně kyberšikana?
„V rámci předmětů se řada kolegů s dětmi na toto téma baví. Jinak máme plán, aby v každém ročníku prošli žáci nějakou preventivní aktivitou, formou přednášek. Za celých 9 let tedy“

projdou prevencí na různé témata. Případně konkrétního problému řešíme specifickou prevencí konkrétním programem.“

- 6) Případně kdo má ve vaší škole hlavní úlohu v realizaci preventivních aktivit v tématu „Bezpečnost v kyberprostoru“ konkrétně kyberšikany?

„Já konkrétně zajišťuji organizaci, zprostředkovávám programy, přednášky pro jednotlivé třídy, ale sama je nevedu.“

V realizaci mají tedy v současné době hlavní úlohu policisté?

„Městská policie, Policie ČR, potažmo organizace Spektrum.“

- 7) Na podzim 2022 probíhala beseda od Městské policie na téma Šikana a kyberšikana. Máte informace o tom, kdo vedl besedu? A jaké k tomu mají kompetence?

„Tak to bohužel nevím. Chodí sem společně dvě ženy, ale jestli procházejí nějakým školením, to si netroufám říci.“

- 8) Jak Městská policie zjišťuje účinnost (efektivitu) besed? Probíhá nějaká forma evaluace (například jaký byl počáteční a koncový stav vědomostí žáků)?

Při přednáškách bývá přítomen většinou třídní učitel, proto nemohu říct stoprocentně, ale myslím si, že se evaluace nedělá. Je to skutečně nastavené jenom jako prevence a zprostředkování informací dětem.

Jinak to dělá právě organizace Spektrum, která přijíždí, když se objeví nějaký problém. Ta právě řeší zkušenosti žáků a posuzuje, co jim program přinesl.“

- 9) Jakou formou probíhají besedy od Městské policie?

„Většinou mají interaktivně připravené informace.“

Takže používají interaktivní tabuli. Ale stále se jedná o přednášku – oni mluví, žáci poslouchají?

„Ano přesně tak. Navíc s nimi tedy policie sdílí nějaké kazuistiky, případy, které oni konkrétně řešili atd.“

- 10) Ve výkazu z minulého roku se objevuje informace, že je program od Spektra pro žáky na prvním stupni dlouhý, můžete mi to nějak rozvést?

„Oni tam mají řadu aktivit. Z kraje je to fajn, ale ten program je tři hodinový, a navíc jsou to dva bloky. Takže tři vyučovací hodiny jsou za mě pro prvostupňové opravdu dlouhé. Pro děti je velmi náročné udržet pozornost po celou dobu. Já jsem to i lektorkám ve spektru říkala, že jsme to takto vyhodnocovali a jestli by s tím nešlo něco dělat, trochu to upravit. Zatím se žádná změna nekonala.“

- 11) Probíhá ve vaší škole nějaké plošné testování (screening) žáků pro zjištění současného stavu sociálně-patologických jevů? Případně jaké a kdo ho zajišťuje?

„Jednou za čas chtělo vedení vyplnit dotazníky jak od dětí, tak od rodičů, jestli se ve škole cítí dobře a jestli mají pocit, že je zde bezpečné klima. Jinak se tyto věci řeší individuálně, když je nějaký problém, tak se dítě přijde někomu svěřit. Oficiálně formou dotazníků screening na témata šikany či kyberšikany ovšem neděláme.“

Kam se chodí nejčastěji žáci se svými problémy svěřit?

„Můžou přijít ke komukoli, ke komu mají důvěru. Nejčastěji si myslím, že chodí za třídním učitelem.“

Jak je to dlouho a kolikrát jste dávali žákům a rodičům zmíněné dotazníky?

„Minulý rok. Dotazník jsme již dávali vyplňovat dvakrát, co si já pamatuji. Jednou ještě před covidem.“

12) Ve školním řádu je zmíněno pravidlo o vypnutí mobilních telefonů během vyučování. Znamená to tedy, že mobilní telefony nesmějí žáci využívat ani jako učební pomůcku? (QR kódy atd.)

„Určitě ne, je to na dohodě s vyučujícími. Pokud je to potřeba v rámci vyučování, například když používají aplikaci Kahoot, tak je používat mohou. Ve škole jsou ovšem k dispozici školní tablety. Kolegové tedy spíše využívají toho, že přivezou tablety do hodiny a zapůjčí je dětem, než aby je vyzvali, aby použili vlastní telefon.“

13) Jaké sankce hrozí žákovi za používání mobilního telefonu při vyučování? Jak zajišťujete, aby je žáci opravdu nepoužívali?

„Nemáme to zatím nikterak odstupňované. V tuto chvíli stačí forma poznámky do žákovské knížky. Tím děti upozorníme, že je to prostě špatně.“

Nepoužívání telefonů zajišťujeme jenom formou dozoru. Není to samozřejmě stoprocentní. Pokud je na chodbě jeden dozor, tak není schopný být v jednom okamžiku v pěti třídách..,

Máte pocit, že to takto funguje?

„Mám pocit, že to víceméně funguje. Já jsem nyní třídní deváté třídy a žáci mají občas tendence telefony na tajno vyndávat a používat.“

U mladších dětí na prvním stupni to zřejmě není tak časté že?

„Ne. Někteří ještě nemají svůj telefon, i když v tuto dobu se telefony velmi rozmohly. Ale tam je ještě nenapadá používat mobilní telefony ve škole či o přímo o hodinách.“

Řešili jste někdy problém s používáním mobilních telefonů během vyučování?

„Já osobně, tím že mám dělené hodiny (na jazyk) tak se mi to snáz uhlídá. To je určitě rozdíl. Pokud má vyučující 28 dětí ve třídě, je složitější uhlídat, jestli si někdo dovolí vytáhnout telefon. Takže já s tímto problémem nemám a většinou stačí na to upozornit. Větší problém jsem nikdy neřešila (například, že by někdo odmítl telefon uklidit).“

14) Ve školním řádu je rovněž bod, který zakazuje používání sociálních sítí ve škole. Máte k dispozici nějaký program, který vám to zajistí?

„To asi nemáme.“

15) Zúčastnila jste se někdy v minulosti nějakého kurzu nebo školení k tématům z balíčku „Bezpečnost v kyberprostoru“, případně jakého?

„Zúčastnila jsem se některých webinářů. Naposledy s panem Kršnákem – Digiděti. Občas když se něco objeví, tak se připojím. Ne vše mám doložené potvrzením. Zajímavé odkazy rozesíláme i rodičům, aby měli šanci se o tématu něco dozvědět.“

Příloha B - Přepis rozhovoru s pedagogickým pracovníkem 2

1. Řešila jste po dobu vašeho působení na této škole nějaké případy kyberšikany? Přišel se za vámi někdy nějaký žák svěřit s problémy týkající se kyberšikany?

„Případy kyberšikany přímo ne, ale když jsme měli distanční výuku, tak jsme komunikovali přes Facebook messenger a občas jsem tam zaznamenala nějaké znaky, například nadávky. Někteří žáci měli potřebu neustále do chatu psát a otravovat tak ostatní, tím si komunikaci znepríjemňovali. Informovala jsem rodiče těch dětí, co se to týkalo a vyřešili jsme to společně.“

S ředitelkou školy jste tento problém to řešili?

„Ne, stačilo nám řešení s rodiči, problém již poté nenastal.“

Když se vrátíme k původní otázce, byl se za vámi někdy nějaký žák svěřit s problémy, které by mohli souviset s kyberšikanou?

„Ano, právě v této situaci mi žáci psali a stěžovali si, že je daný žák otravuje, že jim hodně píše. Jelikož byli ve třetí třídě, žáci si neuvědomovali míru, co smějí a nesmějí. Jak jsem již zmínila, situaci jsme vyřešili společně.“

2. Myslíte, že je prevence kyberšikany na škole dostatečně zajištěna?

„Já nyní učím 5. třídu a je to moje první třída na škole. Když se zaměřím na ní, tak jsme měli mít prevenci proti kyberšikaně od městské policie ve 3. třídě, ale protože bylo covid, tak jsme o program přišli. V následujících letech již policie prevenci na téma kyberšikana pro náš ročník nenabízela. Z mé zkušenosti je tedy prevence nedostačující, ale je to zapříčiněné situaci ohledně pandemie.“

V letošním roce o informatice, jsem já sama, aniž bych musela probrala s žáky téma bezpečnosti na internetu.,,

Jaké jste tedy měli v letošním roce témata prevence od městské policie?

„Bezpečnost na silnici. Témata byla hodně zaměřena na dopravní výchovu než na prevenci sociopatologických jevů.“

3. Napadají vás případně nějaké změny, které by mohly ve škole nastat?

„Covidem se všechno zastavilo, zpomalilo. Mohli by se více nabízet ve škole metodické materiály. Upřímně jsme tedy moc nezkoumala, jestli něco takového existuje, ale nebylo mi to nabídnuto. My jsme s dětmi koukali na seznamu na Seznam se bezpečně, což již není aktuální a řeší se tam staré sociální sítě například Lide.cz.“

Já sama jsem zaregistrovala programy V síti. Vím, že objížděli školy s promítáním filmu a besedami, ovšem bylo to ve špatné době, protože následně školy zavřeli. “

4. Jelikož jste nezažila besedu od městské policie, nebavila jste se s kolegy o tom, zda jsou současné besedy od nich efektivní?

„Nebavili jsme se o tom. “

5. Máte zpětnou vazbu (co se týče besed) od dětí?

„Opět, co se týče kyberšikany, zpětnou vazbu nemám. „

A kdybyste to zhodnotila, co se týče besed, na kterých jste byla (bezpečnost na silnicích)? Jak na ně působí postava policisty ve třídě?

„Pro ně je to zpestření. Když to uvedu na příkladu, tak když přijdou na besedu policisté, chtějí všichni v budoucnu pracovat u policie. Minulý týden jsme ve škole měli vojáky, takže všichni chtěli být vojáci.

Takže to na ně působí kladně. Na mě jsou zvyklí, ale když přijde policista v uniformách, tak pro ně je to zážitek. V rámci našich besed dostali žáci i různé odznaky a reflexní prvky. “

6. Jaké mají podle vás žáci znalosti o kyberšikaně? Dokázali by tento jev vysvětlit? Dokázali by ho na internetu rozeznat?

„Podle mého názoru děti ví, že nesmí nikomu nadávat a když jim bude někdo posílat nevhodné obsahy, tak se mají obrátit buď na mě, na rodiče, paní asistentku nebo i nějakého kamaráda. Ale co se týče například těch sexuálních predátorů, tak si myslím, že si riziko neuvědomují a psali by si s kýmkoli. Ovšem kdyby na ně byl vyloženě útok, tak to by asi poznali.

Takže si myslíte, že nadávky, vyhrožování a podobně, poznají, ale nevidí rizika psaní si s někým cizím?

„Přesně tak. Záleží také na jednotlivcích. V naší třídě jsou žáci vyspělí, kteří „mají rozum“, ale také jsou tam děti, které jsou rády za kohokoli, kdo jim píše a rizika si neuvědomují. U těchto žáků si myslím, že je reálné, že by si vybuodovali důvěru k někomu cizímu a mohlo by to mít pro ně špatné následky. Jako příklad bych mohla uvést, že mám ve třídě žákyni, která má virtuálního přítele přes Tiktok. “

Nikdy se neviděli?

„Ne. “

7. Myslíte si, že žáci vědí, co dělat, když se s kyberšikanou setkají? Případně proč si myslíte že ano, nebo ne?

„Ano, teoreticky vědí. Jak jsem již zmínila, tyto informace jsem žákům poskytla. Když se o tom bavíme v rámci informatiky, žáci mi to slovo od slova odříkají, ale kdyby v realitě nějaké nebezpečí hrozilo, tak to někteří nepoznají.“

8. Řešíte v rámci vyučování s žáky téma kyberšikany? Pokud ano, v kolikáté třídě a v jakých předmětech?

„V rámci informatiky v 5. třídě, nebo v předmětu osobnostní výchově již od třetí třídy, kdy jsem žáky začala učit. Poté se tématu dotýkáme i například v českém jazyce v různých článcích v rámci mezipředmětových vazeb.“

9. Používáte v rámci hodin s žáky mobilní telefony nebo školní tablety? Případně jaké aplikace používáte? Upozorňujete žáky před používáním na možná rizika?

Jelikož se mobilní telefony ve škole používat nesmějí, tak je nepoužíváme. Během informatiky jsme na počítačích, kde používáme vyhledávač, když si potřebujeme najít některé informace. Když mají veškerou práci hotovou, mohou si zapnout youtube. Tablety používáme výjimečně, a to hlavně k vyhledávání informací na prohlížeči.

QR kódy ve výuce nevyužíváte?

Ne.

10. Zúčastnila jste se někdy v minulosti nějakého kurzu nebo školení k tématům z balíčku

„Bezpečnost v kyberprostoru“, případně jakého?

„Vyložení webinář nebo seminář ne. Spíš si informace hledám sama. účastníkem preventivního programu jsem byla naposledy na své střední škole v rámci vyučování.“

11. Jaká sociální síť je podle vás u žáků nejoblíbenější?

Oblíbený je podle mě Instagram. Naše škola má nově, asi dva týdny instagramové stránky a když si je rozkliknu tak a vidím že velká část mých žáků profil sleduje. A to ještě ne všichni žáci, kteří mají Instagram, sledují stránky školy.

Další oblíbená stránka je Facebook, který jsme zřizovali kvůli distanční výuce. Na výuce jsme se domlouvali v rámci Messengeru. Rodiče ovšem měli na výběr, zda založit profil sobě a žák by používal jejich profil, nebo dítěti.

Nejvíce dětí má ale podle mě Tiktok, kde obsah není ničím regulovaný a vyskočí tam na ně cokoli. Řešili jsme ve třídě například problém, že jim tam skákala videa ze seriálu Squit game. Seriál je přístupný od 18 let a dívaly se na to desetileté děti. Viděly tedy necenzurované záběry, ať už se jednalo o drastické (střílení), nebo sexuální scény. Já osobně Tiktok nemám, ale mám ten pocit, že zabezpečení vůči dětem (jak to má například Youtube, který omezuje určitý obsah), v této aplikaci neexistuje.

Zmíněný Youtube je u dětí také velmi oblíbený. Děti od youtuberů přebírají vzorce chování a mají poté více afektované chování. Konkrétně například u Fizeho a Stejka pozorují vliv na chování dětí, které je sledují.

Děti ve třídě také často hrají střílečky, kde je riziko toho, že neodhadnou, co je realita a co hra. Zkoušejí si na sobě různé bojové scény a neuvědomují si, že již mají sílu a v reálném životě není tlačítko replay a nemají tři životy, než se jim něco stane. Děti se třeba berou pod krkem, škrťí se a tak.

A jak toto chování řešíte?

Většinou dostanou poznámku a informuji rodiče o situaci. Navíc se žákům neustále snažíme vysvětlovat, že je toto chování nepřijatelné.

Příloha C - Přepis rozhovoru s pedagogickým pracovníkem 3

1. Řešil jste po dobu vašeho působení na této škole nějaké případy kyberšikany? Přišel se za vámi někdy nějaký žák svěřit s problémy týkající se kyberšikany?

S případem kyberšikany, který by se dotýkal mé práce nebo mojí třídy, jsem se nesetkal.

Ani za vámi nikdy nepřišel žák s tím, že má podezření, že ho někdo kyberšikanuje?

Ano, ale podle mého se nejednalo o kyberšikanu, ale o hrubé výrazy mezi dětmi.

Jak jste to dále řešili?

Řešili jsme to pouze domluvou.

Řešili jste to dále i s paní ředitelkou?

Řešili jsme to pouze rozhovory s žáky, paní ředitelka nebyla přítomna.

Rodiče o problému věděli?

Ano, byli informováni a museli potvrdit podpisem v žákovské knížce, že o incidentu vědí.

2. Myslíte, že je prevence kyberšikany na škole dostatečně zajištěna?

Myslím, že ne. Nárůst médií je tak prudký, že škola ze své podstaty nemůže stihnout takto rychlý vývoj technologií.

3. Napadají vás případně nějaké změny, které by mohly ve škole nastat?

Nenapadají. Myslím, že máme vyhrazený dostatek prostoru, který tomu můžeme věnovat. V hodinách máme vyhrazený předmět osobnostní a sociální výchova v rozsahu 1 hodiny týdně čili my do tohoto předmětu můžeme tento obsah zařadit.

A vy konkrétně kyberšikanu do těchto hodin zařazujete?

Já ano, mám to v rozsahu dvou hodin za pololetí. Myslím si ovšem, že plošně v naší škole to není a obecně ve školách, že to vůbec není.

Jaké téma jste například letos probírali?

Uchovávání a bezpečí digitálních dat. Tedy vést děti k tomu, že vše, co se ocitne na jakýmkoli médiu v kategorii sociální, je zaznamenáváno a že jsou oni za obsah zodpovědné. Dále aby nepoužívaly lehkovážná slova, neplýtvaly slovy a rozhodně aby si byly vědomy, že ať použijí jakoukoli agresivitu nebo osočování jiné osoby, že je to určitý přestupek a v některých případech to může být až trestným činem.

Takže to s kyberšikanou úzce souviselo.

Naprosto, dokonce jsem po dětech požadoval, aby jakékoli jejich příspěvky na internetu byly odosobněné. Aby žáci neuváděli osobní údaje, nejlépe aby nepsali svoje jméno zbytečně na internet.

4. Myslíte, že jsou současné besedy od Městské policie a Policie ČR efektivní? Proč ano/ne?

Jsou velice efektivní. Můžeme si téma kyberšikany vysloveně zvolit jako téma hodinové přednášky.

Pokud mám správné informace, tak vy jste nezvolili téma kyberšikany, je to tak?

Ano, já jsem necítil potřebu, ale i přesto paní policistky věnovali tématu část hodin.

5. Máte zpětnou vazbu (co se týče besed) od dětí?

Tam máme výbornou zpětnou vazbu. Oni na místě si zjišťují zpětnou vazbu, a i když se po besedách ptám dětí, tak je hodnotí velmi kladně.

Jak si zajišťuje policie zpětnou vazbu?

Mají mini dotazníček.

Takže děti píšou odpovědi na jejich otázky?

Ne ne, to probíhá pouze ústně.

6. Jaké mají podle vás žáci znalosti o kyberšikaně? Dokázali by tento jev vysvětlit? Dokázali by ho na internetu rozeznat?

Jako předmět teoretického poznání to dokážou dost dobře pojmenovat a rozlišit, ale nejsem si jist realitou. Jako dlouholetý praktik ve školství si myslí, že kolektiv, když se octne v nehlídaném prostoru, tak může mít sklony vyhlédnout si jedince a šikana je poté reálnou hrozbou, není to pouze abstraktní strašák. A to samé si myslím, že se děje na internetu. Jakmile oni se k tomu médiu dostanou a shluknou se do nějaké debatní skupinky, tak mají tyto sklony. Ze začátku například pomlouvají někoho nepřítomného ve skupině, nebo si dokonce za tímto účelem skupinu založí. Dál pokud to není korigované někým, nebo jejich vůlí tak to se poté může dít ledacos. A myslím si bohužel, že se to děje a je to velmi reálná hrozba.

7. Myslíte si, že žáci vědí, co dělat, když se s kyberšikanou setkají? Případně proč si myslíte že ano, nebo ne?

Myslím, že dostávají pravidelné informace, že mohou zajít za námi – za mnou, za paní asistentkou. Myslím ale, že jsem jim nedával žádnou mailovou adresu nebo telefonní číslo na nějakou krizovou linku.

8. Řešíte v rámci vyučování s žáky téma kyberšikany? Pokud ano, v kolikáté třídě a v jakých předmětech?

Jak jsem zmínil, kyberšikanu řešíme v rámci hodiny osobnostní a sociální výchova a také v hodině informatiky. Někdy využíváme i hodiny slohu, čtení nebo matematiku jako přístav pro práci s informacemi a podávám ty informace klidně i tam.

Když jsem ovšem zjistil, že se na internetu k sobě děti chovají hrubě (viz otázka číslo 1), tak jsem zasáhl okamžitě a neřešil jsem, co je zrovna za hodinu.

V kolikáté třídě se žáci setkají prvně s pojmem kyberšikana?

Myslím, že ve třetí třídě.

9. Používáte v rámci hodin s žáky mobilní telefony nebo školní tablety?

Používáme tablety. Máme perfektně vybavenou školu. Máme tablety dvou nebo tři typů, máme dokonale vybavenou učebnu informatiky. Takže my máme obrovské množství techniky a můžeme si tablety dovážet v nabíjecím vozíku do třídy.

Jaké aplikace v tabletech používáte?

Google forms, Google jamboards, Google chrome, Google učebnu atd.

Upozorňujete žáky před používáním na možná rizika?

Ano, ve vyučovací hodině jako takové, neexistuje volný pohyb žáka po internetu. Zadání jsou tak náročná, že žák potřebuje plnou soustředěnost na práci. K tomu samému jsou vyzíváni i při používání internetu doma.

10. Zúčastnila jste se někdy v minulosti nějakého kurzu nebo školení k tématům z balíčku „Bezpečnost v kyberprostoru“, případně jakého?

Ano, webinář od Linuxu, školení informatiky v rámci naší školy, dále softwarové samostudium.

Vy jste přímo zaměřený na informatiku?

Ne, nejsem.

Příloha D - Přepis rozhovoru s učitelem pedagogickým pracovníkem 4

1. Řešila jste po dobu vašeho působení na této škole nějaké případy kyberšikany? Přišel se za vámi někdy nějaký žák svěřit s problémy týkající se kyberšikany?

Na této škole jsem kyberšikanu zatím neřešila. Učila jsem zde zatím děti pouze do 3. třídy. Na předešlém pracovišti jsem kyberšikanu ovšem řešila.

2. Myslíte, že je prevence kyberšikany na škole dostatečně zajištěna?

Myslím, že prevence u nás ve škole je dostatečně zajištěna. Fungují preventivní programy a určitě se kyberšikana řeší i při hodinách informatiky nebo osobnostní výchovy. Já osobně mám v plánu kyberšikanu a s ní spojené jevy v hodinách informatiky probrat.

3. Napadají vás případně nějaké změny, které by mohly ve škole nastat?

Možná by nebylo špatné s dětmi více řešit sociální sítě. Zde je mnoho nástrah (ať už jde o kyberšikanu, sexting, kybergrooming atd.), o které by starší generace učitelů nemusela mít povědomí. Možná by se mohl věnovat čas také vzdělávání učitelů v těchto oblastech.

4. Myslíte, že jsou současné besedy od Městské policie a Policie ČR efektivní? Proč ano/ne?

Jelikož jsem se ještě žádné jsem se nezúčastnila, nemohu posoudit. Podle ohlasů od dětí a učitelů ovšem mohu říci, že jsou všichni velice spokojení.

5. Máte zpětnou vazbu (co se týče besed) od dětí?

Přímo od žáků ne, jak jsem již říkala, na žádné besedě ohledně kyberšikany jsme s nimi nebyla. Má starší dcera ovšem jednu zažila a její postoj k přednášce je pozitivní.

Co znamená, že je její postoj pozitivní?

Říkala, že na ní přednáška udělala dojem. Zamlouvaly se jí policistky, které přednášku vedly a samozřejmě se jí líbilo, že přišly v uniformě. Dále mi vyprávěla různé příklady z praxe, které na přednášce zazněly.

6. Jaké mají podle vás žáci znalosti o kyberšikaně? Dokázali by tento jev vysvětlit? Dokázali by ho na internetu rozeznat?

Podle mého názoru, některé děti pojem kyberšikana neznají. Pokud by jim ale byl pojem vysvětlen, určitě by většina z nich dokázala kyberšikanu rozeznat. Záleží na stáří a vyspělosti dětí.

7. Myslíte si, že žáci vědí, co dělat, když se s kyberšikanou setkají? Případně proč si myslíte že ano, nebo ne?

Nedokážu to přesně říct. Ve škole jim sice říkáme, co mají dělat, když se dostanou do nebezpečí, ale ve skutečnosti spíše doufám, že by se šli svěřit rodičům, učitelce nebo někomu ze svého okolí komu důvěřují.

8. Řešíte v rámci vyučování s žáky téma kyberšikany? Pokud ano, v kolikáté třídě a v jakých předmětech?

K tématu kyberšikany jsme se zatím nedostali na této škole nedostala, učila jsem malé děti.

9. Používáte v rámci hodin s žáky mobilní telefony nebo školní tablety? Případně jaké aplikace používáte? Upozorňujete žáky před používáním na možná rizika?

V hodinách informatiky používáme počítače. Mobily by žáci podle školního řádu, neměli vůbec používat. Máme ovšem k dispozici na půjčení do tříd tablety, ale ty jsem zatím příliš nevyužila. Co se týče aplikací, používáme ty vzdělávací. U těchto aplikací by žádné riziko nemělo být, tudíž žádné pokyny nedávám. O bezpečnosti na internetu se dozívají žáci ve vyšších ročnících (4. a výš), kde všechny tyto informace dostanou.

10. Zúčastnila jste se někdy v minulosti nějakého kurzu nebo školení k tématům z balíčku „Bezpečnost v kyberprostoru“, případně jakého?

Žádného takového kurzu jsem se nezúčastnila. Všechny informace získávám samostudiem.

Příloha E – Dotazníkové šetření

1) Jak vysvětlíš pojem kyberšikana?

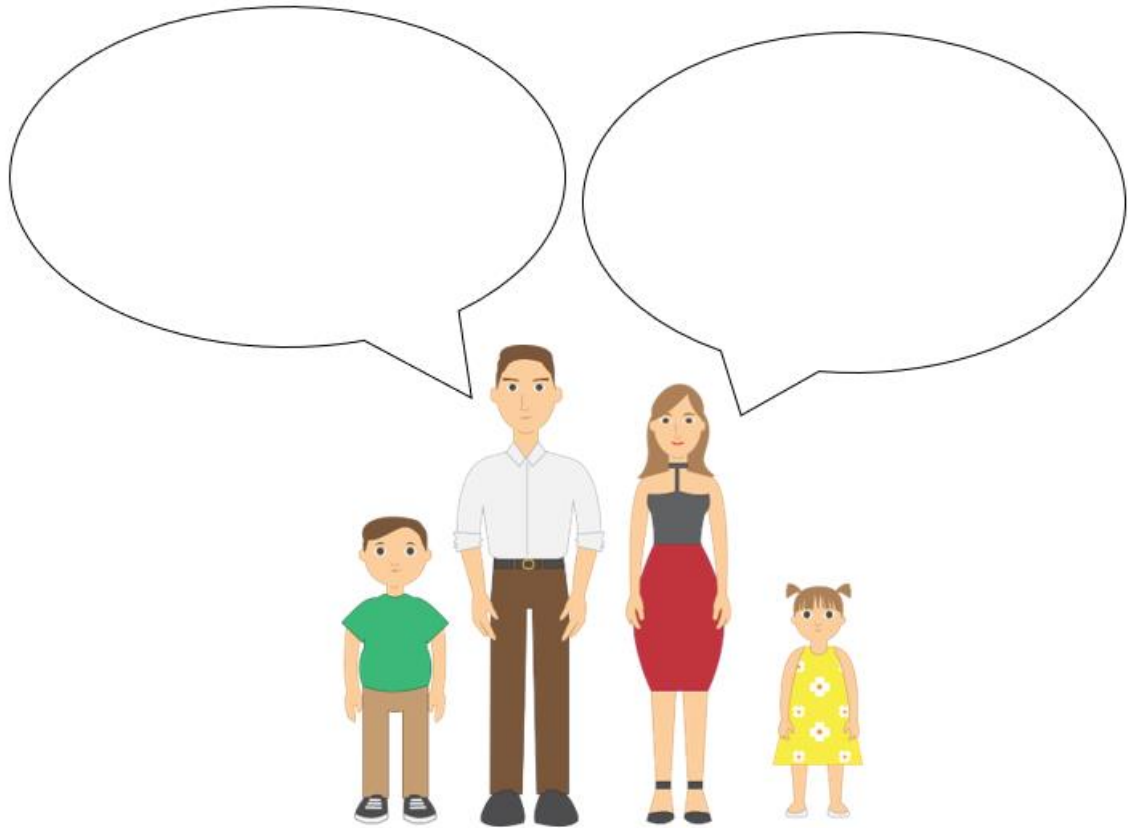
2) Zažil/a jsi v posledním roce nějakou z níže uvedených situací? (můžeš zakroužkovat více odpovědí)

- Někdo cizí se mi dostal na účet.
- Někdo mi opakovaně posílal SMS a tím mě obtěžoval.
- Někdo mě opakovaně prozváněl a tím mě obtěžoval.
- Někdo mě na internetu ztrapňoval (situace, během které se stydíš za něco, co jsi udělal).
- Někdo mě přes internet vydíral (situace, kdy někdo chtěl o tobě napsat něco ponižujícího, zveřejnit tvé ztrapňující fotky nebo videa, aby dosáhl svého).
- Někdo prozradil moje tajemství na internetu.
- Někdo prozradil moje tajemství v SMS.
- Někdo se mi veřejně vysmíval na internetu (situace, kdy se ti někdo směje za tvoje nedostatky).
- Nic takového

3) Udělal/a jsi něco z výše uvedených situací? (můžeš zakroužkovat více odpovědí)

- Dostal/a jsem se někomu na účet, aniž by o tom věděl.
- Opakovaně jsem někoho obtěžoval/a posíláním SMS.
- Opakovaně jsem někoho obtěžoval/a prozváněním.
- Ztrapňoval/a jsem někoho na internetu (situace, kdy dám na internet fotografii nebo video, za které by se mohl někdo stydět).
- Vydíral/a jsem někoho přes internet.
- Prozradil/a jsem tajemství na internetu.
- Prozradil/a jsem tajemství v SMS.
- Vysmíval/a jsem se někomu (situace, kdy jsem se někomu smál/a například za jeho nedostatky).
- Nic takového jsem neudělal/a

4) Komunikujete se svými rodiči o rizicích internetu? Pokud ano, co vám rodiče o tématu sdělili?

5) Zakroužkuj, jaké z následujících sociálních sítí a online služeb využíváš?

Facebook

TikTok

Twitter

Instagram

Discord

WhatsApp

Reddit

Facebook Messenger

Snapchat

Youtube

Příloha F – Preventivní program

1) Čtyři rohy

Časová dotace: 5 min

Cíl aktivity: Žáci si ujasní, jaké zkušenosti mají s kyberšikanou a podle toho se rozřadí

Pomůcky: Žádné

Popis: Učitel vysloví tři postoje. Každý z postojů má svůj roh, do kterého se přesunou ti žáci, kteří s ním souhlasí. Čtvrtý roh zůstává otevřený pro všechny ostatní názory.

Kyberšikanu:

- *Znám jen jako teoretický pojem. Nikdy jsem ji nezažil ani neznám nikoho, koho by se mohla týkat.*
- *Znám dobře několik konkrétních příkladů kyberšikany ze svého okolí.*
- *Vůbec nerozumím pojmu a nevím, co to je.*
- *Jiná odpověď*

(FORUMPPV.CZ,2020)

2) Kyberšikana jako pojem

Časová dotace: 15 min

Cíl aktivity: Žáci pomocí konkrétních situací vyvodí pojem kyberšikana

Pomůcky: Lístičky s příklady chování na internetu, sáček/krabice, zelená a červená kartička pro každého žáka

Popis: Do sáčku/krabice vložíme příklady chování na internetu. Postupně je losujeme a čteme. Každý žák má dva papírky, jeden zelený (souhlas) a druhý červený (nesouhlas). Když se vytáhne a přečte papírek s příkladem chování na internetu ze sáčku/krabice, žáci zvednou jeden lísteček. Zelený zvedají, když si myslí, že se jedná o kyberšikanu, červený, když nikoliv. U každého příkladu může nastat diskuse s žáky.

Příklady chování na internetu i se správným posouzením, zda se o kyberšikanu jedná, či nikoliv jsme čerpali z námětů na výukové materiály – Bezpečné chování na internetu pro kluky a pro holky.

Příklady situací:

1. Kamarád ti pošle ošklivou SMS zprávu, ve které tě urazí, a pak už to nikdy neudělá.

Nejde o kyberšikanu – je to jednorázová agrese.

2. Někdo tě vyfotí svým mobilním telefonem a fotku upraví tak, aby tě zesměšňovala. Pak ji začne rozesílat tvým spolužákům.

- Jde o kyberšikanu.

3. Někdo ti vytvoří falešný profil na Instagramu a jeho prostřednictvím uráží, pomlouvá a napadá další uživatele internetu.

- Jde o kyberšikanu, tzv. krádež identity

4. Někdo tě pomocí mobilního telefonu natočí, jak sedíš na záchodě. Video nahraje na YouTube.

- Jde o kyberšikanu.

5. Maminka ti zakázala internet, protože jsi zlobil/a.

- Nejde o kyberšikanu, přestože žáci rádi vykřikují, že je to šikana.

6. Někdo ti napsal na tvoji zeď na sociální síti, že tě nemá rád (nepoužil nadávky).

- Nejde o kyberšikanu – lidé mají právo vyjadřovat i negativní názory.

7. Spolužáci o tobě na internetu vytvořili veřejnou diskusní skupinu, ve které o tobě rozšiřují lži a pomluvy.

- Jde o kyberšikanu.

8. Spolužák tě vydírá – pokud mu nebudeš odevzdávat kapesné, rozšíří o tobě na internetu, že jsi homosexuál (gay/lesba).

- Jde o kyberšikanu – i vydírání je kyberšikanou, přestože ještě nedochází k šíření

9. Tvůj nejlepší kamarád ti na profil napíše: „Ty jsi ale dobytek!“ a doprovodí svůj vzkaz několika smajlíky.

- Nejde o kyberšikanu, ale o škádlení. Kamarádi mohou použít i vulgární výrazy, přesto je nevnímají jako ponižující a ubližující, síly jsou vyrovnány.

10. Kamarád tě ve škole urazil, a proto jsi se rozhodl/a pomstít. Tajně jsi ho ve škole vyfotil/a a začal/a jsi jeho fotografii rozšiřovat na internetu s doprovodným komentářem, že je zloděj.

- Jde o kyberšikanu.

(Kopecký, Szotkowski, Kubala, 2022)

3. Plakát

Časová dotace: 10 min

Cíl aktivity: Žáci vytvoří plakát s nejdůležitějšími informacemi o kyberšikaně

Pomůcky: Papír – minimálně A2, fixy

Popis: Na velkém papíře máme předepsané otázky a žáci k nim sepisují odpovědi. Záleží na nich, jestli se budou ve psaní střídat, nebo vyberou jednoho zástupce, který plakát popíše odpověďmi. V průběhu aktivity probíhá spolupráce a diskuse. Žáci vycházejí ze svých vědomostí a z předešlé aktivity. Na konci vznikne vizuální pomůcka k lepšímu pochopení pojmu kyberšikana.

Otázky: Kde probíhá kyberšikana? Kdy probíhá? Jak probíhá? Jaký má dopad? Kolik lidí se do ní zapojuje? Jak se dá zastavit? Víme, kdo je útočník? Co cítí oběť? Proč lidé páchají kyberšikanu?

Poznámka: Otázky můžeme sepsat i na tabuli. Žáci napíšou odpovědi stejným způsobem, jako na papír. Nevýhoda tabule je, že se musí po hodině smazat, zatímco papír se může vystavit ve třídě, aby ho měli žáci stále na očích.

4. Přidáte si kamaráda?

Časová dotace: 20 min

Cíl aktivity: Upozornit žáky na to, že na internetu o sobě nemusí lidé zadávat pravdivé informace.

Pomůcky: Obálky – uvnitř vložená pravá identita profilu, z venku nalepená sdílená identita profilu

Popis: Rozdělíme žáky do osmi skupin a každá dostane jednu obálku. Jednotlivé skupiny si představí, že mají profil na sociální síti. Každá obálka reprezentuje žádost o přátelství. Úkolem každé skupiny je rozhodnout, zda přijmou danou žádost o přátelství do svého profilu, nebo ne. Když se dohodnou na odpovědi na první žádost, zapíšou ji společně s číslem obálky na papír. Skupiny si vyměňují obálky tak dlouho, dokud všechny skupiny nepřečetly všechny sdílené profily a nerozhodly se.

Vybereme skupinu, která začne a přečte číslo své poslední obálky, sdílený profil a své rozhodnutí. Zeptejte se ostatních, jestli s jejich rozhodnutím souhlasí. Vyzveme člena skupiny, aby otevřel obálku a přečetl pravou identitu uvnitř.

Po přečtení pravé identity následuje diskuse o tom, proč daný člověk na internetu lže, jestli žáky překvapila pravá identita profilu nebo například jestli je lež dostatečný důvod, proč někoho automaticky diskvalifikovat z možné pozice přítele?

Postupně odhalíme všechny obálky.

Sdílený profil	Pravá identita
Jméno: Saša	Jméno: Martin
Věk: 15 let	Věk: 35 let
Bydliště: Liberec	Bydliště: Liberec
Zájmy: Bruslení, graffiti projekty a propagace několika skateparků v okolí. Chce vědět, co si o tom myslíte.	Fakta: Ze školy odešel po základce, nemá zaměstnání a o víkendech se potlouká po místních skateparcích.

Sdílený profil	Pravá identita
Jméno: Klára	Jméno: Honza
Věk: 15 let	Věk: 26 let
Bydliště: Slavkov	Bydliště: Brno
Zájmy: Balet, step a gymnastika. Dělán gymnastiku ve škole a ráda bych reprezentovala jižní Moravu. Kouknete na fotky a vyvěste svoje!	Fakta: Učí v místních tanečních, zapálený amatérský fotograf.

Sdílený profil	Pravá identita
Jméno: Tereza	Jméno: Tereza
Věk: 18 let	Věk: 18 let
Bydliště: Kladno	Bydliště: Kladno
Zájmy: Právě jsem se přistěhovala do středních Čech a nikoho tu neznám! Kam se chodíte bavit? Mám ráda hospody i kluby a ráda se setkám s lidičkama, jako jsem já!	Fakta: Právě jsem se přistěhovala do středních Čech a nikoho tu neznám! Kam se chodíte bavit? Mám ráda hospody i kluby a ráda se setkám s lidičkama, jako jsem já!

Sdílený profil	Pravá identita
Jméno: Karolína	Jméno: Karolína
Věk: 16 let	Věk: 14 let
Bydliště: Praha	Bydliště: Praha
Zájmy: Miluje Chinaski a festivaly – letos byla s kámoškama na Colours of Ostrava! Má ráda zábavu, sluníčko a surfování.	Fakta: Miluje Chinaski, letos byla na festivalu v Praze, protože rodiče jí nedovolili jet do Ostravy, a neumí surfovat, ale ráda by se to naučila.

Sdílený profil	Pravá identita
Jméno: Karel	Jméno: Karel
Věk: 15 let	Věk: 15 let
Bydliště: Ostrava	Bydliště: Ostrava
Zájmy: Fotbal – hraju i sleduju – samozřejmě Baník! R&B, auta, holky, holky, holky, auta a holky.	Fakta: Miluje fotbal a auta, R&B je podle něj docela v pohodě a není si úplně jistý, jestli jsou pro něj holky víc než kámošky, protože je trochu zakoukaný do jednoho z fotbalistů Baníku.

Sdílený profil	Pravá identita
Jméno: Dominika	Jméno: Dominika
Věk: 16 let	Věk: 16 let
Bydliště: Plzeň	Bydliště: Plzeň
Zájmy: Tanec, i závodně od šesti let, vyhrála jsem už několik cen. Příští rok se chci přihlásit do „Česko Slovensko má talent“, protože mi všichni říkají, jak jsem dobrá.	Fakta: Miluje tanec, ale nikdy nic nevyhrála. Její máma říká, že by měla jít do televize.

Sdílený profil	Pravá identita
Jméno: Tomáš	Jméno: Tomáš
Věk: 14 let	Věk: 12 let
Místo: Jihlava	Místo: Jihlava
Zájmy: Online hry a sociální sítě. Zkus, jestli jsi dost dobrý soupeři!	Fakta: Lže o věku, aby se mohl registrovat do online her, které miluje. Ve všech hrách má kyberkamarády, s nimiž pravidelně hraje.

Sdílený profil	Pravá identita
Jméno: Tonda	Jméno: Tonda
Věk: 15 let	Věk: 15 let
Bydliště: Olomouc	Bydliště: Olomouc
Zájmy: Hudba, hudba, hudba a holky – hraju v kapele (kvůli holkám!), píšou svoje vlastní písničky a chci jít na univerzitu, jestli si nás tedy nevěšimne žádné nahrávací studio.	Fakta: Hudba, hudba, hudba a holky – hraju v kapele (kvůli holkám!), píšou svoje vlastní písničky a chci jít na univerzitu, jestli si nás tedy nevěšimne žádné nahrávací studio.

(Rogers 2011)

5. Youtuberka Katka

Časová dotace: 20 min

Cíl aktivity: Žáci zjistí, jaké nebezpečí může na Youtube.com hrozit

Pomůcky:

Popis: Žáci dostanou do dvojic/trojic/menších skupinek vytištěný následující text o Katce, která se chtěla stát úspěšnou youtuberkou. Text si každý sám přečte.

„13letá Katka milovala youtubery a také se chtěla youtuberkou stát. Na YouTube si vytvořila svůj vlastní kanál, do kterého pravidelně nahrávala videa zaměřená na módu (oblast fashion – líčení, česání, vzhled...). Některým dětem z její třídy se líbila a snažily se ji napodobovat. Několik spolužaček a spolužáků ji však začalo urážet, nadávat jí, jak je ohavná, jak je odpudivá, jak jí to nesluší. Na Instagramu si proto vytvořili vlastní profil, do kterého nahrávali různé fotografie Kateřiny, které vulgárně komentovali. Do profilu začalo přispívat stále více spolužáků a spolužaček.“

Poté si ve dvojicích/trojicích/skupinkách odpoví na následující otázky:

Jak byste reagovali, kdybyste byli na místě Katky?

Kdo z vás sleduje pravidelně YouTube?

Jaká videa na YouTube sledujete?

Sledujete také youtubery?

Chtěli byste být jako youtubeři? Proč?

Myslíte si, že má youtuberství nějaká pozitiva? Uveďte alespoň 5 příkladů.

Myslíte si, že má youtuberství nějaká negativa? Uveďte alespoň 5 příkladů.

Po diskusi ve dvojicích následuje hromadná diskuse celé třídy. V této diskusi by měli zaznít informace o tom, že sláva v prostředí internetu má svá pozitiva i negativa a že v podstatě každý úspěšný youtuber/streamer/influencer má své nepřátele – hatery.

(Kopecký, Szotkowski, Kubala, 2022)

6. Důsledky kyberšikany

Časová dotace: 5 min

Cíl aktivity: Žáci si uvědomí, co kyberšikana způsobuje a že již nelze vzít zpátky

Pomůcky: Jakýkoli nepomačkaný papír pro každého žáka

Popis: Každý žák si vezme do ruky papír. Požádáme žáky, aby postupně říkali ošklivé věci, které lidé na internetu píšou a zároveň si každý mačká papír až je z něj kulička. Poté mají žáci vymyslet omluvu pro ty, kteří se s kyberšikanou potýkají. Současně si žáci papír narovnávají. Položíme otázku: „Je papír stejný jako na začátku?“ Papír použijeme jako metafora s šikanou a kyberšikanou. Následuje diskuse na toto téma.

7. Ruka bezpečí

Časová dotace: 15 min

Cíl aktivity: Žáci si uvědomí, komu důvěřují a na koho by se obrátili v případě nouze

Pomůcky: Bílý papír (minimálně A5), tužka, barevná pastelka/fixa

Popis: Každý žák dostane papír, na který obkreslí svou ruku. Do každého z prstů zapíše jména pěti lidí, kterým důvěřuje a kterým se bez obav může svěřit, kdyby se z nějakého důvodu cítil ohrožen (někdo ze spolužáků mu vyhrožuje, někdo mu posílá nepříjemné sms, maily, někdo se mu posmívá, schovává věci, bere peníze apod.). Z těchto pěti prstů vybere žák jeden prst, jenž představuje člověka, kterému důvěřuje nejvíce. Žáci takto mohou nalézt až tři osoby, kterým důvěřují natolik, že by se jí se svým trápením svěřili. Důležité pro žáky je, si uvědomit, že vždy existuje osoba, za kterou mohou přijít se svými starostmi. V průběhu činnosti je vhodná diskuse, proč je potřeba mít někoho důvěryhodného, proč je potřebné obrátit se na něj v případě ohrožení, proč je důležité umět si říci o pomoc.

(Pindřáková, 2014)

Příloha G – Plakáty žáků

